

148158

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**OSMANLI ARŞİV BELGELERİNE GÖRE 1914
OSMANLI-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ GİRİŞİMİ**

Nurten ÇETİN

S.B.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Elçin MACAR (YTÜ)

İSTANBUL, 2004

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMA LİSTESİ.....	II
ÖNSÖZ.....	III

GİRİŞ.....	1
a. XVIII.Yüzyılın Sonlarından XX.Yüzyılın Başlarına Kadar Osmanlı'da Göç	1
b. Bağımsız Yunan Devleti'nin Kuruluşu	2
c. 1913'e Kadar Yunanistan'daki Müslümanların Hukukî Durumları	6
d. Yunanistan'ın Nüfus Siyaseti.....	6

I.BÖLÜM

1914 OSMANLI-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ GİRİŞİMİNİN NEDENLERİ

I.1. BALKAN SAVAŞLARI VE SONUÇLARI	8
I.1.a. Atina Barış Antlaşması.....	10
I.1.b. Adalar Sorunu	12
I.1.c. Balkanlardan Müslümanların Göçü.....	15
I.1.d. Bir İlk Adım: 1913 Osmanlı-Bulgar Mübadelesi.....	17
I.2. OSMANLI TOPRAKLARINDAN YUNANİSTAN'A YAPILAN RUM GÖÇÜNÜN NEDENLERİ	20
I.2.a. İttihat ve Terakki Hükümeti'nin Osmanlılık Akımından Türkçülük Akımına Geçiş.....	20
I.2.b. İttihat ve Terakki Hükümeti Tarafından Rumlara Uygulanan Boykot.....	23
I.3. OSMANLI DEVLETİ'NİN YUNANİSTAN'A MÜBADELE ÖNERİSİNDE BULUNMASI	25
I.4. RUM GÖÇÜ KARŞISINDA YUNAN HÜKÜMETİ'NİN TAVRI.....	29
I.5. RUM GÖÇÜ KARŞISINDA FENER RUM PATRİKHANESİ	32
I.6. RUM GÖÇÜ KARŞISINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN ALDIĞI TEDBİRLER	35
I.6.a. Osmanlı Devleti'nin Edirne Vilayeti'nde Aldığı Tedbirler.....	35
I.6.b. Talat Bey'in Batı Anadolu'da Yaptığı İnceleme Gezisi	37
I.6.c. Osmanlı Devleti'nin Avrupalı Büyük Devletlere Başvurması	40

II.BÖLÜM

OSMANLI-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ MÜZAKERELERİ

II.1. MÜBADELE KARARININ UYGULAMAYA GEÇİRİLMESİNDE BASININ ETKİSİ	43
II.2. OSMANLI-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ MÜZAKERELERİ.....	46
II.3. MÜBADELE GÖRÜŞMELERİNDE HAKEMİN GÖREVLENDİRİLMESİ	50
II.4. İZMİR MUHTELİT KOMİSYONU'NDA YAPILAN GÖRÜŞMELER.....	53
II.4.a. 11 Temmuz 1914 Tarihli Oturum Tutanakları.....	53
II.4.a.1. Evlerini Terk Etmiş Fakat Hâlâ Osmanlı Topraklarında Yaşayan Rumlara Hakları	53
II.4.a.2. Halkların Değiş-Tokuş Yerlerini Oluşturan Bölgeler	54
II.4.a.3. Mülkiyetlerin Değerlendirilmesi.....	54
II.4.a.3.1.Müslümanlara Ait Emvâl-i Metrûke	55
II.4.a.3.2.Rumlara Ait Emvâl-i Metrûke	58
II.4.b. 18 Temmuz 1914 Tarihli Oturum Tutanakları	60
II.4.c. 20 Temmuz 1913 Tarihli Oturum Tutanakları.....	61
II.4.d. 25 Temmuz 1914 Tarihli Oturum Tutanakları	62
SONUÇ.....	65
EKLER.....	68
KAYNAKÇA	87

KISALTMA LİSTESİ

BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
A.Ü.	Ankara Üniversitesi
a.g.m.	adı geçen makale
a.g.e.	adı geçen eser
a.g.b.	adı geçen belge
a.g.s.	adı geçen sayı
bkz.	bakınız
c.	cilt
s.	sayfa
HR.SYS.	Hariciye Nezareti Siyasi Kısım
DH.SYS.	Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım
B.E.O.	Bâb-ı Âli Evrak Odası
DH.ŞFR.	Dahiliye Nezareti Şifre Kalem-i
DH.KMS.	Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus
İMMS.	İrade Meclis-i Mahsus
DH.SN.THR.	Dahiliye Nezareti Sicil-i Nüfus Tahrîrât Kalem-i
DH.MB.HPS.M.	Dahiliye Nezareti Mebani Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti.
VRK.	Varak
yy.	yayınevi yok

ÖNSÖZ

“Osmanlı-Arşiv Belgelerine Göre 1914 Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi” konusunu bir tez konusu olarak almayı önceleri aklımdan geçirmemiştim. 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi ile ilgili okuduğum kitaplar mübadele konusuna ilgimi çekmekteydi. Bu nedenle Yüksek Lisans sınıfında iken “Lozan’da Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sorunu” ile ilgili olarak bir seminer ödevi hazırladım. 1923 Mübadelesi birçok araştırmacı tarafından incelenmiş ve konuyla ilgili bir çok eser ortaya konulmuştu. Fakat 1914 tarihli Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi ile ilgili basılı kaynaklarda çok sınırlı bilgiler verilmekteydi. Bu konudaki en önemli kaynağı o dönemde Osmanlı Devleti’nin Atina’daki elçisi olan Galip Kemalî Bey’in Hatıraları oluşturuyordu. 1914 Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi ile ilgili bilgi veren bir diğer çalışma Yunanlı araştırmacı Yannis G. Mourellos’un “The 1914 Persecutions and The First Attempt At An Exchange of Minorities Between Greece and Turkey” adlı makalesiydi. Ödevi hazırlarken okuduğum diğer kaynaklarda 1914’te Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında bir Mübadele Antlaşması yapıldığının belirtilmesi, fakat bu konuda açıklayıcı bilgi verilmemesi dikkatimi çekmişti. Ancak bu konuyu seçmemdeki asıl neden tez aşamasına geldiğimde danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Elçin Macar ile görüşmem oldu. Kendisine mübadele konusuna ilgi duyduğumu ve bu konuyla ilgili bir tez hazırlamayı düşündüğümü açıkladığımda, 1914 Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi konusunu araştırmamı önerdi. Bu konuda yayınlanmış bir kaynağın olmayışı konuya olan merakımı uyandırdı ve bu konuyu seçtim.

Bu çalışmanın amacı Balkan Savaşları sonrasında ortaya çıkan ve Yunan topraklarında yaşayan iki yüz bine yakın Müslüman ile Osmanlı topraklarında yaşayan Rumlardan yaklaşık yüz elli bininin yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmaları ile sonuçlanan, her iki devlet içinde yeni problemler oluşturan göç hareketi karşısında Osmanlı Devleti ve Yunanistan tarafından bir çözüm olarak görülen 1914 Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi’nin nedenleri, mübadele işlemlerinin nasıl yürütüleceği konusunda her iki devlet arasında yapılan görüşmeler, mübadelenin her iki ülke halklarına etkilerini etraflıca ortaya koymaktır.

Çalışmanın ortaya koymayı amaçladığı önemli noktalardan biri de Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan arasında yapılan 1923 Mübadelesi’nin başlangıcına ışık tutmaktır.

Çalışmanın temeli Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden edinilen belgelere dayanmaktadır. Araştırmada esas olarak Hariciye Nezareti Siyasi Kısım tasnifinden yararlandım. Ancak, 1914 yılı Osmanlı-Yunan ilişkilerine ait belgeler tasnif edilmediğinden

bu belgelerden yararlanamadım. Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım, Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi ve Kalem-i Mahsusadan edinilen belgelerle çalışmayı genişlettim. Arşivden yararlanma, katalogları tarama, okumakta güçlük çektiğim veya doğruluğundan emin olamadığım belgeleri okuma gibi konularda Başbakanlık Osmanlı Arşivi görevlilerinin büyük yardımlarını gördüm. Kendilerine çok teşekkür ediyorum. Ayrıca çalışmam boyunca yaptığı yönlendirmeler için danışman hocam Yrd. Doç. Dr Elçin Macar'a, Fransızca belgelerin çevirilerini yapan sevgili Halise Konur'a ve bazı belgelerde geçen Bulgarca isimleri okuyan hocam Mehmet Hacısalıhoğlu'na teşekkür ederim.

Arşiv çalışmalarını bitirdikten sonra, bu konuda Osmanlı gazetelerinde ne gibi haberler yayınlandığı, yorumlar yapıldığını görmek amacıyla *Tanin*, *İkdam*, ve *Tasvir-i Efkâr* gazetelerini inceledim. Buradan edinilen bilgilerle çalışmayı destekledim. Gazete incelemelerinin bir kısmını Atatürk Kitaplığı'nda yaptım. Bu sırada başta fotokopi sorunu olmak üzere, yer bulamama gibi birçok sorunlarla karşılaştım. Bu nedenle gazete incelemesini Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde tamamlayabildim. Beyazıt Devlet Kütüphanesi gazete bölümünde çalışan görevlilere sağladıkları kolaylıklar için teşekkür ederim.

GİRİŞ

a. XVIII. Yüzyılın Sonlarından XX. Yüzyılın Başlarına Kadar Osmanlı'da Göç

Mübadele, değiş-tokuş etmek anlamına gelir. Mübadil ise başkasının yerine getirilmiş, mübadele edilmiş demektir.¹ Genellikle savaşlar sonrası ortaya çıkan göç hareketleri mübadele kararlarının alınmasında etkilidir.

Göçlerin ekonomik ve siyasi nedenler başta olmak üzere birçok sebebi vardır. Göçler devletlerin etnik ve dini yapısını büyük ölçüde etkilemekle beraber, nüfus siyasetlerinde de etkisini gösterir. Yirminci yüzyılda yüz elli milyondan fazla insan çeşitli sebeplerden dolayı göçmen durumuna düşmüş ve bu durum göçmen sorununu uluslararası güncel bir problem haline getirmiştir. Göç ve göçmen sorunu ile ilk karşılaşan devlet Osmanlı Devleti olmuştur.²

Osmanlı İmparatorluğu'nun kaybettiği topraklardan elinde kalan topraklara yapılan ilk Müslüman göç hareketi 1783-1784'te Rusya'nın Kırım topraklarını işgali ile başladı. İmparatorluğa yapılan göçler on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde artarak devam etti* ve Cumhuriyet döneminde de devam eden göç hareketlerinin başlangıcı oldu. 1783'ten 1913'e kadar toplam beş milyona yakın Müslüman Osmanlı topraklarına göç etti.³

Osmanlı Devleti ilk defa Rumeli'ye geçtikten sonra Avrupa'ya açılış kapısı olan bu toprakların korunmasına önem verdi. Balkanlarda ele geçirdiği topraklara Anadolu'dan getirilen Müslüman nüfusun yerleştirilmesi yönünde bir iskan politikası uyguladı. Bu şekilde Rumeli'deki Hıristiyan nüfusun oranı azaltılmak istendi. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki hakimiyetinin sona ermesi İmparatorluğa yapılan göçlerin artmasında etkili olmakla beraber, devletin iskan siyasetinde de değişikliğe yol açtı. Özellikle, on dokuzuncu yüzyılda uğranılan toprak kayıpları Osmanlı Devleti'ni büyük bir göçmen sorunuyla karşı karşıya bıraktı. Bu soruna çözüm bulmak amacıyla 5 Mayıs 1860'ta padişahın onayına sunulan bir tezkire ile ilk defa bir Göçmen Komisyonu

¹ Türkçe Sözlük, C. 2, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988.

² Ahmet Cevat Eren, *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meselelerinin Başlaması*, İstanbul: Nurgök Matbaası, 1966, s. 6. * XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğuna yapılan göçlerle ilgili geniş bilgi için bkz., Bilal N.Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri Belgeler, Doksan üç Muhacereti 1877-1878*, C. 1-2, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1968-1970, Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.

³ Ahmet Akgündüz, "Osmanlı İmparatorluğu ve Dış Göçler, 1783-1922", *Toplum ve Bilim*, (İstanbul 1999), s. 147. J. Mc. Carthy'nin *Ölüm ve Sürgün* adlı kitabı da bu konuda yazılmış önemli bir kaynaktır. bkz. J. Mc. Carthy, *Ölüm ve Sürgün*, Çev: Bilge Umar, 3. Baskı, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1998.

kuruldu.⁴ Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında Müslüman göçlerinin artması nedeniyle daha geniş bir düzenlemeye gidilerek 13 Mayıs 1913'te İskan-ı Muhacirin Nizamnamesi kabul edildi. Bu nizamnamenin uygulanması görevi Dahiliye Nezaretine verildi.⁵ Edirne önde gelen göçmen yerleşim bölgelerindendi. Bu konuda Başkumandanlıktan Sadârete hitaben yazılan bir tahrîrâtta şöyle deniliyordu:⁶

“ Bu havalide Müslüman Türkler her ne kadar çoğunluğu oluşturmaktaysa da, bunlar her muharebede göç ederek gittikçe azalmaktadır. Buna karşılık ikinci derecede çoğunluğu teşkil eden Rumların nüfusu gittikçe artmaktadır. Bu duruma mahal bırakmamak için Makedonya ve Trakya'nın diğer kısımlarından hicret etmekte olan ahalinin keşif suretiyle buralarda iskanı için her sancak dahilinde mülkiye ve askeriyeden bir komisyon teşkil edilerek vilayet dahilinde nerelere ne kadar göçmen iskanının araştırılmasına çalışılması ”.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan İmparatorluk sınırları dışına yapılan ilk göçler ise, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcını izleyen ilk on yıl içerisinde meydana geldi. Bu göçler daha çok Ermeni ve Rum'ları kapsıyordu. 1914 Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi Osmanlı toprakları dışına yapılan Hıristiyan göçlerinin kayda değer ilk örneğini oluşturmaktadır.⁷

Osmanlı devlet yapısının güçlü olduğu dönemlerde Osmanlı idaresinde yaşayan Hıristiyan toplulukların, yaşadıkları toprakları terk ederek yabancı topraklara göç etmelerine rastlanmadı.⁸ Osmanlı İmparatorluğu'nun on yedinci yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa devletleri ile yaptığı savaşlardan yenik çıkması, bu durumun on sekizinci, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda da devam etmesi, İmparatorluğun siyasi askeri ve ekonomik bakımdan bir çöküntü içine girmesi gibi nedenler İmparatorluk içinde yaşayan gayrimüslimleri etkiledi. Bu etki gayrimüslimlerin ayaklanarak bağımsızlıklarını kazanmaları şeklinde belirdi.⁹ Bu gayrimüslim topluluklardan birini de Rumlar oluşturdu.

b. Bağımsız Yunan Devleti'nin Kuruluşu

Yaklaşık olarak dört yüzyıl Osmanlı egemenliğinde kalan Rumlar, Osmanlı İmparatorluğu idaresinde yaşayan diğer gayrimüslim unsurlar gibi Osmanlı *millet sistemi* adı verilen bir sistem ile bir arada tutulmaktaydı. Osmanlı Devleti güçlü olduğu

⁴ H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlıdan Cumhuriyete Balkanların Makus Talihi, Göç*, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2001, s. 100-101. Fuat Dündar, Komisyonun kuruluş tarihi olarak 5 Ocak 1860'ı vermektedir. bkz.Fuat Dündar, *İttihat ve Terakkinin Müslümanları İskan Politikası (1913-1918)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 58.

⁵ Dündar, a.g.e., s. 60.

⁶ Ağanoğlu, a.g.e., s. 109.

⁷ Akgündüz, a.g.m., s. 150-151.

⁸ Eren, a.g.e., s. 27.

⁹ İsmet Binark, *Türk-Yunan Münasebetlerinin Dünü ve Bugünü*, İstanbul: Türk Yurdu Yayınları, 1998, s. 6

dönemlerde J. Mc. Carthy'nin ifadesiyle "sınırlı bir özerkliği bulunan millet sistemi" içinde İmparatorluk topraklarında yaşayan bu gayrimüslim unsurları bir arada tutmayı başardı.¹⁰ Bu sistemde gayrimüslimlere bazı haklar verilmekle beraber, Müslümanlar kadar geniş hakların tanınmadığı görülmüyordu. Gayrimüslimlerin yönetime katılamaması, yargı önünde bir Müslümanın sözüne karşı bir Hıristiyan'ın sözünün geçerli olmaması, bir Hıristiyan'ın bir Müslümanla evlenmesinin imkansız oluşu, Hıristiyan bir kimsenin silah taşıyamaması ve askerlik görevi yerine haraç adı verilen bir vergi ödemesi bu duruma örnek gösterilebilir.¹¹ Bu sistem içerisinde Rumları diğer gayrimüslimlerden farklı kılan yön, Osmanlı Devleti'nin Fener Rum Patrikhanesi'ne tanıdığı üstünlüktü. Fener Rum Patriği Osmanlı topraklarında yaşayan tüm Ortodokslardan Osmanlı Devleti'ne karşı sorumluydu. Fenerli Rumlar Eflak ve Boğdan Voyvodahıklarında Divan-ı Hümayun ve elçilik tercümanlıklarında kullanılırlardı.

İmparatorluk içerisinde yaşayan ve genellikle ticaretle uğraşan Rumlar, zamanla bir kent ve ticaret burjuvazisi oluşturdular. Rumların bu durumlarına karşılık, Osmanlı Devleti'nin on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda ekonomik bakımdan İngiltere ve Fransa gibi Avrupalı büyük devletlerin egemenliği altına girmesi, Osmanlı tüccarları ile batılı tüccarlar arasındaki rekabetlere seyirci kalması, ticari alanda gittikçe ilerleyen Rum tüccarlarını kendi başlarının çaresine bakmaya yöneltti.¹² İktisadi alanda ve denizcilikte ilerleyen Rumlar, Rus bayrağı altında, Rusya'nın koruyuculuğundan yararlanarak ekonomik bakımdan güç kazandılar. On sekizinci yüzyılın sonlarından itibaren ticari amaçlarla uğradıkları Avrupa limanlarında ve şehirlerinde yüzyılın son siyasi, ekonomik, sosyal gelişmeleri hakkında yeni düşünceler edindiler ve o ülkelere yerleşmiş bulunan Rumlarla yakın ilişkiler kurarak bağımsızlık, egemenlik kavramlarını tanıdılar.¹³

On yedinci ve On sekizinci yüzyıllarda Avrupa'da meydana gelen Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi Avrupa'daki sosyal, siyasi ve ekonomik dengeleri değiştirdiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun çok uluslu yapısını da etkiledi.¹⁴ Rusya 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nı kazanarak Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzaladı ve bu antlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Ortodoksların koruyuculuğu hakkını elde ederek Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma hakkını kendinde buldu.

¹⁰ J. Mc. Carthy, a.g.e., s. 5.

¹¹ Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, (Çev:Dilek Şendil), İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s. 27.

¹² Millas, a.g.e., s. 84.

¹³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, 7. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, s. 109.

¹⁴ Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1988, s. 3.

Yunan sorununu bir Hıristiyan-Müslüman sorunu olarak ele alan Avrupa devletleri özellikle, Rusya Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasında önemli ölçüde etkili oldu. Avrupa Devletleri tarafından esas alınan Rönesans ve Reform hareketlerinin de etkisiyle belirginleşen Eski Yunan'ın Avrupa Medeniyeti'ne temel olduğu düşüncesi, Avrupa Devletleri'nde, eski Yunan'ın bir hatırası olarak Rumların bağımsızlıklarını kazanarak bir devlet kurmaları isteğini yarattı. Fransız ve İngiliz şair ve yazarlar Hıristiyanlığın da etkisi ile Rumların lehinde, yazdıkları eserlerle Avrupa kamuoyunun Rumların geleceği ile ilgilenmesini sağladılar.¹⁵

Avrupa'da meydana gelen bu gelişmeler belli bir gecikme ile Rumlar tarafından da benimsendi. On sekizinci yüzyılın ortalarında başlayan ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında doruğuna ulaşan *Yunan Aydınlanması* Yunan ulusçuluğunun doğması sürecinde önemli bir aşama oluşturdu.¹⁶ Montesquieu, Rousseau, Voltaire gibi Aydınlanma yazarlarının eserleri Yunanca'ya çevrildi. Ulusçuluğun yaygınlaşmaya başladığı on sekizinci yüzyıl boyunca özellikle, bu yüzyılın ikinci yarısında Yunanlılar arasında eski Yunan dünyası canlandırıldı. Eski Yunan isimleri görülmeye başlandı. Eski metinler çevrilerek ataların üstünlükleri vurgulandı. Bu süreçte eski Yunan'ın karşıtı sayılan kötü olan ne varsa, sorumlusu Bizans ve onun uzantısı olarak görülen Osmanlı Devleti'nden bilindi.¹⁷ Ancak, Yunan İhtilali için gerekli zeminin hazırlanmasında asıl önemli rolü oynayan Yunanlı aydınlar olan Velestinli Rigas ve Adamantios Korais oldu. Yazdıkları eserlerde Fransız ihtilalinin getirdiği özgürlük, eşitlik gibi kavramları savundular.¹⁸

İstanbul'da yaşayan Fenerli Rumlar da Fransız yazar ve düşünürlerinden tercüme yaptılar. Gençlerini Avrupa üniversitelerine göndererek oralardaki düşünce hareketleri ve bilim adamlarıyla temasta bulundular. Böylece Rumların Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopma düşüncesi gelişti.¹⁹

On sekizinci yüzyılın sonları ile on dokuzuncu yüzyılın başlarında Osmanlı merkezi otoritesinin iyice bozulması ile ortaya çıkan Tepedelenli Ali Paşa, Pazvantoğlu ayaklanmaları ile *Ayan ayaklanmaları* olarak tarihe geçen ayaklanmalar da Yunan ihtilali için örnek oluşturdu.

---

¹⁵ Hatipoğlu, a.g.e., s. 12.

¹⁶ Millas, a.g.e., s. 46.

¹⁷ Millas, a.g.e., s. 54.

¹⁸ Millas, a.g.e., s. 116-117, 157-159.

¹⁹ Hatipoğlu, a.g.e., s. 5.

Yunan Devleti'nin kurulmasında etkili olacak olan Rusya'nın 1815'li yılların Avrupa'sında tekrar ön plana çıkması, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan ve çeşitli kışkırtmaların hedefi olan Rumları harekete geçirdi. Rumlar arasında isyan ve ihtilal için gerekli ortamın hazırlanmasında Avrupa'da kurulan birçok cemiyet etkili oldu. Ancak bunların içerisinde Rumları örgütlendirerek isyana hazırlayan, isyanı başlatan ve yöneten Filiki Eteryia Cemiyeti'dir.²⁰ Bu cemiyetin başında Rus Çarı I. Aleksandr'ın yaveri Aleksandr İpsilanti bulunuyordu. 18 Şubat 1821 tarihinde patlak veren Mora isyanı Yunan sorununun 1825'ten itibaren bir Avrupa sorunu haline getirilmesi ile sonuçlandı. 4 Nisan 1826 tarihinde İngiltere ve Rusya arasında imzalanan St. Petersburg Protokolü ile Bağımsız Yunan Devleti'nin kurulması yolunda ilk adım atıldı. Buna göre; "Yunanistan Osmanlı İmparatorluğuna vergi ile bağlı muhtar bir devlet haline getirilecek ve bütün Türkler Yunanistan'dan çıkartılacak" tı.²¹ Osmanlı Devleti bu protokolü iç işlerine karışıldığı gerekçesiyle reddetti. Bu durum üzerine İngiltere, Rusya ve Fransa 6 Temmuz 1827'de Londra Antlaşması'nı imzaladı. Buna göre; " Yunanistan Osmanlı Devleti idaresi altında özerkliğe sahip olacak, Yunanlılar gerek kıta Yunanistan'ında gerek adalardaki bütün Türk mallarının sahibi olacaklardı". Osmanlı Devleti tek taraflı olarak Müslümanların Yunanistan'dan atılması demek olan bu kararı, içişlerine karışıldığı gerekçesiyle kabul etmedi.²²

Osmanlı Devleti'nin bu kararı üzerine Rusya harekete geçerek Osmanlı donanmasını Navarin'de yaktı. Osmanlı Devleti 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşında ağır bir yenilgiye uğradı. Savaş sonrası Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmanın ağırlık noktasını bağımsız bir Yunan Devleti'nin kurulması oluşturdu. Osmanlı Devleti bu antlaşma ile St. Petersburg protokolünü tanımayı kabul etti. Edirne Antlaşması'nın imzalanmasından ve aynı ay içerisinde onaylanmasından sonra Yunanistan'ın kurulması ve sınırlarının çizilmesi için Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasında Londra'da görüşmelere başlandı.²³

22 Mart 1829 da İngiltere, Fransa ve Rusya arasında Londra'da imzalanan protokolle bağımsız Yunan Devleti'nin kurulması kararı alındı. Osmanlı Devleti'nin yapılan baskılar karşısında 24 Nisan 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul ederek onaylaması ile bağımsız Yunan Devleti kuruldu.

²⁰ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995, s. 138.

²¹ Karal, a.g.e., s. 117.

²² Uçarol, a.g.e., s. 145-146.

²³ Uçarol, a.g.e., s. 152.

Yunanistan'ın bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşması Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan diğer gayrimüslimler için örnek oluşturması bakımından önemlidir

c. 1913'e Kadar Yunanistan'daki Müslümanların Hukukî Durumları

Bağımsızlığını kazanma sürecinde Avrupalı büyük devletlerin desteğini elde eden Yunanistan her yeni toprak kazanımını Avrupalı büyük devletlere onaylatmak için büyük devletlerle anlaşmalar yapmak ve bu antlaşmalar sonucunda yeni kazandığı topraklar üzerindeki Müslümanlara birtakım haklar tanımak zorunda kaldı.²⁴

Yunanistan'daki Müslümanlar ile Osmanlı Devleti sınırlarında yaşayan Rumların karşılıklı olarak göç ettirilmeleri konusuna ilk kez Londra'da 22 Mart 1829'da İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanan protokolde değinilmişti. Ayrıca 3 Şubat 1830 tarihli Londra protokolü ile de yine bu üç büyük devlet her iki devlete de Hıristiyan, Ortodoks ve Müslüman tebaalarına genel af ilan etmeleri ve göç hakkı vermelerini istediler.²⁵ 2 Şubat 1881 tarihli İstanbul Uluslararası Sözleşmesi ile 1881 yılından 1913'e kadar gelen süre içerisinde Yunanistan'da yaşayan Müslümanların hukukî durumları belirlendi. Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, Büyük Britanya, İtalya Rusya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan bu sözleşme, 1878 Berlin Antlaşması'nın 24. maddesinde öngörülmüş olan arabuluculuğu yerine getirmekte ve Yunanistan Krallığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki sınırları belirledikten sonra, Yunanistan'a terk edilen topraklardaki Müslümanların haklarını güvence altına almaktadır.²⁶ Yunanistan'a terk edilen topraklarda yaşayan Müslümanların din ve ibadet hürriyeti garanti edilmektedir.

Ayrıca bu antlaşmaya göre; Yunan Hükümeti Yunanistan'a bırakılan bölgelerde yaşayan Müslümanların mal, can, din ve adetlerine saygı gösterilmesini sağlayacaktı. Madde3)²⁷

d. Yunanistan'ın Nüfus Siyaseti

Yunan Devleti kurulduktan sonra temel politikası, topraklarını devamlı olarak kuzeye doğru genişletmek ve buna paralel olarak da nüfusunu homojenleştirmek

²⁴ Oran, a.g.e., s. 32.

²⁵ Aleksandre Popovic, *Balkanlarda İslam*, (Çev: Komisyon), İstanbul: İnsan Yayınları: 1995, s. 300-301.

²⁶ Popovic, a.g.e., s. 34.

²⁷ Popovic, a.g.e., s. 305.

yönünde oldu. Yunanistan'ın bu politikası *megali idea** ile tanımlanmaktadır. Yunanistan 1830 'da kurulduğunda Rumlar özellikle Mora, Teselya ve Ege Adalarında yaşarken On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Batı Anadolu'daki Rum nüfusun arttığı görüldü. Rum nüfus özellikle, Çeşme, Urla, Ayvalık bölgelerinde üstünlük sağladı.²⁸

Yunanistan Ege Adaları'nda yaşayan Yunanlıların sadece çok az bir kısmını sabit sınırları içerisine alırken sonraki on yıl içerisinde Yunanistan'ın amacı Yunanistan sınırları dışında yaşayan Yunanlıların yerleşmiş bulunduğu toprakları da ele geçirmek şeklinde belirdi. Yunanistan'ın doğuya doğru bir büyüme siyaseti takip etmesi demek olan bu siyaset aynı zamanda Osmanlı Devleti ile çatışmasını gerektirdi.²⁹

Ocak 1844'te, Başbakan Kolettis Yunan Parlamentosu'nda yaptığı konuşmasında *megali ideayı* şöyle tarif ediyordu:³⁰

“Yunanistan Krallığı, Yunanistan değildir; Yunanistan'ın sadece bir parçası, en küçük, en yoksul bir parçasıdır. Yunanlılar, sadece Krallık içinde oturanlar değildirler, aynı zamanda Yanya'da ya da Selanik'te, Serez'de, ya da Edirne'de, İstanbul ya da Trabzon'da, Girit ya da Sisam Adası'nda, Yunan tarihine ya da Yunan ırkına bağlı başka yerlerde oturanlar da Yunanlıdır. Helenizmin iki büyük merkezi vardır. Krallığın başkenti Atina'dır. İstanbul, büyük başkent bütün Yunanlıların kenti, düşü, umududur.”

Venizelos'un 6 Ekim 1910'da iktidara gelmesi ile birlikte Yunanistan'ın nüfus siyaseti bir devlet politikası haline getirildi* ve Yunanlıların bu politikayı gerçekleştirme isteği Osmanlı Devleti zamanında başlayan ve 1922'de Yunanistan'ın yenilgisi ile sonuçlanan birçok savaşa neden oldu.³¹

---

*Megali idea Yunanca büyük fikir, ülkü anlamına gelir. Yunanistan'ın sınırları dışında özellikle, doğusunda yaşayan Rumların yaşadıkları toprakları da Yunanistan sınırları içerisine katmayı amaçlar. Yunanistan'ın 1922 yılında Kurtuluş Savaşı'nda yenilmesi ile tarihe karışan bu fikrin başlangıcı olarak, Başbakan Kolettis'in 1844'te, Yunan Parlamentosu'nda yaptığı konuşma kabul edilmektedir. bkz. Elçin Macar, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 60.

²⁸ Tuncer Baykara, “Batı Anadolu'daki Rum Nüfusunun XIX. Yüzyıldaki Durumu Yeni Yunan Göçleri ve Yerli Hristiyanların Yunanlılaştırılması”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Ettüt Başkanlığı Yayınları, (1986), s. 437.

²⁹ Dimitri, Pentzopoulos, **The Balkan Exchange of Minorities and Its Impact Upon Greece**, Paris, s. 26.

³⁰ Michael Llewellyn Smith, **Yunan Düşü**, Çev: Halim İnal, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2002, s. 17.

*Elefterios Venizelos Girit kökenlidir. XX. yüzyılda Yunanlıların “Küçük Asya Macerası”nın liderliğini yapmıştır. 6 Ekim 1910 tarihinde Kral I.Yorgo tarafından Başbakanlığa getirilmiştir. Yunanistan'a büyük toprak kazandıran Balkan savaşlarının önderidir.

³¹ Baskın Oran, **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1986, s. 36.

I. BÖLÜM

1914 OSMANLI-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ GİRİŞİMİNİN NEDENLERİ

I.1. BALKAN SAVAŞLARI VE SONUÇLARI

Osmanlı Devleti'nin on dokuzuncu yüzyılda uğradığı toprak kayıplarının son halkasını Balkan Savaşları oluşturdu. 1908 yılında Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanması, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarb savaşında yenilmesi, Arnavutluk isyanı Balkanlardaki Osmanlı İmparatorluğu topraklarının Balkanlı Devletler tarafından paylaşımına yardımcı oldu.

Balkanlarda Osmanlı Devleti'ne karşı bir ittifak kurulmasında aktif rol oynayan Rusya'nın amaçlarından biri Balkan topraklarını Slav ülkeleri arasında paylaştırmak, diğeri ise boğazlara yerleşmekti. Avusturya'nın Balkanlardaki topraklarını genişletme siyasetini takip etmesi ve Bosna-Hersek'i ele geçirmesi Rusya'yı bu politikasını aktif olarak uygulamaya yöneltti. Balkanlardaki Slav devletleri de aralarındaki antlaşmazlıkları bir kenara bırakarak Avusturya'nın yayılmasını engellemeye ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki topraklarını paylaşmaya başladılar.³²

8 Ekim 1912 'de Karadağ, 17 Ekim'de Bulgaristan ile Sırbistan ve 19 Ekimde de Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne savaş açmasıyla başlayan Balkan Savaşları iki safhadadır. Birinci safhada Balkan Devletleri aralarındaki antlaşmazlıkları bir kenara bırakarak Osmanlı Devleti ile savaştılar. II. Balkan Savaşı ise, Balkan devletlerinin I. Balkan Savaşı sonrasında ele geçirdikleri toprakları paylaşma konusunda anlaşamamaları üzerine çıktı.

Balkan Savaşlarının I. safhası 30 Mayıs 1913' te Osmanlı Devleti ile Balkan Devletleri arasında imzalanan Londra Antlaşması ile kapandı. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti Midye-Enez çizgisinin batısında kalan bütün Avrupa topraklarını kaybediyor ve Balkanlarda sadece Bulgaristan ile sınır komşusu oluyordu.³³ Osmanlı Devleti Arnavutluk ile Ege Adaları'nın geleceğinin belirlenmesini büyük devletlere bırakıyor, böylece Ege'deki haklarını dolaylı olarak kaybediyordu. Kavala, Dedeoğaç ile beraber bütün Trakya'yı Bulgaristan'a, Orta ve Kuzey Makedonya'yı Sırbistan'a, Selanik, Güney Makedonya ve Girit'i Yunanistan'a terk etmek zorunda kalıyordu.³⁴

³² Binark, a.g.e., s. 21.

³³ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, 2. Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, s. 19.

³⁴ Uçarol, a.g.e., s. 441.

Balkan Devletleri Balkanlarda kendi aralarında oluşturdıkları yeni sınırlar konusunda anlaşamadılar. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki topraklarını paylaşma konusunda aralarında anlaşmazlık çıktı. Bulgaristan'ın daha fazla toprak kazanmasını kabul etmeyen Yunanistan ve Sırbistan aralarında anlaştilar. Bulgaristan bu ittifak karşısında harekete geçerek bu iki devlete saldırdı. Romanya'da bu durumdan yararlanarak kendisi aleyhinde genişleme gösteren Bulgaristan'a savaş açtı. Bulgaristan bu savaşta umduğunu bulamadı ve yenilgiye uğradı. Osmanlı Devleti Balkan devletleri arasındaki bu savaştan yararlanarak I. Balkan Savaşı sonucunda kaybettiği Edirne'yi 23 Temmuz 1913'te Bulgarlardan geri aldı. Savaş sırasında Doğu Trakya'da yaşayan çok sayıda Rum ve Bulgar bölgeden kaçtilar. Rumların bir kısmı Batı Trakya'da ve Makedonya'da Yunanlıların elinde bulunan bölgelere göç etmeye başladılar.

Balkan Devletleri aralarında 10 Ağustos 1913'te Bükreş Antlaşması'nı, Osmanlı Devleti Bulgaristan ile 29 Eylül 1913 tarihinde İstanbul Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşma ile Batı Trakya Bulgaristan'a, Kırklareli ve Edirne ise Osmanlı Devleti'ne kaldı. Türk-Bulgar sınırı genel olarak Meriç nehri kabul edildi. Ayrıca bu antlaşma ile Bulgaristan'da kalan Türklerin hukukî statüleri ve dini yönetimleri belirlendi.³⁵

Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasında 13 Mart 1914'te İstanbul Antlaşması yapıldı. İki devlet arasında ortak sınır kalmadığından, bu antlaşmada daha çok Sırbistan'da kalan Türklerin ve bunların taşınmaz mallarının durumuna ilişkin maddeler yer aldı.³⁶

Yunanistan Balkan Savaşları'nın sonunda 30 Mayıs 1913'te Londra, 10 Ağustos 1913'te Bükreş ve 14 Kasım 1913'te Atina antlaşmasıyla Girit adası dahil olmak üzere, topraklarını iki katına çıkardı. Güney Epir'i, Selanik dahil Makedonya'nın büyük bir bölümünü ve Ege Adaları'nın bir kısmını elde ederek yüzölçümünü 65.000 kilometre kareden 118.000 kilometre kareye, nüfusunu da ele geçirdiği topraklarla birlikte 2.666.000'den 4.363.000'e çıkardı.³⁷

³⁵ Ömer Turan, "İkinci Meşrutiyet ve Balkan Savaşları Döneminde Osmanlı Diplomasisi", *Çağdaş Türk Diplomasisi, 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk tarih Kurumu Yayınları, (1999), s. 251-252.

³⁶ Uçarol, *a.g.e.*, s. 444.

³⁷ Murat Hatipoğlu, "Elefterios Venizelos'un 1910 Yılında İktidara Gelmesiyle *Megali İdea*'nın Kazandığı Yeni Karakter", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etti Başkanlığı Yayınları, 1986, s. 462.

Yunanistan'ın 1908 ile 1914 yılları arasındaki genel nüfusunu gösteren tabloya bakıldığında ise, diğer yıllara oranla 1913 yılında Yunanistan'ın nüfusunda meydana gelen artış şöyledir.³⁸

Seneler	Yüzölçümü	Nüfus	Fark	Kilometrekareye düşen nüfus
1908	63,211	2,649,218	+17,266	41.91
1909	«	2,666,597	+17,379	42.19
1910	«	2,684,090	+17,493	42.46
1911	«	2,701,698	+17,608	42.74
1912	«	2,719,422	+17,724	43.02
1913	121,794	4,819,793	+2,100.371	39.57
1914	«	4,818,245	-1,548	39.56

Balkan Savaşları'ndan galip çıkan Yunanistan'ın buna rağmen homojen bir nüfusa kavuşamadığı görülür. 1913 nüfus sayımına göre Yunan Makedonya'sında 528,000 Yunanlıya karşı 104,000 Bulgar, 465.000 Müslüman ve 98.000 bin Yahudi bulunuyordu. Yunanlılar toplam nüfusun sadece yaklaşık % 44.1 'ini oluşturuyordu. A. Pallis bu durumun *megali ideayı* gerçekleştirmeye bir engel olarak düşünülmeceğini, aksine bu amacı gerçekleştirmeyi kuvvetlendireceğini belirtmektedir.³⁹

I.1.a. Atina Barış Antlaşması

14 Kasım 1913 tarihli Atina Antlaşması Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki sınırları belirlemekle beraber, 1913 tarihinden itibaren Yunanistan'daki Müslümanların hukukî statülerini de belirlemektedir.

Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında imzalanan Yunanistan'a terk edilen topraklardaki Müslümanların hukukî durumlarını 1913 tarihinden itibaren belirleyen Atina Barış Antlaşması on altı madde ve üç protokollük bir metinden oluşmaktadır.⁴⁰

Antlaşmanın birinci maddesinde antlaşmanın imzalanmasından sonra iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden başlayacağı belirtilmektedir. İkinci maddede iki ülke arasında daha önce yapılmış veya yürürlüğe konmuş bütün antlaşmalar tekrar gündeme getirilmektedir. Azınlık hakları açısından 1830 ve 1881 metinleri bir kez daha onaylanmaktadır.

³⁸ N.J.Svoronos, *Yunanistan Nüfusu ve Yunanistan Nüfus Sayımları*, (Çev: M.Galib), Ankara: Aydınlik Basımevi, 1935, s. 22.

³⁹ A. Pallis'ten aktaran Pentzopoulos, a.g.e., s. 28.

⁴⁰ Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1953, s. 478-485. Ayrıca Antlaşmanın tam metni için bkz. BOA., DH.MB.HPS.M. 12/20 1332. Ca.18.VRK. 11-16

Antlaşmanın dördüncü maddesinde Yunanistan'a terk edilen topraklarda oturan halkın Yunan uyruğunda olacakları, Yunan memurlarına bir beyanname vererek ve Osmanlı konsoloshanelerinde gerekli işlemleri yaparak üç sene içerisinde Osmanlı uyruğunu seçmek hakkına sahip olacakları, bu süre içerisinde Osmanlı ve yabancı tülkelere göç edecek veya oralarda oturacak olanların Osmanlı kalacakları ve taşınmaz mallarının ihracat rüsumundan ayrı tutulacağı, askerlik hizmetinden muaf oldukları ve askerlik bedeli ödemeyecekleri karara bağlanmaktadır.

Beşinci maddede Yunanistan'ın eline geçen bölgede işgale kadar Osmanlı memurları tarafından verilmiş resmi belge ve alınan kararların, aksi ispat edilinceye kadar geçerli olacağı belirtilmektedir.

Antlaşmanın altıncı maddesinde antlaşmanın dördüncü maddesinde alınan karara uygun olarak Yunanistan'ı terk edenlerin geride bıraktıkları taşınmaz mallarını korumaya, iltizama vermeye veya üçüncü kişiler eliyle idare ettirmeye devam edecekleri belirtilmektedir.

Antlaşmanın yedinci maddesine göre Padişah ve hanedanına ait mallar korunacaktı.

Antlaşmanın on birinci maddesinde Yunanistan'a terk edilen topraklardaki halkın can, mal, namus, din, mezhep, ve adetlerine özenle dikkat edileceği Müslümanların Yunan vatandaşlarının sahip oldukları bütün medeni ve siyasi haklara sahip olacakları, hutbelerde halife olarak padişahın adının okunacağı karara bağlanmaktadır.⁴¹ Ayrıca bu madde ile Müslüman cemaatlerinin yönetimi konusunda önemli hükümler getirilmektedir.⁴²

On ikinci madde terk edilen bölgede bulunan vakıfların geleceğini tespit etmektedir. Buna göre terk edilen topraklardaki vakıflar cemaatler tarafından idare olunacak, gelirleri Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan kurumlara bırakılmış olsa bile satılana kadar Müslüman cemaatleri tarafından yönetilmeye devam edecekti. Vakıf rejimi ancak uygun ve peşin tazminat verilerek değiştirilebilecekti. Çeşitli din ve hayır kuruluşları yeterli gelirden yoksun kalacak olurlarsa, devlet yardım edecekti.⁴³

Atina Antlaşması'na üç protokol eklenmiştir. Bir numaralı protokolde Yunanistan'a terk edilen bölge halkından olup Osmanlı toprakları dışında oturanlara Yunan uyruğunu seçmek üzere altı aylık bir süre verilmesi kararlaştırılmıştır. İki

⁴¹ Reşat Ekrem, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar*, İstanbul: Türkiye Matbaası, 1934, s. 250.

⁴² Oran, a.g.e., s. 36.

⁴³ Oran, a.g.e., s. 36.

numaralı protokolde Osmanlı Devleti Yunanistan'a terk edilen arazide hükümete ait olan özel malların yönetiminin kendisine ait olduğunu belirtirken bu durumun Yunanistan tarafından kabul edilmemesi nedeniyle sorunun Laheyde çözümü kararlaştırılmıştır.⁴⁴ Üç numaralı protokol on beş maddeden oluşmaktadır. Başmüftü ve Müftüler Yunan memurlarının sahip oldukları hak ve yetkilere sahip olacaklar, Başmüftü müftüleri mali ve dinsel bakımdan denetleyebilecekti. Müftüler ancak Yunan anayasasının 88. maddesi gereğince görevlerinden alınacaktı. Protokol Müslüman cemaatlerinin tüzel kişiliğini tanımaktadır. Protokolün on beşinci maddesi Müslümanların sahip oldukları özel okulları ve bunların gelirlerini tanımaktadır. Başmüftü ve müftüler ve Yunan Devleti'nin eğitim müfettişleri bu okulları denetleyebilecek eğitim resmi programa uygun olarak Türkçe yapılacak ve Yunanca dersi de zorunlu olacaktır hükmü karara bağlanmaktadır.⁴⁵

Atina Barış Antlaşması bu tarihten sonra iki devlet arasında yapılacak görüşmelerde temel alınması ve iki ülke azınlıklarının statülerini belirlemesi açısından önemlidir. Bundan sonra Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'la karadan sınırı kalmadığı için iki ülke arasında sınır sorunu olmadı. Ancak iki ülke arasındaki en önemli sorun adalar sorunu ve göçmen sorunuydu.

I.1.b. Adalar Sorunu

Osmanlı Devleti Balkan Savaşları sonrası Balkanlı devletlerle imzalamış olduğu 20 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması'nın beşinci maddesi ile Girit adası hariç Ege Adaları'nın geleceği üzerinde karar verme hakkını Avrupalı büyük devletlere bıraktı. Ancak adaların büyük devletler tarafından Yunanistan'a verileceği endişesi ile 23 Aralık 1913'te Büyük devletlerin başkentlerindeki elçileri aracılığıyla "Midilli ve Sakız gibi Anadolu kıyılarına yakın adaları Yunanistan'a bırakmamak kararında olduğu ve onları geri almak için elden geleni yapacağı" şeklinde tebliğde bulundu.⁴⁶ Fakat başta Fransa olmak üzere Avrupalı devletlerin tepkisi ile karşılaştı. 14 Şubat 1914 'te Londra'daki "Büyükelçiler Konferansı"nda İmroz (Gökçeada), Bozcaada ve Meis Adası dışındaki bütün Ege Adaları Yunanistan'a bırakıldı. Osmanlı Devleti bu karara itiraz etti.⁴⁷ Yunanistan ise adaları elinde tutmakta ısrar ediyordu. Atina'da bulunan *Tan*

⁴⁴ Erim, a.g.e., s. 483-484.

⁴⁵ Oran, a.g.e., s. 37.

⁴⁶ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. 2, Kısım 3, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983, s. 245.

⁴⁷ Uçarol, a.g.e., s. 444.

gazetesi muhabiriyle görüşen Yunan Kralı adalar sorunu ile ilgili olarak şöyle diyordu:⁴⁸ “Adalar meselesine gelince; Yunanistan Osmanlı Devleti’nin Düvel-i Muazzama mukarrerâtıyla [kararlar] tayin eden şeklin haricine çıkmamak üzere vaki olacak sarfih ve şâyân-ı kabûl [kabul edilmesi gereken] bir teklif-i muhtemeli tetkikten imtinâ’ [çekinme] eylemeyecektir.”

Yunanistan Dışişleri Bakanı Streit Adalar meselesi ile ilgili olarak Yunan Parlamentosu’nda yaptığı bir konuşmada aşağıdaki açıklamada bulundu:⁴⁹

1-“Yunanistan Türkiye’ye karşı bir idare-i müştereke veya Türkiye’nin adalar üzerinde hakimiyeti manasını tazmin edecek derecede yetkiye sahip memurlar kabul edeceğini gösterir hiçbir teklif öne sürmemiştir.”

2-“Yunan Hükümeti hazırası adaların terkinini hiçbir vakit hatırına getirmemiştir. Adalar yalnız silah kuvvetiyle alınmış değildir. Londra Konferansı’nda devletlerce verilen karar dahi adaları Yunanistan’a bırakmıştır.”

Streit’in mecliste yaptığı bu konuşma Yunanistan’ın adaları elinde tutmak konusunda ne kadar kararlı olduğunu göstermesi bakımından önemliydi. Venizelos’un ise Yunan Parlamentosu’nda yaptığı konuşmada beş yüz bin kişilik Yunan ordusunun bir meydan savaşına sevk olunabileceğini söylemesi Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki gerginliği açığa çıkartmaktaydı. Osmanlı Devleti İzmir limanına hakim olan Avrupalı büyük devletler tarafından Yunanistan’a terk edilen Sakız ve Midilli adalarından vazgeçmek istemiyordu. Sakız ve Midilli adaları Osmanlı sahillerine yakınlıkları nedeniyle Osmanlı Devleti için ayrı bir öneme sahiptiler.⁵⁰ Anadolu’nun savunulmasında ileri bir karakol sayılabilecekleri gibi, Yunanistan’ın eline geçtiğinde Anadolu’ya geçişte sıçrama taşı olarak kullanılabilirlerdi. Ege Adaları’nda yaşayan ve çoğunlukla deniz ticareti ile uğraşan Rumlar arasında Anadolu ile adalar arasında korsanlık, kaçakçılık ve hırsızlık yapanlar da bulunuyordu. Adalar Yunanistan’ın eline geçtikten sonra Aydın Vilayeti sahilleri Rum eşkıya ve çetelerinin saldırıları ile karşı karşıya kalacaktı.⁵¹

Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında bir taraftan adalar sorunu yaşanırken diğer taraftan bir göçmen sorunu yaşanmaktaydı. Balkan Savaşları sonrası Osmanlı Devleti’nin Yunanistan’a terk ettiği topraklardan başlayan yoğun Müslüman göçüne

⁴⁸ Tanin, 14 Mayıs 1914, s. 2.

⁴⁹ Tanin, 2 Haziran 1914, s. 2.

⁵⁰ Tanin, 16 Haziran 1914, s. 1.

⁵¹ Engin Berber, “İkinci Meşrutiyet döneminde Aydın Vilayeti’nde İç Güvenlik Sorunu”, *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı 28, (1990), s. 78-79.

karşılık, Osmanlı topraklarından Yunanistan'a yönelik yoğun bir Rum göçü başladı. Bu durum Yunanistan tarafından beklenen bir gelişme değildi. İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sir L. Mallet Dışişleri Bakanı Sir E. Grey'e gönderdiği 15 Nisan 1914 tarihli yazıda Yunan Elçisinin "Trakya'daki Rumların kovularak yerlerine Makedonya'dan gelen Türk göçmenlerin yerleştirilmesinden kendisine yakınlıkla Trakya'dan Rumların göçtünün Hellenizm için ağır bir kayıp olduğunu, Osmanlı Sadrazamının sık sık Midilli ve Sakız sorununu açtığını bu nedenle durumun güç olduğunu" söylediğini belirtiyordu.⁵² Dönemin gazetelerinde yer alan makalelerde Yunanistan'ın "Osmanlı topraklarındaki Rumlar baskı ve zulümler ile göçe zorlanıyor" şeklinde Avrupa devletlerine şikayetlerde bulunmasının asıl nedeni olarak adalara kesin olarak yerleşmek istemesi gösteriliyordu.

İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sir L. Mallet Dışişleri Bakanı Sir E. Grey'e gönderdiği 21 Mayıs 1914 tarihli raporda ise, şöyle diyordu:⁵³

"Türk-Yunan ilişkileri üzerinde Cemal Paşa ile konuştum. Paşa, Türkiye'nin Yunanistan'a savaş açmak niyetinde olmadığını, ama Yunanistan savaşta kalkışırsa Türk donanmasının hazır bulunduğunu, zafer kazanmayı umduklarını ve esasen kaybedecek bir şeyleri olmadığını, Yunanistan'ı savaştan caydırmak için Türkiye'deki Rumları kovmak gibi bir silahları da bulunduğunu söyledi. Savaşın her iki taraf için de zararlı olacağını paşaya anlattım. Cemal Paşa Sakız ve Midilli adalarını geri almak istediklerini de söyledi. "

14 Haziran 1914 tarihli *Tanin* gazetesinin yorumuna göre; Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında adalar sorunundan dolayı bir savaşın çıkması ihtimali azdı. Balkan Savaşları'ndan yeni çıkan Yunanistan'ın Bulgaristan ile arasında bir gerginlik bulunuyordu. Yunanistan'ın Arnavutluk ve Bulgar sınırını askersiz bırakarak Osmanlı Devleti'ne savaş açması düşünülse dahi Osmanlı ordusu tarafından yenileceğinden bir fayda göremeyecekti. Yunan donanmasının Osmanlı sahillerini topa tutmasına karşılık göç meselesinden dolayı maliyesinde oluşan yük bütün Yunan uyrukluların Osmanlı toprakları dışına sürülmesi gibi daha kötü bir şekilde sonuçlanabilirdi. Bu da Yunanistan'ın mali bakımdan daha büyük bir zarara girmesi demektir. Buna karşılık Yunanistan o sıralarda Osmanlı Devleti'nin İngiltere'de yaptırmakta olduğu Reşadiye, ve Brezilya'dan satın alarak Sultan Osman adını verdiği Osmanlı dretnotlarının Osmanlı sularına varışına engel olabilirdi.⁵⁴ Osmanlı Devleti'nin satın aldığı gemilerin Osmanlı

⁵² Bilal Şimşir, *Ege Sorunu, Belgeler (1913-1914)*, C. 2, 2. Baskı, Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s. 464-467.

⁵³ Şimşir, a.g.e., s. 496-498.

⁵⁴ *Tanin*, 17 Haziran 1914, s. 2.

sularına varacağı haberlerinin Yunan kamuoyunu heyecana getirdiği sırada Yunanistan'ın Amerika'dan satın aldığı iki kruvazör Yunan sularına yöneliyordu.⁵⁵

Adalar ve göçmen sorunu nedeniyle iki ülke arasındaki ilişkiler zaman zaman gerginleşti. Göçmen sorununa çözüm bulmak amacıyla Osmanlı Devleti tarafından gündeme getirilecek olan mübadele fikrinin Yunanistan tarafından kabul edilmesinden sonra mübadele işlemlerini düzenlemek amacıyla oluşturulacak mübadele komisyonunda Yunanistan'ı temsil amacıyla Türkiye'ye gönderilen Yunan delegesi Yorgos Thorbatzhoğlu'na Adalar Meselesi hakkındaki görüşü sorulduğunda,⁵⁶ "Bu siyaset-i aliyyeye ait olup Londra Muahednamesiyle hallolunmuş bir meseledir. Tekrar kurcalanması kabil midir?" cevabını vermiştir. Oysaki Venizelos'un 1914'ten yaklaşık on altı sonra Osmanlı Devleti tarafından Yunanistan'a mübadele fikri sunulduğunda eğer Osmanlı Devleti Ege Adaları'nı Yunanistan'a terk ederse, böyle bir fikre sıcak bakacağı şartını ortaya koyduğunu söylemesi göçmen sorunu ve adalar sorununun birbirleriyle bağlantılandırıldıklarını göstermesi bakımından önemlidir.⁵⁷

Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında adalar sorunundan dolayı ortaya çıkan gergin duruma bir çözüm bulmak amacıyla iki devlet arasında yapılan görüşmeler I. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar devam etti ve I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile Ege Adaları İtalya ve Yunanistan'ın elinde kaldı.

I.1.c. Balkanlardan Müslümanların Göçü

XIX. yüzyıldan itibaren Balkanlardan Osmanlı topraklarına yapılan göç hareketleri Balkan Savaşlarının başlamasıyla arttı. Bulgarlar, Yunanlılar, Sırp ve Karadağlılar'ın uyguladıkları baskı ve zulümlere maruz kalan Makedonya Müslümanları İstanbul ve Anadolu'ya göç ettiler. Balkan Devletleri Müslümanları göç ettirerek onların mal ve mülklerini sahiplenmek ve bir daha geri dönmelerini engellemek şeklinde bir politika izlediler.⁵⁸

Müslüman göçünde en önemli rolü Balkan Devletlerinin askerleri ve komitacıları üstlendiler. Bulgarlar tarafından ele geçirilen bölgelerdeki Müslümanlar Bulgar komitacıları tarafından göçe zorlandılar. I. Balkan Savaşı sırasında Edirne'nin Bulgarların eline geçmesiyle bölgede gayrimüslimleri de kapsayan genel bir göç hareketi başladı. Bulgarların Edirne'de yaptıkları mezalim karşısında Edirne'deki İslam

⁵⁵ Tanin, 22 Haziran 1914, s. 1.

⁵⁶ İkdam, 9 Temmuz 1914, s. 4.

⁵⁷ Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 28.

⁵⁸ M. Carthy, a.g.e., s. 163.

ileri gelenleriyle Rum, Ermeni ve Musevi dini liderleri açık bir miting düzenleyerek Bulgar mezalimini protesto ettiler. 40.000 kişinin katıldığı bu miting ile Edirne'nin geri kalan kısımlarında Bulgar mezalimi önlenmek istendi. Bulgarlar savaş sırasında yerli Bulgarların da büyük destek ve yardımlarını gördüler.⁵⁹

Yunanistan'ın eline geçen topraklardaki Müslümanlar da baskı ve katliamlara uğradılar.⁶⁰ Özellikle Selanik Müslümanları Yunanlılardan büyük baskı ve zulümler gördüler. Balkan Savaşları sonrası Yunan idaresine geçen topraklardaki Müslümanların gördükleri baskı ve zulümlere ait çok sayıda arşiv belgesi mevcuttur.⁶¹ Tevfik Bıyıklıoğlu, bu nedenlerle Yunanistan'a terk edilen Trakya, Makedonya ve Epir'den I. Dünya Savaşı'ndan önce, Osmanlı topraklarına iki yüz binden fazla *Türk* göçmenin geldiğini belirtmektedir.⁶²

Müslümanların Balkanlardan göç etmelerinin bir diğer nedenini de idareleri altına girdikleri Balkan Devletlerinin dini ve ekonomik baskıları oluşturuyordu. Bulgarlar ele geçirdikleri topraklardaki camileri kiliseye çevirdiler. Müslümanlar din değiştirerek Hıristiyan isimleri almaya zorlandı.⁶³ Örneğin, Osmaniye'de yalnızca din değiştiren Müslümanlar öldürülmekten kurtulmuşlardı.⁶⁴

Ekonomik baskılara gelince; gerek Yunanistan gerekse Bulgaristan göçe mecbur kalan Müslümanların topraklarına Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan topraklardan göç eden Rum ve Bulgarları yerleştirmeye başladı. Yunanistan işgal ettiği arazideki Müslümanların emvâl ve emlâkını Hıristiyan halka mal etmeyi ve Rum çiftçilere Müslümanların terk edeceği araziye vermeyi planlamaktaydı.⁶⁵ Hayatta kalmayı başarabilen Müslümanlar evlerinin yakılıp yıkılması, hayvanlarının ve yiyeceklerinin çalınması sonucunda yiyecek ve barınak bulmak için göç etmek zorunda kaldılar.⁶⁶

Siyasi, ekonomik ve dini baskılarla göçe zorlanan Müslüman göçmenlerin yığılma yeri Selanik oldu. Selânik İslâm Komitesi gibi kuruluşlar, göçmenleri Anadolu'ya taşıyacak gemileri ayarladılar. Savaştan sonra, Yunanistan geride kalan Müslümanları kabileler halinde göçe hazırladı ve Osmanlı topraklarına gönderdi. 1913 Kasımında Kavala'da toplanan on bin sığınmacı gemilerle taşındı. Mısır Hidivi, beş bin

⁵⁹ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, s. 31-34.

⁶⁰ Halaçoğlu, a.g.e., s. 36.

⁶¹ Ayrıntılar için bkz., *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi*, C. 1, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 1995.

⁶² Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1955, s. 92.

⁶³ Halaçoğlu, a.g.e., s. 41-42.

⁶⁴ M. Carthy, a.g.e., s.170.

⁶⁵ Halaçoğlu, a.g.e., s. 42-43.

⁶⁶ M. Carthy, a.g.e., s. 163.

kişinin özel yatı ile Mısır'a geçirilmesini sağladı. Sığınmacılar İstanbul ve İzmir'e gemiyle taşındılar. J. M. Carthy bu şekilde taşınanların sayısının on beş bini bulunduğunu belirtmektedir.⁶⁷

Yunanistan'ın eline geçen topraklardan göç etmek isteyen Müslümanlar göçe zorlanmakla beraber, birtakım zorluklarla karşı karşıya bırakıldılar. Selanik müftüsü tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıda Yunanistan'ın Selanik'ten ayrılan Müslümanlardan altmış bin kuruş pasaport masrafı istediği yoksa göçe izin vermediği belirtiliyordu.⁶⁸ Osmanlı Devleti tarafından Atina'daki Osmanlı elçisi Galib Kemalî Bey'e bu konuda Yunan Hükümeti nezdinde harekete geçmesi bildirildi. Yunanistan'ın İstanbul'daki elçisi Panas 22 Kasım 1913 tarihinde bu konu ile ilgili olarak yaptığı açıklamada Makedonya genel valisinden aldıkları raporlardan bahsetti. Bu raporlarda Yunanistan'ın idaresine geçen toprakları terk etmek isteyenlere gereken kolaylıkların sağlandığı hatta pasaport verilirken indirimler yapıldığı, Osmanlı meclisi tarafından kabul edilen kanuna göre hareket edilmekte olduğu, -pasaport bedelinin on üç frank elli beş santim, vize bedelinin ise iki frank yirmi santim olduğu- Selanik'te konsolosları bulunmayan yabancılardan ise, pasaport alamayacakları için Selanik'i terk ettikleri zaman polis müdüriyeti tarafından kendilerine parasız geçiş izni verilmekte olduğu, çok fakir olanlara ise parasız pasaport verildiği yazılıydı.⁶⁹

Selanik Müftü vekili tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Haziran 1914 tarihli yazıda 27 Mayıs'ta Selanik'ten Osmanlı topraklarına giden iki bin Müslüman göçmenden vapura binmeden önce kişi başına beşer kuruş donanma yardımı alındığı, eşyaları liman dairesinde açılarak tapu senetleri görüldüğü halde tapularının ellerinden alınarak yırtıldığı belirtiliyordu. Ayrıca burada Müslümanların büyük ölçüde baskı ve zulümlere maruz kalmalarına yer veriliyordu.⁷⁰

I.1.d. Bir İlk Adım: 1913 Osmanlı-Bulgar Mübadelesi

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan kopuşu, Balkanlarda bir zamanlar hakim unsur durumunda olan Müslümanların kitleler halinde göçe zorlanması, Osmanlı Devleti'nde iktidarı elinde tutan İttihat ve Terakki Hükümeti'ni Osmanlı topraklarında

⁶⁷ M. Carthy, a.g.e., s. 178.

⁶⁸ BOA., DH.KMS., 19/68, 1332.M.19, Selanik müftüsü ve Cemal-i İslamiye Reisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 5 Teşrin-i evvel 1329 (18 Ekim 1913) tarihli yazı.

⁶⁹ BOA., DH.KMS., 19/68, 1332.M.19, Dahiliye Nezareti tarafından Atina Elçisi Galib Kemalî Bey'e gönderilen 13 Teşrin-i evvel 1329 (26 Ekim 1914) tarihli yazı.

⁷⁰ BOA., DH.KMS., 19/68, 1332.B.29, Selanik Müftüsü tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Haziran 1330 (15 Haziran 1914) tarihli yazı.

yaşayan gayrimüslimlerin göç ettirilmesi politikasını uygulamaya yöneltti. Bu göç ettirme işlemine yasal bir nitelik vermek amacıyla Balkan Savaşları sonrası Osmanlı Devleti'nin Balkanlı devletlerle yapmış olduğu barış antlaşmalarında *azınlıkların* karşılıklı olarak mal ve mülk mübadelesine yer verildi. İlk mübadele Osmanlı Devleti'yle Bulgaristan arasında 29 Eylül 1913'te imzalanan barış antlaşmasında söz konusu edildi. Devletler içerisinde daha fazla karışıklık çıkmasını önleyen bu antlaşma, modern tarihte nüfus değişimini sağlayan ilk devletlerarası antlaşma olması bakımından önemlidir.⁷¹

Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasında yapılan İstanbul Antlaşması ile Bulgaristan'da yaşayan Müslümanların hukukî durumları ile Osmanlı topraklarında yaşayan Bulgarların hakları karşılıklı olarak güvence altına alındı. Antlaşma yirmi maddeden oluşmaktadır.⁷²

Antlaşmanın birinci maddesinde iki devlet arasındaki yeni sınırlar çizilmekte, ikinci maddesinde her iki devletin üç hafta içerisinde ordularını terhis edecekleri belirtilmekte, dördüncü maddesinde iki devlet arasındaki ticari ilişkilerin alacağı durumla ilgili hükümler yer almaktadır.

Antlaşmanın beşinci maddesinde “harp esirleri ile rehinelere antlaşmanın imzasından itibaren bir ay içerisinde veya mümkünse daha önce mübadele edilecektir” denilmektedir.

Antlaşmanın altıncı maddesinde her iki devlette siyasi suçlulara genel af getirmektedir. Antlaşmanın yedinci maddesi Bulgaristan'daki Müslümanların uyrukları ile ilgiliydi. Osmanlı Devleti tarafından Bulgaristan'a terk edilen topraklarda oturup, oranın asıl halkı olan Müslümanlar Bulgar uyruğunda olacaklar ancak isterlerse dört yıl içinde Osmanlı vatandaşlığını seçebileceklerdi.

Antlaşmanın sekizinci maddesinde Bulgaristan topraklarında bulunan Bulgar uyruğundaki Müslümanların aslen Bulgar uyrukluların sahip oldukları siyasi ve mülki haklar ile din ve vicdan hürriyetine sahip olacakları, dini törenlerini serbestçe yapabilecekleri, Müslüman adetlerine saygı duyulacağı belirtiliyordu. Yine aynı maddede Padişahın adının hutbelerde okutulacağı karara bağlanmaktaydı.

Bu antlaşmada yer alan diğer bir maddeye göre; “ortak sınır boyunca 15 kilometrelik bir alan içinde kalan köylerin nüfuslarıyla birlikte mübadelesi”

⁷¹ Selahaddin Önder, *Balkan Devletleriyle Türkiye Arasındaki Nüfus Mübadeleleri (1912-1930)*, Eskişehir: AÜ. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1990, s. 25.

⁷² Erim, a.g.e., s. 458-463.

gerçekleştirilecekti. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında Trakya Göçmen meselesini halletmek üzere bir muhtelit komisyon (karma komisyon) oluşturuldu. Bu komisyona Osmanlı Devleti tarafından delege olarak; Kırkkilise (Kırklareli) Mutasarrıfı Haydar Bey, Edirne Vilayeti Mülkiye Müfettişi Şükrü Bey, Kırkkilise İstinaf *Genel Müdürü Refik Bey, Edirne Kaymakamı Rami Bey, Dimetoka * Genel Müdürü Emin Bey, ve Erkan-ı Harbiye Miralayı Mahmud Bey atanırken, Bulgaristan adına; Küçük sefaret Katibi Cicev, Avukat Doktor (okunamadı), Avukat Doktor Stoyanov, Miralay Marinov, Tüccar Gogoçkov, Ziraat Mütchassisından Manuşev, Miralay Sonyorov delege olarak atandılar. Yapılan görüşmeler sonucu 15 Ekim 1913 tarihinde Edirne'de aşağıdaki kararlar alındı.⁷³

1-Kırkkilise ve Edirne Sancakları'ndaki Bulgar köylerinin Bulgaristan'a terk edilen Trakya arazisinden gelen Müslüman göçmenler tarafından işgal edilmiş olmasına bağlı olarak, bu sancaklardaki Bulgar köylüleri Bulgaristan'a terk edilen Trakya topraklarında sahipleri tarafından terk edilmiş olan Müslüman köylerine yerleştirilecektir.

2-Her iki devlette yönetimleri altındaki halkın kanunen sahip oldukları haklara tamamen uyacak. Bunun için köylülerin yerleştirilmelerinin ardından komisyon, köylerin değerlerini belirleyecek ve bunun sonucunda bir fark oluşur ise, ödenecek tazminatı tespit edecektir. Mübadele edilen köylerin bir listesi düzenlenecektir.

3-Tekfurdağı (Edirne) ve Gelibolu sancaklarına bağlı köylerin Osmanlı tebaasından olan Bulgar halkı köylerine serbestçe geri dönebileceklerdir.

4-Trakya'daki şehirlerde oturan Bulgarlar şehirlerine serbestçe geri dönebileceklerdi. Edirne ile Kırkkilise sancaklarında o gün şehir olarak kabul edilen beldeler ise şunlardı; Edirne, Kırkkilise, Pınarhisar, Uzunköprü, Dimetoka, Babaeski, Lüleburgaz.

Kırkkilise ile Pınarhisar halkından olan Bulgarların evleri, evleri tamamen harap olan Müslüman aileleri tarafından işgal edilmişti. Bu sırada yeni evler yapmak madden mümkün olmadığı için adı geçen şehirlerdeki Bulgar göçmenlerinin antlaşmanın her iki devlet tarafından kabulünden üç ay sonra evlerine geri dönmeleri kararlaştırıldı. Bu süre Müslüman ailelerine yeni yerleşim imkanı sağlanması için gerekiyordu.

23 Mayıs 1914 tarihinde yapılan muhtelit komisyon toplantısına Bulgaristan adına Edirne Konsolosu Tenedekov başkanlık etti. Bu toplantıda muhtelit komisyonun birinci devresinde alınan yukarıda belirttiğimiz kararlar okundu. 15 Ekim 1913 tarihli

* Belgede bu kısım boş görünmektedir.

* Belgede bu kısım boş görünmektedir.

⁷³ BOA., İMMS. 1332 S. 21/30.

uzlaşmanın ikinci maddesi gereğince Trakyalı ve Bulgar göçmenlere ait malların değerlerinin tespiti ve gerekirse mübadeleden doğacak farkların ödenmesine başlanacağı belirtildi. Komisyon Edirne’de iki alt komisyona ayrılacak bunlardan birisi Osmanlı topraklarında diğeri de Bulgaristan’da görev yapacaktı. Kırkkilise ve Sarıca ile Tunca ve Sarıca ile Arda arasındaki bölgede görev yapacağı zaman Komisyon Kırkkilise’ye gidecek ve orada gerekli alt komisyonlar oluşturulacaktı.⁷⁴

25 Mayıs 1914 tarihli komisyon toplantısında değere tabi tutulacak emlâkın köylülerin köylerini terk ettikleri andaki emlâktan ibaret olduğu kararı alındı. Tamamen tahrip edilmiş evlerin sadece arsaları dikkate alınacaktı. Yeni sahipleri tarafından tamir edilmiş düzeltilmiş olan evler dahi dikkate alınmayacaktı. Ancak bu gibi evlerin arsaları ile, evlerin eski sahiplerine ait olup da tamir edilenler bu karar dışında tutulacaktı.⁷⁵

Haziran-Ekim döneminde muhtelit komisyon çalışmalarını tamamladı. Mübadil kabul edilen Müslümanlar ile Bulgarların listeleri hazırlandı. Muhtelit Mübadele Komisyonu’nun hazırladığı bu listelere göre, mübadil olarak Bulgaristan’dan 9714 Müslüman aile veya 8.570 Müslüman, Türk Trakya’sından 9742 Bulgar aile veya 46.764 Bulgar’a karşı mübadele edildi.⁷⁶

Bulgaristan’a göç edenler özellikle Edirne ve Selanik çevresinden gittiler. Osmanlı Devleti zamanında, Makedonya’daki tüm Bulgar varlığı 641 Bulgar okulu, 761 Bulgar kilisesinden oluşurken, Balkan Savaşları’ndan sonra bu okullar Yunanistan tarafından kapatıldı, 1013 öğretmen ve 833 papazın görevlerine son verildi.⁷⁷

Osmanlı-Bulgar Mübadelesi ile Balkan Savaşları sırasında ihanetleri görülen Bulgarlar Osmanlı topraklarından çıkarıldı. Osmanlı topraklarından yapılacak Rum sevkinin ilk adımı oluşturuldu.⁷⁸

I.2. OSMANLI TOPRAKLARINDAN YUNANİSTAN’A YAPILAN RUM GÖÇÜNÜN NEDENLERİ

I.2.a. İttihat ve Terakki Hükümeti’nin Osmanlılık Akımından Türkçülük Akımına Geçişi

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren sınırları içerisinde birçok gayrimüslim unsuru barındırdı. Bu unsurları *Millet Sistemi* adı verilen bir sistemle bir arada tutmaktaydı. İmparatorluk içerisindeki çok sayıda grup Müslüman milleti ya da

⁷⁴ BOA., HR.SYS. 2035/2, belge sıra no: 20.

⁷⁵ BOA., HR.SYS. 2035/2, a.g.b.

⁷⁶ Önder, a.g.e., s. 29.

⁷⁷ Elçin Macar, *İstanbul’un Yok Olmuş İki Cemaati*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 132.

⁷⁸ Halaçoğlu, a.g.e., s. 26.

Ortodoks milleti olarak nitelendirilmişti.⁷⁹ Hanedanın dini İslam olmakla beraber, sınırlı bir özerkliği bulunan *millet sistemi* içinde diğer dinlerin de kimliklerini korumalarına izin verilmekteydi.⁸⁰ Buradaki millet deyimini bugün ki anlamı ile kullanılmayıp “dini cemaat” anlamında kullanılmaktaydı.⁸¹ Osmanlı Devlet yöneticilerinin amacı, Osmanlı tebaasını Osmanlı hanedanı etrafında toplayarak İmparatorluğun idari bütünlüğü ve siyasi bütünlüğünü korumaktı.⁸² Vergilerini ödedikleri ve toplumsal düzeni bozmadıkları sürece devlet kendilerine müdahalede bulunmazdı.⁸³

Osmanlı *millet sistemi* Fransız İhtilaline kadar işleyişte herhangi bir güçlkle karşılaşmadı.⁸⁴ Ancak Fransız İhtilalinin getirdiği milliyetçilik hareketleri Osmanlı topraklarında da etkisini gösterdi. Osmanlı Devleti mevcut sistemi korumak amacıyla birtakım tedbirler aldı. Batılı devletlerin Osmanlı yönetiminde yaşayan Hıristiyanların haklarını korumak gerekçesiyle Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışmalarını engellemek amacıyla Osmanlılık adı altında bir savunma siyaseti oluşturdu.⁸⁵

Osmanlı Devleti’nin on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren giriştiği modernleşme çabalarında gayrimüslim unsurlara birtakım haklar vererek bir Osmanlı bireyi yaratma çabası görüldü. Osmanlılık kavramı altında farklı unsurlar arasındaki farklılıkları ortadan kaldırma şeklinde beliren bu çaba sonuçsuz kaldığı gibi, İmparatorluk içerisinde özerk bir statüye sahip olan gayrimüslimleri harekete geçirdi. Osmanlı Devleti’nin uluslararası alanda güçlü olmayışı bu hareketler karşısında başarısız kalmasına neden oldu. Özellikle II. Meşrutiyet sonrası bu durum belirginleşti. Meşrutiyetin getirdiği liberal ortam Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimlere geniş bir özgürlük sağladı. Gayrimüslimlerin mebusları aracılığı ile Osmanlı meclisinde temsil edilmeleri siyasal güç kazanmalarını sağladı. Farklı cemiyet ve kulüplerde örgütlendiler.⁸⁶

Balkan Savaşları Osmanlılık fikrinin artık Hıristiyan toplulukları bir arada tutamayacağını açık ifadesiydi.⁸⁷ İmparatorluk sınırları içerisindeki Türk nüfus fazlaştı ve İmparatorlukta artık hakim unsur diyebileceğimiz Türk aydını arasında

⁷⁹ Şükrü Hanioğlu, “Osmanlılık”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. V., İstanbul: İletişim Yayınları, t.y., s. 1389.

⁸⁰ Carthy, a.g.e., s. 5.

⁸¹ Hanioğlu, a.g.m., s. 1389.

⁸² Engin Deniz Akarlı, “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa’daki Nüfusunun Dini ve Irki Bileşimi”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 59, C. 10, (1972), s. 18.

⁸³ Carthy, a.g.e., s. 6.

⁸⁴ Hanioğlu, a.g.m., s. 1390.

⁸⁵ Akarlı, a.g.m., s. 17.

⁸⁶ Zafer Toprak, “İslam ve İktisat:1913-1914 Müslüman Boykotajı”, *Toplum ve Bilim*, Sayı 29/30, (1985), s. 180.

⁸⁷ Hanioğlu, a.g.m., s. 1390.

Türk milliyetçiliği ortaya çıktı. 1913-1918 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nde yönetimi elinde tutan İttihat ve Terakki Hükümeti Türkçülük politikasının temsilcisi oldu.⁸⁸ Bu durum devletin politik ve ekonomik yaşamında etkisini gösterdi.

Balkan Savaşları'ndan itibaren Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimlerin göç ettirilmesi Osmanlı Hükümetinin gayrimüslimlere yönelik uygulamaya geçirdiği bu yeni politikanın sonucuydu. Balkanlardan göç eden Müslümanlar geldikleri bölgelerin nüfus yapısını da etkiledi. Bu etki Müslümanların nüfus bakımından çoğalmaları şeklinde belirdi. İttihat ve Terakki Hükümeti Balkanlardan gelen Müslüman göçmenlerin gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelere yerleştirilmelerine özen gösterdi. Türkiye'deki Rumlar yoğun olarak Batı Anadolu bölgesinde, özellikle İzmir ve çevresinde yaşamaktaydılar. Bu nedenle İttihat ve Terakki Hükümeti'nin millileştirme politikasının uygulama alanlarından biri de İzmir bölgesi oldu.⁸⁹ Balkan Savaşları sonrası Rumeli'deki Rumların batı Anadolu'daki nüfusu Rumlar yararına artırmak amacıyla, aileleriyle İzmir ve Balıkesir bölgelerine gelmelerinin tespit edilmesi bu politikanın yürütülmesinde etkili oldu.⁹⁰

Yunanistan'ın idaresine geçen bölgelerden gelen Müslümanların bir kısmı sırf Rumların yaşadığı Yenişehir (Aydın) köyüne geçici olarak yerleştirildi.⁹¹ Gelibolu Yarımadası, Ayvalık, Edremit gibi Rum nüfusun yoğun olduğu yerlerde, nüfus dengesinin Müslümanlar lehine olması için Rumeli'den gelen göçmenlerin öncelikli olarak bu gibi yerlere yerleştirilmelerine dikkat edildi. Bunun için ya Rum köyleri istimlak edilerek gelen Müslüman göçmenler buralara yerleştirildi ya da Rum köylerinin çevresinde bulunan, devlete ait olan arazi ve arsalar göçmenlere verilerek oralarda yerleşmeleri sağlandı.⁹² Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe anılarında bu konu ile ilgili olarak şunları söylemektedir:⁹³

“...Sıra Rumlara gelmişti. Fakat bu çok ihtiyat isteyen bir işti. Zira yeni bir harbi doğurabilirdi. Alınan tedbirler şu oldu: Valiler ve diğer memurin resmen işe müdahale eder görünmeyecek, cemiyetin teşkilatı işi idare edecek. Bir vak'a ihdas edilmeyerek, yalnız Rumlar türkütlecek, bu talimat dahilinde hareket başladı. Balkan Harbi'ndeki maneviyatı bozulmuş Rum halkı gitmek üzere ayaklandı. 100.000'e yakın Rum kimsenin burnu kanamaksızın Yunanistan'a çekilip gittiler. Bundan sonra aynı tarzda İzmir civarında teşebbüs ele alındı...”

⁸⁸ Dündar, a.g.e., s. 36.

⁸⁹ Ahmet Mehmetefendioğlu, “Rahmi Bey'in İzmir Valiliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. I, Sayı 3, (1993), s. 349.

⁹⁰ Dündar, a.g.e., s. 116.

⁹¹ BOA., DH.KMS. 19/53 19 Mayıs 1330 (1 Haziran 1914) tarihli telgraf.

⁹² Dündar, a.g.e., s. 116.

⁹³ **Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları**, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları: 1986, s. 166.

1914 Haziranı'nda Osmanlı Mebusan Meclisi açılınca bu konu Rum mebuslar tarafından gündeme getirilerek, Balkanlardan göç eden Müslümanların Rumların yaşadıkları bölgelere yerleştirilmeleri eleştirildi. Aydın mebusu Emanuelidi Efendi'nin ".....Gelen muhacirler Rum köylerine yerleştirildi. Oysa Üsküdar'dan Basra'ya kadar boş arazi var." ⁹⁴ şeklinde açıklamada bulundu. Konuşmalar sırasında 150.000 Rum'un Yunanistan'a göç ettiği, 270.000'den fazla Müslüman'ın da Balkanlardan Osmanlı topraklarına geldiği açıklandı. ⁹⁵ Dahiliye Nazırı Talat Bey asıl insanlık faciasının Balkan Savaşları olduğunu belirterek, "Gelen insanları Üsküdar'la Basra arasında çöle yerleştiremezdik.....Muhacirlerin sayısı 270.000'i mütevaccizdir" cevabını verdi.

İttihat ve Terakki Hükümetinin çokuluslu bir imparatorluğun Türk devletine dönüştürülmesi şeklinde beliren ve gayrimüslim mebuslar tarafından eleştirilen bu siyasetleri I. Dünya savaş boyunca da devam etti. Gayrimüslim sahipleri başka yerlere sevk edilen bölgelere Müslüman göçmenler yerleştirildi. Suriye Vilayeti'nden sürgün edilen Araplar Anadolu'nun iç ve batı bölgelerindeki terk edilmiş Rum evlerine yerleştirildiler. Barınma sorunları da Ermeni ve Rum emvâl-i metrûkesi ile çözülmeye çalışıldı. ⁹⁶

1.2.b. İttihat Terakki Hükümeti Tarafından Rumlara Uygulanan Boykot

Osmanlı İmparatorluğu'nda Meşrutiyetle birlikte meşruti sistemin sağlamış olduğu imkanlarla, her alanda ortaya çıkan yeni düşünceler ekonomi ve ticaret alanında da Türklere geri durumlarını görüp tartışmak imkanını sağladı. Avrupa'dan bağımsızlaşabilmek amacıyla İttihat ve Terakki Hükümeti'nin başlıca hedeflerinden biri milli bir ekonomi ve milli bir burjuvazi yaratma çabasına girmek oldu. ⁹⁷

Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan Rumlar ve Ermeniler, Batı Anadolu bölgesinde özellikle, İzmir ve çevresinde sayıca fazlaydılar. İstanbul'dan sonra İmparatorluk içerisindeki gayrimüslimlerin yaşadığı en kalabalık bölge Batı Anadolu bölgesi idi. 1914 yılı nüfus sayımları itibarıyla Osmanlı Devleti'ndeki nüfusun cemaatlere göre dağılımına bakıldığında Müslüman nüfusun 15.044.846 iken Rum-Ortodoks nüfusun 1.729.738 olduğu görülür. ⁹⁸

⁹⁴ MMZC 1330 (1914), s. 474-475'den aktaran Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. 3, İstanbul: İletişim Yayınları, (1999), s. 579.

⁹⁵ MMZC 1330 (1914), s. 478'den aktaran Tunaya, a.g.e., s. 579.

⁹⁶ Dündar, a.g.e., s. 103-105.

⁹⁷ Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, 4. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999, s. 30.

⁹⁸ Stanford J.Shaw, "The Ottoman Census System and Population 1831-1914", *International Journal of Middle East Studies*, Sayı 9, (1978), s. 336.

Batı Anadolu'da yaşayan Ermeni, Rum ve Yahudiler ekonomik yönden çok güçlüydüler. Küçük ticaret, sanayi, bakkallık ve kıyı ticaretinin büyük bir bölümü onların elindeydi. Rumlar, sokak satıcılığından nalbantlığa, değirmencilikten kahveciliğe, ticarete ve komisyonculuğa kadar her türlü işi yapıyorlardı.⁹⁹ İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba demiryolu boyunca sıralanan istasyonlardaki bakkalların tamamı Rumlara aitti. Teşkilat-ı Mahsusa örgütünün önde gelen isimlerinden Eşref Kuşçubaşı İzmir bölgesinin iktisadi durumu hakkında şunları anlatmaktadır:¹⁰⁰

“ İzmir-Kasaba ve temdidi ile Aydın demiryolları, tamamen Rum kadronun elindeydi. Her istasyonda bulunan bir Rum bakkal, sureti kat'iyede muhitinin casusu idi. Bu bakkallar, merkezleri İzmir ve Aydın' da olan Rum ticarethanelerinin şubeleri mahiyetinde idiler. Mahalli zırra [çiftçi] ödünç para veriyorlar, alivre [satış] satışları tanzim ediyorlar, fiyatları istedikleri gibi tespit ediyorlardı. Büyük Türk çiftliklerini satın alıyorlar, Rum halka dağıtıyorlardı. Bütün iktisadi hayata mutlak olarak hakimdiler.”

İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından II. Meşrutiyet döneminde başlatılan milli bir iktisat oluşturma politikasının uygulanmaya geçirilmesinde, Balkan Savaşları sırasında yaşanan gelişmeler önemli bir aşama oluşturdu.

Balkan Savaşları sırasında Osmanlı tebaası olan gayrimüslimlerin cephede Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmaları, savaş sırasında cephede yaşanan gelişmelerin diğer savaşlardan farklı olarak bu savaşta kitle iletişim araçları ile; gazetelerle günü gününe İstanbul'a ulaşması Osmanlı Türkünü, “Osmanlı Rumuyla, Osmanlı Bulgarıyla kanlı bıçaklı” olur duruma getirdi.¹⁰¹ 1913-1914 İslâm Boykotajı böyle bir ortamda gündeme getirildi.

1913-1914 Müslüman boykotajının gündeme gelmesinin nedeni olarak da Osmanlı topraklarında yaşayan Rumların Balkan Savaşları sırasında Yunanistan'a yardımda bulunmaları gösterildi. Balkan Savaşları sırasında, Osmanlı donanmasını Mora'ya hapseden Yunanistan'ın Averof zırhlısı Averof adında Osmanlı topraklarında yaşayan Göriceci bir Rum tarafından Yunanistan'a hediye edilmişti.¹⁰²

Batı Anadolu'nun özellikle de Rumların çoğunlukta olduğu ve bu nedenle de “Gavur İzmir” tabirinin kullanıldığı İzmir bölgesinin ekonomisini millileştirmek amacıyla İttihat Terakki Hükümeti tarafından Mahmut Celal Bey [Bayar] görevlendirildi. İttihat ve Terakki Hükümetinin milli iktisat politikasının uygulamaya geçirilmesiyle “Türk'ün Türk'ten alış verişi” ve “Rum tüccarlarıyla her türlü ilişkinin

⁹⁹ Bayram Bayraktar, *Osmanlıdan Cumhuriyete Ayvahlık Tarihi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2002, s. 19.

¹⁰⁰ Aktaran Celal Bayar, *Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Giriş*, İstanbul: Baha Matbaası, 1967, s. 1576.

¹⁰¹ Toprak, a.g.m., s. 180.

¹⁰² Toprak, a.g.m., s. 181.

kesilmesi” düşüncesinin Müslümanlar arasında yayılması ekonomik hayata egemen olan Rumların tepkilerine neden oldu.¹⁰³ Bölgedeki Rumlara uygulanan boykotaj bölgede başlayan Rum göçünde etkili oldu.

Balkan Savaşları sonrası Anadolu’dan Yunanistan’a yönelik Rum göçünün nedenlerini incelemek için bölgeye gelen Avrupalı büyük devletlerin konsoloslarının tercümanları bu konuda birçok Rum’un şikayeti ile karşılaştılar.¹⁰⁴

Osmanlı Devleti Yunanistan ile mübadele konusunda siyasi görüşmelere başlayınca Rumlara uygulanan boykotajın kaldırılması, bu konuda gerekli tedbirlerin alınması, gerekli uyarıların yapılıp uymayanların cezalandırılması için Edirne, Adana, Hüdavendigar (merkezi Bursa) vilayetlerine ve İzmit, Bolu, Çatalca, Canik, Karesi, ve Kale-i Sultaniye mutasarrıflıklarına telgraf çekildi.¹⁰⁵ Yine boykotajın kaldırılması için Aydın Vilayeti’ne gerekli emirler verildi.¹⁰⁶

I.3. OSMANLI DEVLETİ’NİN YUNANİSTAN’A MÜBADELE ÖNERİSİNDE BULUNMASI

Balkan Savaşları öncesinde başlayan savaş sırasında ve sonrasında devam eden Yunanistan’dan Osmanlı topraklarına yapılan Müslüman göçü savaş sonrasında artarak devam ediyordu. İttihat ve Terakki Hükümeti Yunanistan’ın idaresine geçen bölgelerden göç eden Müslümanları Anadolu’da Rumların yaşadıkları bölgelere yerleştirmeye başlamıştı. Makedonya’dan baskı ve zulümler ile göçe zorlanan Müslümanların Rumlar arasına yerleştirilmeye başlanması Rumlar arasında bir korku ve heyecan yarattı ve bu bölgelerden Yunanistan’a yönelik bir Rum göçü başladı.

Göç hareketinin Anadolu’daki ilk tepkisi Çeşme’deki Rumlar arasında görüldü. Birkaç Rum ailesinin Çeşme’den ayrılarak adalara gitmesi Çeşme Rumları arasında şiddetli bir korku oluşturdu ve birkaç gün içinde Çeşme ve civarında başlayan Rum göçü her tarafa yayılarak önü alınmaz bir hal aldı.¹⁰⁷

Bu durum Yunanistan tarafından beklenen bir gelişme değildi. Osmanlı Devleti ilk defa karşılıklılık politikasını uygulayarak gayrimüslim bir unsuru göçe teşvik ediyordu. Göç olayları Yunanistan tarafından protesto edildi. Yunanistan’ın bu protestoları karşısında Osmanlı Devleti zaman zaman Rum göçünün nedenlerini

¹⁰³ Tülay Alim Baran, “Balkan Savaşı’ndan Sonra İzmit’de Rumların Göç Hazırlığı”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. 2, Sayı 6-7, (1996-1997), s. 175-177.

¹⁰⁴ *Tasvir-i Efkar*, 3 Temmuz 1914, s. 1.

¹⁰⁵ BOA., DH.ŞFR. 42/199, 1332.Ş.11 Muhaberat-ı Umumiye Dairesinden çekilen telgraf.

¹⁰⁶ BOA., DH.ŞFR. 42/198, 1332.Ş.11 Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti’nden Aydın Vilayeti’ne çekilen telgraf.

¹⁰⁷ Hilmi Uran, *Hatıralarım*, Ankara: y.y., 1959, s. 69.

inceleyerek Rumlara bir baskı ve zulüm yapılmadığını ortaya koymak politikasını yürüttü.* Göç meselesi etrafında iki ülke arasında Nisan ayından itibaren görüşmeler başladı. Göçün nedenleri konusunda her iki ülkenin birbirlerini suçladıkları görülmüyordu. Bu duruma son vermek amacıyla Osmanlı Devleti'nin Atina'daki elçisi Galib Kemalî Bey Yunanistan Başbakanı Venizelos'a mübadele önerisinde bulundu. Galib Kemalî Bey Hatıratı'nda mübadele önerisi ile ilgili olarak şunları söylemektedir:¹⁰⁸

“ Mösyo Venizelos'a sırf bir şahsi mülâhaza kabilinden Makedonya'daki Müslümanlarla Aydın Vilayeti'nde meskun Rumların mübadele edilmesi, bunların bırakacağı emlakın de mübadele suretiyle onlara verilmesi ve aradaki farkı fiatın Hükümetlerce tazmîn edilmesi yolunda bir i'tilâf yapılmasını teklif ettim”.

Galib Kemalî Bey Yunanistan Başbakanı'na kişisel olarak sunduğu bu fikrini daha sonra Osmanlı Devleti'nin onayına sundu.¹⁰⁹ Bu öneri Osmanlı Hükümeti tarafından olumlu karşılandı. Ayrıca Sadrazam Said Halim Paşa, Galib Kemalî Bey'e Müslümanların göçü nedeniyle yaşanabilecek üzücü olaylardan sakınılması için mübadelenin biran önce uygulanmasını istediklerini bildirdi.¹¹⁰ Osmanlı Devleti tarafından mübadele iki ülke arasındaki göçmen sorununu halletmekte en iyi çözüm olarak görülmüyordu. Bundan sonra Osmanlı Devleti'nin temel politikası bu önerinin Yunanistan tarafından kabulünü sağlamak şeklinde belirdi.

Osmanlı Devleti'nin Aydın bölgesindeki Rumlarla Makedonya Türklerinin mübadelesi şeklindeki önerisine Yunanistan Başbakanı Venizelos karşı olmadığını belirtti. Ancak böyle bir mübadelenin uygulanması için çeşitli koşulların yerine getirilmesi önerisinde bulundu.¹¹¹

Mübadelenin uygulamaya geçirilmesi ve Yunanistan'ın harekete geçmesi için Temmuz ayını beklemek gerekecekti. Anadolu'da yaşayan ve Yunanistan'a göç etmek zorunda kalan Rumların göçüne, yapılacak bir mübadele ile son noktanın konulması Yunan *megali ideası* için bir engel oluşturacaktı. Ayrıca Yunan Hükümeti için yeni ekonomik sorunlar ortaya çıkacaktı. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin mübadele önerisine karşılık Yunanistan'ın girişimde bulunması gecikti.

* Yunanistan'ın Rumların göçe zorlandığı şeklindeki şikayetleri karşısında Osmanlı Devleti Dahiliye Nazırı Talat Bey'i Edirne Vilayeti ve Batı Anadolu'da Rum göçünün nedenlerini ortaya koymakla görevlendirecektir. bkz., BOA., HR.SYS. 2033/1, belge sıra no: 24., Edirne Vilayeti'nden mülhakata vuku bulan tebligat-ı umumiyenin sureti., BOA., HR.SYS. 2034/5.

¹⁰⁸ Söylemezoğlu, a.g.e., s. 101.

¹⁰⁹ BOA., HR.SYS. 2035/2, Galib Kemalî Bey'den Venizelos'a Özel Mektup 5/18 Mayıs 1914.

¹¹⁰ BOA., HR.SYS. 2035/2, Said Halim Paşa'dan Galib Kemalî Bey'e çekilen 17 Mayıs 1914 tarihli telgraf.

¹¹¹ Yunanistan'ın hangi koşullarda bir mübadeleye sıcak baktığı için bkz., BOA., HR.SYS. 2035/2, Subay Necib Bey'den Said Halim Paşa'ya çekilen 10/23 Haziran 1914 tarihli telgraf.

Yunanistan'ın idaresi altına giren Selanik, Drama ve Kavala 'da Müslümanlara yapılan zulümlerin devam etmesi Osmanlı Devleti'nin tepkilerine neden oldu. Yunanistan'ın Selanik valisi Sofulis'in Drama'da yaptığı incelemeler sonucu Yunanistan Dışişlerine ve Başbakanına verdiği raporlarla Osmanlı Devleti'nin Selanik Başkonsolosunun verdiği bilgiler arasında zıtlıklar bulunuyordu. Sofulis Müslümanların iyi bir durumda oldukları şeklinde Yunan Hükümeti'ne raporlar veriyordu. Bu nedenle Galib Kemalî Bey Selanik Başkonsolosu Fuat Selim Bey ve Nuri Beylere bu konuda açıklama yapılmasını ve yeniden incelemelerde bulunulmasını bildirdi.¹¹²

Yunanistan tarafından Sofya elçiliğine atanan Naum,* Makedonya ve Selanik'e giderek durum hakkında bilgi edineceğini Osmanlı Devleti'ne bildirince, kendisine Fuat Selim Bey'in raporlarıyla bazı sözlü bilgiler verildi. Bunun yanı sıra bölge konsoloslarına Naum'a gerekli bilgileri vermeleri bildirildi.¹¹³

Galib Kemalî Bey, Venizelos'a Osmanlı konsoloslarından aldığı raporları göstererek, Müslümanlara yapılan baskıların sona erdirilmesi ve mübadele teklifinin biran önce uygulamaya geçirilmesini, aksi halde çok ciddi sorunlarla karşılaşacaklarını söyledi.¹¹⁴

Osmanlı Devleti'nin Makedonya Müslümanlarına sürekli baskı yapıldığı şeklindeki şikayetleri karşısında, Yunanistan Başbakanı Venizelos bölgeyi ziyaret etti. Venizelos Makedonya'yı baştan başa dolaştığını ve bölgede hoşnutsuzluklara meydan verilmemesi için gerekli makamlara emirler verdiğini, ayrıca meydana gelen son olaylar üzerine bölgeye yapmış olduğu iki ziyarette ise, bölgeye derhal vilayetin en büyük memurlarını atayarak yolsuzluğa sebep olanların cezalandırılmasını ve Müslümanların incitilmemesi için tekrar bölge memurlarına kesin emirler verdiğini, ve silah araması bahanesiyle jandarma ve askerinin işe karıştırılmayıp bu görevin adliye memurları tarafından yapılmasını istediğini Galib Kemalî Bey'e aktardı.¹¹⁵

Venizelos'un açıklamaları ve Yunanistan tarafından bölgede alındığı belirtilen tedbirler, Osmanlı Devleti tarafından yeterli görülmedi. Bu nedenle Yunanistan Başbakanı Venizelos, Galib Kemalî Bey'e bizzat Makedonya'ya bir incelemede bulunmasını önerdi. Bunun üzerine Galib Kemalî Bey Selanik'e gitti. Yunanistan bu

¹¹² BOA., HR.SYS., 2033/1, belge sıra no: 66 Atina Sefiri Galib Kemalî Bey tarafından gönderilen 22 Mayıs 1914 tarihli belge.

* Naum uzun süre İstanbul'da Yunan Elçiliği tercümanlığını yapmış daha sonra Yunanistan tarafından Sofya elçiliğine atanmıştır.

¹¹³ BOA., HR.SYS., 2033/1, belge sıra no: 66 Atina Sefiri Galib Kemalî Bey tarafından gönderilen 23 Mayıs 1914 tarihli belge.

¹¹⁴ Söylemezoğlu, a.g.e., s. 108.

¹¹⁵ BOA., HR.SYS., 2033/1, belge sıra no: 66.

şekilde Osmanlı Devleti'nin "Yunanistan'a terk edilen topraklarda yaşayan Müslümanlara zulümler yapıyor" şeklindeki şikayetlerini asılsız kılmak amacını güdüyordu. Bu konuyla ilgili olarak 5 Haziran 1914 tarihli *Tanın* gazetesinde "*Gülünç Bir Teftiş*" başlığı ile yayınlanan makalede Venizelos'un ziyaretinin göz boyamaktan ibaret olduğu, kendisinin gerçekleri öğrenemediği ve öğrenemeyeceği belirtiliyor ve şöyle deniliyordu:¹¹⁶

"...Hakikati öğrenmek imkansızdır. Küçük memurlarla büyük amirler arasında hakim olan halat-ı ruhiyeyi bilenler Makedonya'daki Rum memurların –hatta Venizelos'a karşı –son derece ihtiyatkar davranacaklarını, Atina'dan teftiş için gelen bir başvekili ne kadar emin ve müsterih mahaller var ise, oralara sevk edeceklerini, her şehirde karşısına daima üç beş duacı ile beş-on dalkavuk, yahud korkak belasıyla hakikati inkar eden bir sürü zulmdide çıkaracaklarını tahminde güçlük çekmezler. Binaanaleyh Venizelos'un hüsni niyeti, Osmanlı-Yunan münasebetine hakikaten bir kıymet ve ehemmiyet affettiğini kabul edersek pek tabi olarak yine kabul ve itiraf etmeliyiz ki Yunan Başvekili Makedonya seyahatinde hiçbir şey öğrenmedi, öğrenemezdi..."

Makedonya'daki Müslümanların durumlarını gözlemlemek için Selanik'e giden Galib Kemalî Bey 5 Haziranda Selanik'e vardı ve incelemelerde bulundu. Serez ve Drama'daki Müslümanların durumlarını da gözlemledikten sonra, bölgeye yakın olan Kopališta, Besulova, Lisa, Tirlis, Zirnova, Ulkova köylerini dolaştı. Galib Kemalî Bey bir hafta süren Makedonya seyahati sonucunda bir rapor hazırladı. Raporunda Makedonya'daki Müslümanların çok kötü şartlar altında olduklarını baskı ve zulümler ile göçe zorlandıklarını belirtti.¹¹⁷

Bu sırada Ayvalık'ta yaşayan Rumların korku içinde Midilli'ye göç etmek zorunda kaldıkları haberinin duyulması üzerine Galib Kemalî Bey Pire'ye giderek Yunanistan Dışişleri Bakanı Streit ile görüştü. Görüşmesinde Ayvalık'ta meydana gelen olayların Makedonya'da Müslümanlara yapılan baskı ve zulümlerin bir sonucu olduğunu söyledi. Ayrıca Makedonya genel valisi Sofulis'in Müslümanların durumları hakkında Yunan Hükümetine verdiği bilgilerin tamamen gerçeğe aykırı olduğunu belirtti. Ardından İngiliz, Alman, Fransız ve Rus Elçilerini görerek Müslümanların içinde buldukları kötü durumu anlatıp, Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında bu olaylardan dolayı çıkacak antlaşmazlıkların tek sorumlusunun Yunan Hükümeti olacağını dile getirdi.¹¹⁸

¹¹⁶ *Tanın*, 5 Haziran 1914, s. 2.

¹¹⁷ Söylemezoğlu, a.g.e., 108-113.

¹¹⁸ Söylemezoğlu, a.g.e., s. 113-114.

Galib Kemalî Bey Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya çektiği 13 Haziran 1914 tarihli telgrafta Yunan Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşme ile ilgili olarak şöyle diyordu:¹¹⁹

“Makedonya gezisinden döner dönmez Yunan Dışişleri Bakanını gördüm ve tanık olduğum zulümleri kendisine anlattım. Türkiye’de Rumlara yapılan zulümleri haklı göstermek için, Makedonya’da Türklere yapılan muameleyi kasten abarttığımı söylemekten sıkılmadım. Tartıştık. Makedonya Türkleri ile İzmir bölgesi Rumlarının değiş-tokuş edilmesinin ise düşünlülemeyeceğini söyledi. Yunanistan yakında bize savaş açmak hazırlığı içinde görünüyor. Başbakanı da görüp Dışişleri Bakanıyla yaptığım görüşmeyi kendisine anlatacağım.”

Osmanlı Devleti ve Yunanistan topraklarından yapılan göçün şiddeti her iki ülkenin ilişkilerine yön verdiği görülmektedir. Balkanlar’dan Müslüman göçleri devam ettiği sıralarda Batı Anadolu’dan Rum göçü de artarak devam ediyordu.

I.4. RUM GÖÇÜ KARŞISINDA YUNAN HÜKÜMETİ’NİN TAVRI

Balkan Savaşları sonrası Yunanistan’ın eline geçen topraklardan gelen Müslümanların orada maruz kaldıkları baskı ve zulümleri göç etme nedenleri olarak göstermeleri, Yunan Hükümeti tarafından evlerine Kafkasya’dan ve Anadolu’dan göç eden Rumların yerleştirildiklerini, evlerinden zorla çıkarıldıklarını Osmanlı Hükümeti’ne bildirmeleri ve Osmanlı basınında Müslümanların sürekli baskı ve zulüm altında oldukları yönünde çıkan haberler Osmanlı kamuoyunu Rumlara karşı olumsuz etkilemekteydi. Aynı şekilde Atina Ajansı’ndan yayılan haberler de Batı Anadolu’da yaşayan Rumların çok zor durumda olduklarını Yunan Hükümeti’nin bu duruma müdahale etmesini istiyorlardı.¹²⁰ Bu durum Yunan Hükümeti tarafından Osmanlı Devleti’ne bildirildi. Osmanlı Devleti bu durumun Makedonya’da Müslümanlara yönelik baskının bir sonucu olduğunu, ve bu durumdan Osmanlı Devleti’nin sorumlu tutulamayacağı açıklamasını yaptı.¹²¹

13 Nisan’da Trakya Rum Cemaati Başkanı Andoniyadis kalabalık karşısında yaptığı konuşmasında şöyle diyordu:¹²²

“ Genç Türkler taassubu dini esasına istinat ettirilmek istenilen siyaseti Türkiye’yi mahv ve inkıraza [tükenme, bitme] doğru sürüklüyorlar. Onlar, Yunan ordusunun muzafferiyeti sayesinde bilâ-harb [savaşız] Edirne’yi istirdâd [geri alma] etmişlerdir. Böyle iken gayri kabil tasvir bir surette arsızlanarak Rumlara taarruzâtta bulunmağa başlamışlardır. Trakya’nın istirdâdı üzerine (okunamadı) de katledilmiş masum çoluk çocukların kanı caniler aleyhine aks i sedâlar

¹¹⁹ Şimşir, a.g.e., s. 516.

¹²⁰ BOA., HR.SYS. 2034/5, belge sıra no: 89.

¹²¹ Söylemezoğlu, a.g.e., s. 115.

¹²² BOA., HR.SYS. 2033/1, belge sıra no: 6.

[yankı] çıkartıyor. Tekfurdağı, Lüleburgaz, Kırkkilise ve Babaeskide İka [yapma, yaptırma] edilen mezalim ve İ'tisâfât [yolsuzluk etme] gayri kabil ıslah olan Türk kavminin tıbâlığı [âdetler] pek güzel irâe [gösterme] eder. İstanbul'da şan u mefharetle [övinçle] parlayan Patrikhanemiz, Genç Türk denilen şeytanların siyasetini beyhude yerde tahfif [hafifletme] etmek istiyor. Halbuki onların mahv u kemâl-i sür'atle [çok hızlı olarak] devam ediyor ”

Bu tür nutuklar da Yunan kamuoyu üzerinde Osmanlı Devleti aleyhine olumsuz etkiler oluşturdu. Yunanistan Anadolu'dan Rumların göç etmek zorunda bırakılmaları konusunda Avrupa Devletleri'nin de dikkatini çekmek istiyordu. Yunanistan Dışişleri Bakanı Streit Petersburg'daki Yunan elçisine çektiği 29 Nisan 1914 tarihli telgrafta Trakya'da yaşayan Rumların Türk eşkıya ve çetelerinin baskı ve zoruyla göç ettirildiklerini, buna karşın kendi istekleriyle göç ettirildiklerine dair ellerinden zorla senetler alındığını, Tekfurdağı'na göç eden Rumların sayısının yirmi bini aştığını, Kurfalı Rum köyünün jandarmaların yardımıyla Müslümanlar tarafından istila edildiğini yazıyordu.¹²³ Rus Çarlığı Dışişleri Bakanı Sazanof Osmanlı Devleti'nin Rus Çarlığı'ndaki elçi vekili ile görüşmesinde bu konuyu ele aldı. Sazanof Makedonya'daki Rus Konsolosları'ndan aldığı raporlar ve Patrikhanenin şikayetinden bahsederek şunları söylüyordu :¹²⁴

“ Devlet-i Osmaniyye ile Rusya arasında hiçbir su'i tefehhüm [yanlış anlaşılma] yoktur. Evvelce size mu'tâd [alışılmış] kereler beyân eylediğim vecihle [vesile] arzumuz elyevm [bugün] mevcut olan münasebet-i hüsniyeyi [iyi ilişkiler] idâme [sürdürme] ve takviye etmektir. Ve efkâr-ı umumiyeye-i osmanilere karşı hayr hâhî [iyilikseverlik] dir. Matbûât aleyhinizde değildir. Şimdi Trakya Rumlarının muhâceretleri temâdî [sürüp gitme] ve şikayetleri tezâyüd [artma] ederse iki devlet arasında bir su'i tefehhüm husûle tabidir. Biz ise böyle bir su'i tefehhümün zuhûrunu arzu etmiyoruz. Bizde otuz milyona karîb [yakın] Müslüman var. Kırım, Kazan ve Ofa bizde Müslümanların hicret [göç] ettikleri vâki' olmadığı gibi bir şikayetleri de işitilmemektedir. Hepsi kesb-i servet [para kazanma] ediyor. Ordumuzda mu'tâd [alışılmış] Müslüman ümerâ [binbaşı, yarbay, albay rütbesinde bulunan subaylar] ve zâbitân [binbaşı, yarbay, albay rütbesinin altındaki subaylar] var ki biz onlardan memnunuz. Ve onlarda bizden memnundurlar. Bizim Rusya'daki Müslümanlara ettiğimiz muâmeleyi siz de sizdeki Hıristiyanlara etseniz hiçbir sızaltıya meydan kalmaz. Rica ederim Hükümet-i Seniyye'nin nazâr-ı dikkatini celb [çekme] ediniz. Bu meseleye hüsni-i sûretle nihayet verilsin.”

Rus Çarlığı Dışişleri Bakanının bu açıklamalarına Osmanlı Devleti'nin Petersburg elçisi vekili Fahreddin Bey verdiği cevapta Rumların göç etmelerinin asıl nedenlerinin bunlar olmadığını, Patrikhanenin konuyu abarttığını Atina Ajansı'nın

¹²³ BOA., HR.SYS. 2033/1, belge sıra no: Yunanistan Hariciye Nazırı Streit tarafından Petersburg Yunan Sefirine çekilen 29 Nisan 1914 tarihli telgraf.

¹²⁴ BOA., HR.SYS. 2033/1, belge sıra no: 39. Osmanlı Devleti'nin Petersburg Sefirgir Vekili tarafından gönderilen 29 Nisan 1914 tarihli belge.

Avrupa’da yaydığı haberlerin de asılsız olduğunu, Rumların kendi istekleriyle ve daha önce Yunanistan’a göç eden Rumların teşvikleri sonucunda göç ettiklerini, asıl üzerinde durulması gereken konunun Makedonya’dan zorla göç ettirilen Müslümanların durumu olduğunu söyledi.¹²⁵

Osmanlı topraklarından göç eden Rumların sayısı gittikçe artıyordu. Edirne ile Doğu Trakya’dan göç eden Rum göçmenlerin sayısı aşağı yukarı iki bin beş yüzü bulmaktaydı.¹²⁶ Vize kazasından göç eden Rumların İstanbul’a uğratılmamaları Tekfurdağı yoluyla göçlerinin sağlanması Çorlu Kaymakamlığı’na bildirildi.¹²⁷

Trakya’da bulunan Rumların sürekli baskı ile göç etmeye mecbur bırakıldıkları Yunan Hükümeti tarafından Osmanlı Devleti’ne bildirilmekteydi. Yunan Hükümeti Osmanlı Devleti’ne Trakya’da ortak bir inceleme yapılmasını önerdi. Fakat bu öneri Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmedi. Yunanistan Dışişleri Bakanı Trakya’nın bu durumundan Avrupalı büyük devletlerin elçilerine şikayette bulundu.¹²⁸ Osmanlı topraklarından Rum göçü devam ederken Venizelos Parlamentoda yaptığı konuşmada aşağıdaki açıklamada bulundu.¹²⁹

“ Trakya’da bulunan Rumlardan birkaç bin kişi Yunanistan’a gelerek mülci [ilca eden, zorlayan] ve himaye talep eylemişlerdir. Son günlerde ise Anadolu’dan 20,000 kişi geldiği gibi, Asya sahilinde belki 30,000 belki 50,000 kişi daha Yunanistan’a gelmek üzere vapura binebilmek fırsatına intizâr [bekleme] eyleyorlar. Bütün bu mülteciler servetlerini, evlerini ve arazilerini memleketlerinde terk eylemektedirler. Şübhesiz Yunan Hükümeti bi-çâre [çaresiz] kurbanlara muâvenette [yardımlar] bulunmak için lâzım gelen tedâbiri ittihâzdan [kullanma] halî [kayıtsız] kalmamış ve kendilerine vapur ve zahîre göndermiştir. Fakat buna karşı şöyle bir suâl vârid olur: Böyle bir vaziyetin daha ziyade devam etmesi kabil midir? Buna daha uzun müddet tahammül edilebilir mi ?.....”

Edirne’de bulunan Rumların bir kısmının köy köy toptan Yunanistan’a göç etmeleri bu konuda Rum Patrikhanesi’nin de şikayetlerine neden oldu. Batı Anadolu’daki illerden de Rum göçü devam etmekteydi.

Yunanistan’ın İstanbul’daki Büyükelçisi Panas, Sadrazam Said Halim Paşa’ya gönderdiği 12 Haziran 1914 tarihli notada, tamamen Rum nüfusa sahip Ayvalık kasabasının etrafının çetelerle çevrildiğini, çetelerin saldırısına uğradığını, Osmanlı

¹²⁵ BOA., HR.SYS. 2033/1, belge sıra no: 39.

¹²⁶ BOA., HR.SYS. 2033/1, belge sıra no: 36. Atina Sefâret-i Seniyyesi’ne Kavala Şehbenderliği’nden gönderilen 27 Nisan 1914 tarihli ve 24 numaralı tahrirat sureti.

¹²⁷ BOA., DH.ŞFR. 29/138, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Mütürriyetinden Edirne Vilayetine çekilen 10 Haziran 1330 (23 Haziran 1914) tarihli şifre telgraf.

¹²⁸ BOA., HR.SYS. 2033/1, belge sıra no: 66.

¹²⁹ Tanin, Haziran 1914, s. 1.

askerlerinin bunlara kayıtsız kaldıklarını bu durumun iki devletin ilişkilerini çok nazik bir duruma sokacağını yazıyor ve şöyle diyordu :¹³⁰

“...Diğer taraftan mesken ve mevâlarından [mesken, yer] teb'id [kovma] olunan ve bütün memleketleri ellerinden alınan otuz bin kadar muhâcirin büyük bir sefalet içinde Edremit Körfezi sahiline yayılmışlar ve kendilerini Yunanistan'a götürmek üzere vapurlar uğramasını talep eylemekte bulunmuşlardır. Bunlar nehb ü gâret [yağmalamak] ve yahud cebren işgal olunan mesken ve mevâlarına avdete [dönme] cesaret edememekte ve hatta memurin-i Osmaniye'nin ellerine geçen bütün erzak ve zehâir Müslümanlara vermek için zabt u müsâdere etmiş olmalarına binaen açlıktan telef olmak tehlikesine ma'rûz bulunmakta ...Trakya'da İka' [yapma] olunan i'tisâfâtan [yolsuzluk etme] sonra Anadolu'da vuku'a getirilen tecavüzât Yunanistan'da efkâr-ı umumiye-i teheyyc [heyecanlanma] ettiğinden (okunamadı) sebebiyet verecek hiçbir şey yapmadıkları halde bî-amân ve kahrane bir zulm-ı itisâfâta marûz kalan on binlerce Rum'un himayesi için hükümetçe tedâbir -i müessireye [tesir yapan tedbirler] tevessül [başvurma, girişme] olunmasını efkâr-ı umumiye talep eylemektedir.”

Ayvalık'ta meydana gelen olaylar ile ilgili olarak Galib Kemalî Bey Pire'de Yunanistan Dışişleri Bakanı Streit ile yaptığı görüşmede bu durumun Balkanlarda Müslümanlara yapılan baskı ve zulümlerin sonucu olduğunu belirtmişti.¹³¹

Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa ise Yunanistan'ın 12 Haziran 1914 tarihli notasına cevap olarak Yunanistan'ın İstanbul'daki büyükelçisi Panas'a gönderdiği 18 Haziran 1914 tarihli notada Osmanlı Devleti'nin Makedonya'da Yunan zulümlerinden kaçarak Osmanlı topraklarına sığınmak zorunda kalan 200.000'den fazla Müslüman'ı yerleştirebilmek için büyük fedakarlıklara katlandığını, Müslümanların bu göçünün bazı üzücü olaylara sebep olduğunu, Osmanlı Devleti'nin olayların önünü almaya çalıştığını, savaş içinde bile, din, dil, ırk ayrımı yapmadan herkesin güvenliğini sağlamaya önem verdiğini belirtti.¹³²

Anadolu'dan Yunanistan'a yapılan Rum göçü devam ederken Yunan Hükümeti tepkilerini sürdürmekte Fener Rum Patrikhanesi de protestolarını yoğunlaştırmaktaydı.

I.5. RUM GÖÇÜ KARŞISINDA FENER RUM PATRİKHANESİ

Rum Patrikhanesi Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan tüm Ortodokslar üzerindeki etkisi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan Rumların diğer Hıristiyan topluluklardan farkı, Osmanlı Devleti tarafından Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne tanınan yetkilirdi. Fener Rum Patriği İmparatorluk

¹³⁰ BOA., HR.SYS. 2033/1, belge sıra no: 133. İstanbul'daki Yunan elçisi tarafından Said Halim Paşaya gönderilen 12 Haziran 1914 tarihli 3057 numaralı tahrir tercümesi.

¹³¹ Söylemezoğlu, a.g.e., s. 114.

¹³² Şimşir, a.g.e., s. 554.

içinde yaşayan tüm Ortodoksların dini lideriydi. Bizans İmparatorluğu döneminde de görülen bu özel statü Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra Patrikhane'ye verdiği yetkiler ile genişletildi. Fatih Sultan Mehmet'in önceki dönemlerden farklı olarak Patrik'e tüm Ortodoks cemaatinin başı unvanını vermesi ile Patrik dini yetkilerin yanı sıra dünyevi yetkilere de sahip oluyor, siyasi anlamda Bizans'taki gücünün çok üzerine çıkıyordu. Fatih'in bu yetkileri tanımasındaki amacın ne olduğu konusunda değişik görüşler vardır.¹³³ Öncelikle, bu şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan tüm Ortodokslar Rum Patriği ve Kilisenin otoritesi altına alınıyor, Ortodoksların Osmanlı Devleti'ne karşı tüm faaliyetlerinden Patrik ve Kilise sorumlu tutuluyordu. Nitekim 1821 yılında çıkan Mora İsyanı'nında Ortodoks Kilisesinin isyancılara destek vermesi gerekçe gösterilip Patrik V. Grigorios idam edildi. Yunan İhtilalinin Patrikhane tarafından desteklenip desteklenmediği konusu da tartışmalıdır.¹³⁴

Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı topraklarından Yunanistan'a yapılan Rum göçü Patrikhane'yi harekete geçirdi. Rum Patrikhanesi Türkiye'de oturan bütün Ortodoksları idaresinde bulundurmakta ve onlardan adam başına vergi almaktaydı. Rumlar göç edince Patrikhane bu gelirlerinden yoksun kalacaktı. Bu nedenle Rum göçü başlar başlamaz Patrikhane protestoda bulundu. Patrikhanenin harekete geçmesindeki en önemli neden ise, Rumların Osmanlı topraklarından ayrılması ile Ortodokslar üzerindeki otoritesini kaybedecek olmasıydı. Ayrıca Patrikhane böylece Osmanlı topraklarındaki mülklerini de kaybedecekti.¹³⁵ Bu nedenle Patrikhane protestoda bulundu. İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sir L. Mallet'den Dışişleri Bakanı Sir E. Grey'e gönderilen 27 Mayıs 1914 tarihli yazıda şöyle deniliyordu:¹³⁶

"Makedonya'dan göç eden Türk kitlelerinin Rumların evlerine yerleştirilmesini Sadrazama söyledim. Makedonya Türkleri ile Trakya Rumlarını değiş-tokuş etmek için Venizelos'a öneride bulunduğumu, ama henüz bir karşılık alamadığımı bildirdi. Cemaatinin azalmasıyla geçim kaynağının da azalacağını anlayan Patrik, böyle bir değiş-tokuşa karşı çıkacaktır. Sadrazam, Patrikhanenin de Türkiye dışına taşınmasından memnun olacağını söylüyor. Kendisine Patrikliğin tarihi durumunu hatırlattım ve böyle düşünmesinden üzüntü duyduğumu belirttim....."

Rum Patrikhanesi Rum göçünü engellemesi için Osmanlı Devleti'nden kesin tedbirler almasını istedi. Patrikhane ileri gelenlerinden oluşan bir heyet Sadrazamı

¹³³ Elçin Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 40.

¹³⁴ Macar, a.g.e., s. 44., 45, 46,

¹³⁵ Macar, a.g.e., s. 46.

¹³⁶ Şimşir, a.g.e., s. 503-504.

ziyaret ederek bu isteklerini yazı ile bildireceklerdi.¹³⁷ 15 Mayıs 1914 tarihinde “*Muhaceret Meselesi*” başlığı ile *Tanin* gazetesinde yayınlanan bir haberden edindiğimiz bilgilere göre bu yazıda Sultan Abdülmecid tarafından Patrik V. Yermanos’a verilen hattı hümayuna dayanarak Rum milletine verilen ayrıcalıkların korunması herhangi bir durumda kendilerine yapılacak kötülüklerin engellenmesi rica edilecekti.¹³⁸

Patrikhane tarafından göç meselesi neden gösterilerek 7 Haziran 1914’te Rum kilise ve okulları kapatıldı. Paris’teki Osmanlı Büyükelçisi Rıfat Paşa’nın Sadrazam Said Halim Paşa’ya 17 Haziran 1914’te yazdığına göre Patrikhane kilise ve okulları kapatma kararını Yunan elçiliğinin isteği üzerine almıştı.¹³⁹ Osmanlı Devleti göçü engellediği gerekçesiyle Patrikhaneye bu duruma son vermesini bildirdi. Fakat Rum Patrikhanesi tarafından Osmanlı Devleti’nin göçü engellemek için aldığı tedbirlerin yetersiz olduğu gerekçe gösterilerek göçmenler tarafından işgal edilmiş olan Rum evlerinin boşaltılması istendi.¹⁴⁰

Rum Patrikhanesi meclisleri toplanarak Rumlar arasında meydana gelen göç hakkında taşra metropolithanelerinden gelen raporları inceleyip görüştüler. Rum göçmenlerinin iskanı ve evlerine geri döndürülmeleri için Patrikhanede “Muhacirin Heyeti Mahsusası” adını taşıyan bir komisyon oluşturuldu. Bu komisyon her gün toplanarak göçlerden dolayı yoksulluk içinde bulunan Rum köylerine erzak ve yardım göndermekteydi. Rum mebusları bu toplantılarından kesin bir sonuç alamadılar.¹⁴¹ Osmanlı Devleti’nin göçü engellemek için aldığı tedbirlere rağmen Rum göçünün devam etmesi nedeniyle Patrikhane kilise ve okulları kapalı tutmakta ısrar etti. Bu konu ile ilgili olarak “*Kilise ve Mektepler Meselesi*” başlığı ile *Tanin* gazetesinde yayınlanan makalede halkın ibadetlerinden ve eğitim öğrenimden yoksun kaldığı Patrikhanenin bu tutumunun açıklanamayacağı belirtiliyor ve şöyle deniliyordu:¹⁴²

“Anâsır-ı muhtelifeden [çeşitli unsurlar] mürekkebi bir memlekette vazife-i vatan itilâf [uzlaşma] ve imtizâc [iyi geçinme] fikirleri kökleşmek için hükümetin meslek-i adalet ve şefkâti kadar halkın tenbiye-i ruhiye ve dimağryesine [zihni fikri] memur olanların da basîreti [önden görüş, sezîş] lâzımdır. Herkes unsurlar arasındaki râbita-i itilâfi [uyuşma, uygunluk] takviye emelinde olduğunu söylerken bu râbitayı [bağlılık] kesmek için din ve ilim gibi iki kuvve-i mânevîyyeyi silah olarak kullanmak bilemeyiz ki ne derece kadar doğru bir yoldur.”

¹³⁷ *Tanin*, 22 Mayıs 1914, s. 2.

¹³⁸ *Tanin*, 15 Mayıs 1914, s. 3.

¹³⁹ *Macar, a.g.e.*, s. 63.

¹⁴⁰ *Tasvir-i Efkâr*, 4 Temmuz 1914, s. 2.

¹⁴¹ *Tanin*, 10 Haziran 1914, s. 2.

¹⁴² *Tanin*, 2 Temmuz 1914, s. 1.

Dahiliye Nezareti tarafından Karesi Mutasarrıflığına çekilen 8 Haziran 1914 tarihli şifre telgraf ile göç meselesinden dolayı Patrikhane'nin kilise ve okulları kapatılarak heyecan yaratmaya çalıştığı, Rumların yeniden göç etmelerine meydan verilmemesi için gerekli tedbirlerin alınması, göç edenlerin taşınmaz mallarının korunması ve taşınır mallarının satılarak değerlerinin kaydedilmesi bildirildi.¹⁴³ Maliye Nezareti'nce yayınlanan resmi bir tebliğ ile de Rum Patrikhanesi tarafından kilise ve okulların kapatılmasından dolayı Rum mahalleleri muhtarlarının alım satım işlemlerine bağlı evrakları mühürlemedikleri ve bu nedenle bu gibi işlemlerin ertelendiği, bu durumun şikayetlere neden olduğu bunun için de adı geçen evrakları mühürlememekte ısrar edecek olan Rum muhtarların görevlerinden alınmaları gerektiği ilan edildi.¹⁴⁴

İzmir Metropoliti Hrisostomos'un Rumları göçe teşvik ve on sekizden otuz beş yaşlarına kadar Rum erkeklerinin adalara nakli için vapurlar tahsis ettiği Osmanlı Devleti'nin göçü engellemek için aldığı tedbirleri hiçe saydığı belgelerle açığa çıkartıldığından bu durum Patrikhaneye bildirildi.¹⁴⁵

I.6. RUM GÖÇÜ KARŞISINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN ALDIĞI TEDBİRLER

Yunanistan, Osmanlı topraklarına yapılan Müslüman göçlerinin nedeni olarak Anadolu'da Rumlara yapılan baskı ve zulümleri gösteriyordu. Yunanistan'ın özellikle Avrupalı Devletlerle temasa geçmesi, onları Rumların geleceğine müdahalede bulunmaya çağırması gibi nedenlerle Osmanlı Devleti Dahiliye Nazırı Talat Bey'i Edirne Vilayeti'nde ve Batı Anadolu'da Rum göçünün nedenleri üzerinde incelemeler yapmakla görevlendirdi.

I.6.a. Osmanlı Devleti'nin Edirne Vilayeti'nde Alınan Tedbirler

Dahiliye Nazırı Talat Bey Edirne'ye gitti ve Dahiliye Nezareti tarafından Edirne Vilayeti'ne bağlı bulunan yerlere genel bir tebliğ gönderildi.¹⁴⁶ Beş maddeden oluşan bu tebliğin birinci maddesinde, daha önceden hemşehrilerinin teşviklerine kapılarak Yunanistan'a göç eden Rum halkın satmak veya bırakmak istediği eşyayı gerek açık veya gizli baskı altında zorla, gerekse ucuz bir fiyatla almak isteyen ve halkı telaş ve

¹⁴³ BOA, DH.ŞFR., 41/208, Nazır Talat tarafından Karesi Mutasarrıflığına çekilen 26 Mayıs 1330 (8 Haziran 1914) tarihli telgraf.

¹⁴⁴ **İkdam**, 12 Haziran, 1914, s. 2.

¹⁴⁵ **Tanin**, 19 Temmuz 1914, s. 4.

¹⁴⁶ BOA., HR.SYS. 2033/1, belge sıra no: 24. Edirne Vilayeti'nden mülhakata vuku bulan tebligat-ı umumiyeinin sureti.

korkuya düşüren vilayetin çeşitli bölgelerinde dolaşan, kendilerine çete veya esnaf veya müsteşar adı veren serserilerin her nerede olurlarsa tutuklanmaları zan altında bulunanların polis ve jandarma eşliğinde vilayet dışına çıkarılmaları; ikinci maddesinde, bölge içerisinde nüfusun güvenliği için verilen silahların kötü amaçlarla kullanılmalari ihtimaline karşı denetleme yapılması ve köylerdeki silahların en yakın karakollarca toplatılması; üçüncü maddede, her jandarma tabur dairesine bağlı olan bölüklerden bir seyyar takip müfrezesi oluşturulması öngörülmüyordu. Bu süvari müfreze taburu gerekli kaza ve bölgelerde dolaşacak ve birinci ve ikinci maddeleri uygulayacaktı. Müfrezeler hangi sınırlar içinde bulunursa o kaza kaymakam veya nahiye müdürü de incelemelere katılacaktı. Dördüncü maddede, Edirne Vilayeti'ne bağlı kazalar bölüklerinden seyyar müfrezeler oluşturulmasının jandarma kumandanlığının görevi olduğu, beşinci maddede icraat ve faaliyetler hakkında gerekli bilgiler verilmesi isteniyordu. Çorlu'da da göçü engellemek amacıyla 12 Nisan'da bazı kararlar alındı. Buna göre;¹⁴⁷

- 1- Hâlâ köylerinden hareket etmemiş olanların göçlerine izin verilmeyecektir.
- 2- Halkın Rum köylerini göçe sevk etmelerine kesinlikle engel olunacaktır.
- 3- Hayvan alım-satımlarında vurgunculuk derecesini bulan davranışlara hükümet engel olacaktır.
- 4- İsteği dahilinde gitmekte ısrar edenler, toplu bir şekilde bırakılmayarak tek tek gitmelerine izin verilecek ve bu gibiler ancak Hükümetten vesika almak şartıyla Tekfurdağı iskelesinden vapura binebileceklerdir.
- 5- Erikli ve Midye gibi iskelelere kesinlikle göçmen almak üzere vapur uğratılmayacak ve bu iskele memurları göçe engel olacaktır.

Osmanlı Devleti'nin göç karşısında aldığı bu tedbirlere rağmen Trakya'dan Rum göçü devam edince Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne Makedonya'da uluslararası bir inceleme yapılması önerisinde bulundu. Bu öneri Osmanlı Devleti tarafından reddedildi. Osmanlı Devleti'nin Dışişleri tarafından Atina Elçiliğine gönderilen telgrafta bu önerinin ret gerekçesi ise şöyle açıklanıyordu :¹⁴⁸

“Beyn-el-milel tahkikât [araştırmalar] icrâ'sından Yunanistan'da bulunan Müslümanlar için bir fâide me'mûl [beklenen] olmadığından ve Hükümet-i Seniyye Edirne Vilayeti'ndeki Rumların hukukunu sıyânet [koruma] hususunda tedâbîr-i lâzime ittihâz eylemiş bulunduğundan teklifi vak'an tervîc [bir fikri destekleme] edilemeyecektir.”

¹⁴⁷ BOA., HR.SYS. 2033/1, belge sıra no: 25.

¹⁴⁸ BOA., HR.SYS. 2033/1, belge sıra no: 12.Hariciye Sefareti tarafından Atina Sefaret-i Seniyyesine gönderilen 13 Nisan 1330 (26 Nisan 1914)tarihli telgraf.

Osmanlı Devleti'nin bu öneriyi reddetme gerekçesi muhtemelen Balkan Savaşları sonrası yeni edindiği sınırlara göre Batı Trakya ile sınırının kalmamış olmasıydı.

Edirne Vilayeti'ne çekilen 26 Nisan 1914 tarihli telgrafta, göç etmeye meyilli olan Rumların mümkünse ikna edilerek köylerine döndürülmeleri ve sonradan hiçbir şekilde göç etmelerine izin verilmemesi gerektiği bildirilmekteydi.¹⁴⁹ Bununla birlikte bölgeden Rum göçünün devam ettiği görülmektedir. Kavala Konsolosluğu'ndan Atina Elçiliği'ne gönderilen 27 Nisan 1914 tarihli resmi mektuptan edindiğimiz bilgilere göre; bu tarih itibarıyla üç gün içerisinde Edirne Vilayeti'yle Doğu Trakya Rum göçmenlerinden iki bin beş yüz kişi bölgeye göç etmiştir. Göçmenlerin bin kadarı Müslüman köylerine yerleştirilmek üzere Sarı Şaban kazasına gönderilmiş diğerleri de benzeri bölgelere sevk olunup geçici olarak tütün depolarıyla, özel evlere yerleştirilmiştir. Bu göçmenlerin geldikleri bölgelerde Müslümanların ve Osmanlı memurlarının baskılarına maruz kaldıkları, eşyalarının gasp edildiği, kız ve kardeşlerine saldırılarda bulunduğu haberlerini yaymaları bölgedeki yerli Rumlar arasında heyecan yaratmıştır.¹⁵⁰

Talat Bey ise, yaptığı incelemeler sonucu Rum göçünün sebepleri üzerinde yaptığı açıklamada özetle şunlara yer vermektedir:¹⁵¹ Osmanlı topraklarından giden aşağı yukarı 12.000 Rum kaçağın gittikleri yerlerdeki yaşam koşullarını öven mektupları yerli Rumlara göndermeleri,¹⁵² Makedonya'dan ve diğer bölgelerden göç eden Müslümanların mallarına el koyarak zengin olmak isteme ihtimalleri, Bulgar işgali sırasında yerli halka verdikleri zararlardan dolayı mahkemeye verilecekleri korkusu, Müslümanlara yaptıkları mezalim ve tecavüzlerden dolayı cezalandırılma korkuları.

I.6.b. Talat Bey'in Batı Anadolu'da Yaptığı İnceleme Gezisi

Nisan ayında Edirne Vilayeti'nde incelemelerde bulunan Talat Bey kısa bir süre sonra Batı Anadolu bölgesinde devam eden Rum göçünün nedenlerini araştırmakla görevlendirildi. Talat Bey Burhaniye'ye gitti. Merkez kazası Rumlarından elli yedi hane

¹⁴⁹ BOA., DH.ŞFR. 41/78, Nazır Vekili tarafından Edirne Vilayetine gönderilen 13 Mayıs 1330 (26 Nisan 1914) tarihli telgraf.

¹⁵⁰ BOA., HR.SYS. 2033/1 Kavala Şehbenderliği'nden Atina Sefaretine gönderilen 27 Nisan 1914 tarihli resmi mektup.

¹⁵¹ Söylemezoğlu, a.g.e., s. 101.

¹⁵² Yunanistan'a göç eden Rumların oradaki yaşam koşullarını överek Osmanlı topraklarındaki Rumları göçte davet ettiklerine dair Osmanlı Arşiv belgeleri arasında iki mektup bulunmaktadır. Bkz. BOA, HR.SYS. 2033/1, belge sıra no:26.

ile Derebekir İslam köyünden elli üç haneden ibaret olan Rum halkı iskeleden çevrilerek evlerine sevk ettirilmeye başlandı.¹⁵³

Talat Bey ertesi gün Ayvalık'a gitti. Burhaniye iskelesine gidilerek orada bulunan Burhaniye ve Dereköylü yüz elli haneden fazla Rum göçmen yerlerine iade edildi. Kaymakam ve Metropolit vekili de Talat Bey'in yanındaydılar. Ayvalık'a gelinmeden önce sekiz yüz haneden oluşan Küçükköy halkı göç etmek üzere Ayvalık'a gelmişler ve Ayvalık halkı da göçe hazırlanarak dört beş vapur istemişlerse de Kaymakam ve bölge kumandanının tedbirleriyle buna engel olunmuştu. Göç etmek isteyen Rumların güvenliğini sağlamak için devriyeler görevlendirildi ve durum belediye reisi ve metropolit aracılığıyla halka duyuruldu.¹⁵⁴

Aydın Vilayeti'nden alınan 12 Haziran 1914 tarihli telgrafta Çeşme Hıristiyan köyleri halkının Osmanlı Devleti'nin engellemelerine rağmen Sakız'a göç ettikleri bildiriliyordu.¹⁵⁵ Göç esnasında uygunsuz davranışları görülen bir jandarma subayı yargılanmak üzere yazı ile İzmir'e çağrıldı. Çeşme'de Hıristiyanların boşalttıkları evlere Müslüman göçmenler yerleştirildi. Bunlara ait olan mağazalar, ticaret eşyaları ve kiliseler koruma altına alındı. Çeşme'nin Alaçatı Nahiyesi'nde hiçbir tahribat olmadığı açıklandı. Urla'dan Karaburun'a kadar olan mevkide asayişin sağlanması için bölgeye asker gönderildi. Alaçatı Hıristiyanlarının terk ettikleri evler koruma altına alındı. Göçün engellenmesi için Urla Kaymakamlığına talimat verildiği gibi, halka öğüt vermesi amacıyla Urla, Çeşme ve Karaburun taraflarına bir heyet gönderildi.¹⁵⁶

Ayvalık'tan hareket eden Talat Bey ve beraberindekiler yolda Cunda adasına uğradılar. Buradaki halk ikna edildi. Oradan Dikiliye gidildi. İskelede göç etmek üzere bulunan Dikili, Bergama ve civarı köylerinden üç bine yakın kişinin evlerine iadeleri uygun görüldü. Orada bir askeri kuvvet bırakılıp güvenliği sağlayıcı tedbir alındıktan sonra Bergama'ya gidildi. Bergama Rum halkıyla çevredeki köylerden bir kısmının Midilli'ye gittikleri görüldü. Göçler sırasında dükkanlardan ve evlerden eşya servet edildiğinin doğru olup olmadığının araştırılması, suçluların yakalanması ve adliyeye gönderilmesi için gerekli yerlere emirler verildi. Çalınan eşyalardan bir kısmının geri verildiği görüldü. Bergama'dan sonra Soma'ya geçildi. Burada alınan tedbirler sonucunda buradan ayrılan ve İzmir'e gidenlerin geri gelmeleri sağlandı. Ayrıca

¹⁵³ BOA., HR.SYS. 2034/5, belge sıra no:32. Dahiliye Nazırı Talat tarafından Dahiliye Müsteşarlığına gönderilen 30 Mayıs 1330 (12 Haziran 1914) tarihli belge

¹⁵⁴ BOA., HR.SYS. 2034/5, belge sıra no: 29. Dahiliye Nazırı Talat tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 31 Mayıs 1330 (13 Haziran 1914) tarihli telgraf.

¹⁵⁵ BOA., HR.SYS. 2034/5, belge sıra no: 77.

¹⁵⁶ BOA., HR.SYS. 2034/5, a.g.b.

kalanlar tatmin edilerek göç etmeleri engellendi ve Manisa'ya gidildi. Talat Bey burada alınacak tedbirler konusunda vali ile görüştüktan sonra İzmir ve Foça'ya gitmek üzere bölgeden ayrıldı.¹⁵⁷ Menemen, Bergama, ve Ulucak civarında yüzü aşkın kişinin Divan-ı Harbe gönderilmeleri için harekete geçildi.¹⁵⁸

Talat Bey İzmir'de yaptığı incelemeler sonucunda İzmir'den gönderdiği telgrafta şunları yazıyordu :¹⁵⁹

“ Rum muhâcirlerinin emvâlini gasb ve garet [yağma] ve asayîşi ihlal eden kırk yedi kişi İzmir Dîvân-ı Harbi tarafından üç seneden beş seneye kadar habs cezasına mahkûm olmuşlardır. Nazır-ı Mûşarûnileyh hazretleri Karaağaç Karyesi ahâlisinin esnayı hicretinde ahali-i merkûme aleyhinde vuku bulan taarruzâtı men edemediğinden dolayı (okunamadı) müdürütün azl olunmasını Balıkesir mutasarrıfına emr etmişlerdir. Türkler ve Çerkesler tarafından katl edileceklerine dair havâdis iş'a, [yayma] ahaliyi muhâcerete teşvik ettiklerinden dolayı iki Rum ile bunların şerikleri [ortak] aleyhine tatbikât-ı adliyyeye ibtidâr [başlama] olunmuştur. Aynı tedâbirin mahall-i sairede dahi ittihâz edildiği iş'ar olunur.”

Talat Bey tarafından Nazilli, Aydın, Söke, Ayasuluk, Tire kasabaları ile çevredeki köyler de teftiş edildi. Bölge mülkiye memurları ve zabıtalara gerekli talimatlar verildi. Hıristiyan ve Müslümanlara öğütler verildi. Bu bölgelerden hiçbir göç olayı olmadığı açıklandı. Hıristiyan halk sadece boykotajdan şikayetçi oluyordu. Halka bunun ülke ekonomisine olan kötü etkileri anlatılarak bu durumun devam etmeyeceği garantisi verildi.¹⁶⁰ (Ek I)

Erdek'in Aşağı Yapucu ve Aydıncık'ın Simavi köyleri Rumlarının hayvanlarını gasba kalkışanlar tutuklandı. Hayvanların büyük bir kısmı geri alınarak sahiplerine verildi.¹⁶¹ Ayvalık ve Burhaniye bölgesini teftiş etmekle görevlendirilen Karesi Mutasarrıfı Reşid Bey'den alınan telgrafta Ayvalık'ta asayişin devam ettiği Küçükköy'de de geceleri asker bulundurduğu bildiriliyordu.¹⁶² Ayvalık Belediye Başkanı Yorgaki, Talat Bey'in bölgedeki seyahatinden sonra Sadrazamlık makamına yazdığı yazıda Ayvalık'ta sessizliğin hakim olduğunu, herkesin iş ve gücüyle meşgul olduğunu belirterek kaza halkı adına teşekkürlerini bildirdi.¹⁶³ Ayrıca Ayvalık'ın

¹⁵⁷ BOA., HR.SYS. 2034/5, belge sıra no: 40.

¹⁵⁸ Tanin, 17 Haziran 1914, s. 1.

¹⁵⁹ BOA., HR.SYS. 2034/5, belge sıra no: 97.

¹⁶⁰ BOA., DH.KMS. 1332.B.29, 19/68. Dahiliye Nazırı Talat Bey tarafından Dahiliye Müsteşarlığına gönderilen 6 Haziran 1330 (19 Mayıs 1914) tarihli telgraf.

¹⁶¹ BOA., DH.KMS. 1332.B.29, 19/68. İzmir'de bulunan Nazır Bey Hazretlerine gönderilen 5 Haziran 1330 (18 Haziran 1914) tarihli telgraf.

¹⁶² BOA., DH.KMS. 1332.B.29, 19/68. İzmir'de bulunan Nazır Bey Hazretlerine gönderilen 19 Mayıs 1914 tarihli telgraf.

¹⁶³ İkdâm, 15 Haziran 1914, s. 1.

yanmakta olduğu ve Rum halkın katledildiği şeklinde Yunan basınında çıkan haberlerin doğru olmadığı Ayvalık Belediye Başkanı Yorgaki tarafından Sadarete bildirildi.

I.6.c. Osmanlı Devleti'nin Avrupalı Büyük Devletlere Başvurması

Osmanlı Devleti gerek Yunan basınının gerekse yabancı gazetelerin göç meselesi etrafında Osmanlı Devleti'ne yüklediği suçlamalara cevap vermek ve Osmanlı Devleti'nin haklılığını göstermek için bir nota ile Avrupalı büyük devletlere başvurdu. Avrupalı büyük devletler tarafından tarafsız şahit olmak üzere Talat Bey'in yanına birer memur gönderilir ise göçün gerçek nedenleri ve Talat Bey tarafından yapılan incelemeler yakından izlenebilecekti. Osmanlı Devleti bu durumu Avrupalı büyük devletlerin İstanbul'daki elçilerine bildirdi.¹⁶⁴

Osmanlı Devleti'nin verdiği bu nota bütün Avrupa'da iyi bir etki oluşturdu. *Tanin* gazetesi'nin yorumuna göre Yunanistan, Anadolu'da Rumlara zulüm ve işkence yapıldığı iddialarıyla Avrupa devletlerini kendi tarafına çekerek, çıkacak olan bir savaşta haklılığını göstermek istiyordu. Osmanlı Devleti bu önerisi ile Yunanistan'ın planlarını bozmuş oluyordu.¹⁶⁵

“ Makedonya'nın en hâşi tecâvüzlerine uğrayarak canlarını Anadolu sahillerine atmaya muvafık olan yüzbinlerce muhâcirin orada tesâdüf ettikleri Rumlarla -hristiyanlarla değil- elbette hoş geçinemezlerdi; feci ve pir mezâlim bir harbin musif fakat pek tabi netâyicinden [sonuçlar] olan bu hal şayan-ı dikkat âsâr [suçlar] hâdisât ile tezâhüre başlar başlamaz, her şeyden evvel adil ve kanunperver bir hükümet evvelâ Bâb-ı Âli derhal Dahiliye Nazırı muhteremini şikayet gelen havaliye gönderdi ve pek az zaman zarfında büyük bir gayret ve ciddiyetle hareket ederek, fenalıkların önünü aldı ”

Osmanlı Devleti'nin bu önerisi olumlu karşılandı. Osmanlı Devleti'nin verdiği bu notaya cevaben Avrupalı büyük devletlerin elçileri Osmanlı Devleti'ne aşağıdaki notayı verdiler :¹⁶⁶

“Sevâhil-i Osmaniyyeden bazı mahallerde zuhûr eden hadiselerin matbûât-ı ecnebiyece pek mübalağalı surette neşr edildiğinden bunların mâhiyet-i asliyesi hakkında müşâhedâta bulunmak ve dahiliye nazırı Talat Bey Efendi Hazretlerinin refâkatinde olmak üzere birer mu'temed [güvenilen] zatın sûret-i husûsiyyede izâmının [görevlendirme] Bâb-ı Âlîce hüsnü telâkkiye mazhar olacağı bildirilmiştir. Dûvel-i matbûamızdan aldığımız talimât mücebince iş bu davete memnuniyetle icâbetle mu'temedimiz olan ( ) zatı izâma karar verdik.

¹⁶⁴ *Tanin*, 18 Haziran 1914, s. 1.

¹⁶⁵ *Tanin*, 22 Haziran 1914, s. 1.

¹⁶⁶ *İkdam* 22 Haziran 1914, s. 1.

* Belgede bu kısım boş görülmektedir.

Mu'temedimiz olan zât Talat Bey Efendi Hazretlerinin refâkatinde tedkikat ve müşahedatta bulunacağı gibi ledel- icab [gerektiği zaman] istediği mahallede bi'l-azime suret-i husûsiyyede tedkikat icrâsına selahiyetdar [yetkili] bulunduğundan vazife-i mevdûasını [üstüne verilmiş görevi] hakkıyla ifâ [yapma, etme] edebilmek üzere Hükümet-i mahalliye memurlarınca hakkında teshîlât-ı lâzime [gerekli kolaylıklar] gösterilmesi hususunun mahalline emru iş'ârı [yazı ile bildirilmesi] ricâ olunur.”

Avusturya Elçisi Marki Pallavinci Bâb-ı Âli'de Osmanlı Sadrazamını ziyaret ederek Osmanlı Devleti'nin isteği üzerine göçü ve meydana gelen olayları tarafsız olarak yakından incelemek için görevlendirilen yabancı elçilerin tercümanlarının isimlerini içeren listeyi verdi. Listede isimleri yazılı olan Fransa elçileri Başkanı Ledov, Rusya elçileri Baş Tercümanı Toholika, İtalya elçileri ikinci tercümanı Şaber, Almanya elçileri ikinci başkanı Şumir, İngiltere elçileri üçüncü tercümanı Maneev, Avusturya elçileri üçüncü başkanı Fuklevina bir Rus vapuruyla İzmir'e hareket ettiler.¹⁶⁷ İzmir'de bulunan Talat Bey elçilerin tercümanlarıyla görüşükten sonra üç gün daha orada kalıp İstanbul'a gidecekti.¹⁶⁸

Tanin gazetesi'nin İzmir muhabiri Avrupalı büyük devletlerin elçilerinin tercümanlarının 9 Haziranda İzmir'e vardıklarını bildirmekteydi. Osmanlı Hükümeti iyi niyetini göstermek için tercümanlara her tarafa gitmeleri konusunda kolaylık sağladı. Tercümanlar da tarafsızlıklarını göstermek için sadece Rumlarla değil, Makedonya'dan göç eden Müslümanlarla da konuşarak onların şikayetlerini de dinlemeye ve inceleme sonucunda hazırladıkları raporlarda bunlara da değinmeye karar verdiler.¹⁶⁹ 11 Haziran'da Talat Bey ile birlikte incelemede bulunmak üzere Menemen ve Manisa'ya gittiler. *Tanin* gazetesi muhabirine göre, Urla'da yapılan incelemeler, Rum göçü etrafında koparılan “yaygaraların” asılsız ve Osmanlı Devleti'nin adil hareket ettiğini, ortaya çıkardı. Bazı bölgelerde Rumlar boykotajdan şikayetçi oldular.¹⁷⁰ Daha sonra Çeşme'de incelemede bulunan sefaret tercümanları 13 Haziran'da İzmir'e döndüler.¹⁷¹ Çeşme'de Elçilik tercümanlarına Mülkiye Müfettişi Şükrü Bey eşlik etti.

Tercümanların yaptığı bu incelemeler sonucu Çeşme civarındaki Rumların tamamen kendi istekleriyle göç ettikleri, mevcut iddialara aykırı olarak Rumlara ait kilise ve okulların korunduğu hatta göç edemeyip orada kalan otuz kadar Rum'un

¹⁶⁷ *Tanin*, 22 Haziran 1914, s. 4.

¹⁶⁸ *Tanin*, 23 Haziran 1914, s. 5.

¹⁶⁹ *Tanin*, 24 Haziran 1914, s. 4.

¹⁷⁰ *Tanin*, 25 Haziran 1914, s. 4.

¹⁷¹ *Tanin*, 27 Haziran 1914, s. 4.

Çeşme’de oturan Makedonya göçmenleri tarafından beslenmekte olduğu ispat olundu. Heyet oradan Foça’ya gitmek üzere ayrıldı.¹⁷²

Tasvir-i Efkâr gazetesinin Ayvalık muhabirinin verdiği bilgilere göre, tercümanlar Şükrü Bey ile beraber, 22 Haziran’da Ayvalık bölgesine gittiler. Burada meydana gelen olayların önemli olmadığı heyet tarafından görülerek İzmir’e dönüldü.¹⁷³

Tercümanlar yaptıkları incelemeler sonucu yaptıkları açıklamalarda, göç olaylarının sona ermesinin boykotajın kaldırılmasına bağlı olduğunu belirttiler.¹⁷⁴ İnceleme sonucunda hazırladıkları raporları bağlı oldukları elçiliklere sunacaklar ve en kıdemli elçilik olan Avusturya-Macaristan elçisi Marki Pallavinci başkanlığında toplanacak toplantıda genel bir rapor hazırlayacaklardı.¹⁷⁵

Osmanlı Devleti Düvel-i Muazzama Konsolosları’nın tercümanlarını davet ederek Osmanlı Devleti’nin Anadolu’daki Rumlara baskı ve zulüm yaptığı şeklinde, Yunan Hükümeti tarafından yapılan şikayetleri ortadan kaldırmak istiyordu. Osmanlı Devleti de Makedonya Müslümanlarına yapılan zulüm ve işkencelerin olmadığı ve Yunan Hükümeti’nin bu duruma engel olduğu şeklindeki Yunan Hükümeti’nin açıklamalarını kanıtlamasını istedi. Ancak, Osmanlı Devleti’nin bu isteği Yunanistan tarafından kabul edilmedi. *Tanin* gazetesinin 22 Haziran 1914 tarihli nüshasında bu konu hakkında şöyle deniliyordu:¹⁷⁶

“Eğer Yunanistan hakikaten muhâfaza-i sulh ve selâmete taraftar ise ve bilhassa eğer Atina mahfilinde hala Türkiye dostluğunun kıymetini taktir edebilecek bir kabiliyet varsa işte teklif ediyoruz: Bizim mürâcaat ettiğimize Atina Hükümeti de mürâcaat etsin. Bu sayede hangi tarafın haklı ve hangi tarafın haksız olduğu pek kolay anlaşılır ve her dürlü vesile-i nizâ [kavga] ortadan kalkmış olur.”

¹⁷² *Tanin*, 28 Haziran 1914, s. 5.

¹⁷³ *Tasvir-i Efkâr*, 6 Temmuz 1914, s. 4.

¹⁷⁴ *İkdam*, 12 Temmuz 1914, s. 5.

¹⁷⁵ *İkdam*, 13 Temmuz 1914, s. 2.

¹⁷⁶ *Tanin*, 22 Haziran 1914, s. 1.

II. BÖLÜM

OSMANLI-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ MÜZAKERELERİ

II.1. MÜBADELE KARARININ UYGULAMAYA GEÇİRİLMESİNDE BASININ ETKİSİ

Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında yaşanan göçmen sorununda her iki devletin karar alma sürecindeki etkisi bakımından basında çıkan haberler önemlidir. Bu konuda *Tanin* gazetesinin 25 Haziran 1914 tarihli sayısında şöyle deniliyordu :¹⁷⁷

“ Filhakika asrımızda başlı başına bir kuvvet addolunan matbûât gerek hükümetlerin kanaat-i siyasiyeleri gerek halkın efkâr-ı hissiyatı üzerinde mühim tesirler icrâ etmektedir. Bu itibâr ile gazetelerin nüfuzu pek yüksek, gazetecilerin vazifesi de pek naziktir. 1870 muharebesi bir telgrafnamenin tahrîfinden [değiştirme] ziyade bu tahrîfâtın gazetelerle ilanından neş’et [meydana gelme] ettiği düşünülürse matbûâtın ne kadar mühim bir vasıta olduğu teslim edilir. Ancak Atina’da bu hakikat ya bilinmiyor yahud nazarı ehemmiyete alınmıyor.....”

Tanin gazetesinden edindiğimiz bilgilere göre, Anadolu ve Trakya’dan göç etmekte olan Rumların baskı ve zulümlere maruz kaldıkları, mallarının ellerinden alındığı şeklindeki haberler gerek Atina Ajansı’ndan gerekse diğer Yunan gazeteleri tarafından yayınlanmaktaydı. Gazeteler yayınladıkları makalelerde Yunan Hükümeti’ni bu duruma müdahaleye çağırıyorlardı. Genel olarak Yunan Basını’nın yaşanan göç olayları karşısında takındığı tavır hakkında *Tanin* gazetesi’nin Atina muhabiri şunları yazıyordu:¹⁷⁸

“Bugün bütün Yunan matbûâtında umumi bir feryâd var: Genç Türkler, Rumluğu mahv ediyorlar. Yunan Hükümeti bu felâket-i milliye karşısında müdahale etmeli ve Hükümet-i seniyye nezdinde icrâ edeceği teşebbüsâtı olamazsa derhal muharebeyi ilan etmelidir. İşte muvâfık ve muhâlif bütün Yunan gazetelerinin neşriyatındaki mütehaddid nokta-i nazar bu merkezdedir.”

Tanin gazetesinin yorumuna göre, Yunan gazetelerinin göç hareketi karşısında Osmanlı Devleti’ne karşı takındıkları olumsuz tavır yayınladıkları makalelerde açıkça görülüyordu. Yunanistan Başbakanı Venizelos’un düşüncelerine yarı resmi bir surette tercüman olduğu belirtilen *Estia* gazetesi Rumların göçüne ayırdığı bir baş makalede şunları yazıyordu:¹⁷⁹

¹⁷⁷ *Tanin*, 25 Haziran 1914, s. 2.

¹⁷⁸ *Tanin*, 17 Haziran 1914, s. 1-2.

¹⁷⁹ *Tanin*, a.g.s.

“...Anadolu’daki Rumlara karşı ikâ edilen tazyikât ve mezâlim münasebetiyle Yunan Hükümeti tarafından yapılan şikayet ve protestolar eski zamanlarda bu gibi muâmelât karşısında yapılan şikayet ve protestolar mahiyetinde değildir. Bu mezâlim ve tazyikât, Türklerin mâbed bir surette barbar olmaktan hali kalmadıkları ve insaniyet ile insaniyet peydâ etmek hususundaki kabiliyetlerini izhâr ediyor. Fakat biz artık o kanaatteyiz ki Yunanistan artık Türkiye’ye şu darb-ı mesel ile telhîs olunabilen siyaseti tatbîk edebilir: Söztün kar etmediği yerlerde değnek ifâyı vazife ve infâz-ı merâm edebilir !”

Yine yarı resmi Yunan gazetesi olan *Patris* gazetesi de “*Emin olarak bekliyoruz*” başlığıyla yazdığı bir makale de şöyle diyordu :¹⁸⁰

“ Bir nokta suret-i kat’iyyede anlaşılmalıdır ki, Genç Türklerin Rumlara ve Yunanlılığa karşı icrâ etmekte buldukları takibât ve tazyikât muayyen bir maksad ve program tahtında icrâ olunuyor. Bu tazyik ve takîb, Genç Türklerin kabil’ül harbe tayin ve takarrür [kararlaşıma] etmiş oldukları program dairesinde icrâ olunuyor. Bugün Türkler ile Yunanlılar arasında bir hayat memât mücadelesi mevzû-i bahs oluyor. ”¹⁸¹

Muhâlif *Nemiros** gazetesi ise Türk vahşetinin Trakya ve Anadolu’da mülk ve mallarını soyacak Rumları bulamayınca Makedonya’daki Müslümanlara karşı yapılan mezalimi gerekçe göstererek Yunanistan’a yönelerek saldırıda bulunacağını, Yunanistan’ın yalnız savunma ile yetinmemesini, intikam alması gerektiğini Başbakan Venizelos’un biran evvel harekete geçmesini yazıyordu.¹⁸² *Daily Telegraph* gazetesi de Atina’dan alarak yayınladığı bir haberde Ayvalık’ın başıbozuk kuvvetler tarafından sarıldığını, yirmi beş bin kişiden oluşan Rumların katledilmesinden endişelenildiğini yazıyordu.¹⁸³

Nemebrus* gazetesinde yer alan bir yazıda ise şöyle deniliyordu:¹⁸⁴ “ Hangi millet bu kadar işkencelere duçar olmuştur? Hangi Hıristiyan bu derece feci işkencelerin mahlukat-ı insaniye hakkında irtikab edilmesine tahammül edebilir? Dünyada hangi millet vardır ki, millettaşlarına karşı irtikab [bekleme, gözleme] edilen fecayii mezalime lakayd kalırda bu derece zelif [alçak aşağı] ve hakir [değersiz] olmasını kabul eder?”

10 Haziran 1914 tarihli *İkdam* gazetesinde, Atina gazetelerinin bir taraftan Rumların yok edilme tehlikesine maruz kaldıklarını ve Yunan Hükümeti’nin etkili tedbirler alması gerektiğini belirtirken, diğer taraftan da binlerce mültecinin

¹⁸⁰ Tanin, a.g.s.

¹⁸¹ Tanin, a.g.s.

* Bu gazete adı Osmanlıca bu şekilde okunmaktadır, ama orijinal adının böyle olup olmadığını doğrulayamadım.

¹⁸² Tanin, a.g.s.

¹⁸³ Tanin, 20 Haziran 1914, s. 1.

* Bu gazete adı Osmanlıca bu şekilde okunmaktadır, ama orijinal adının böyle olup olmadığını doğrulayamadım.

¹⁸⁴ Tanin, 7 Mayıs 1914, s. 2

Yunanistan'a gelmesinin ülke için iktisadi bakımdan ciddi ve büyük bir tehlike oluşturacağını yazdıkları haberi yer alıyordu.¹⁸⁵

Osmanlı Devleti'nin Batı Anadolu'dan Rum göçünün nedenlerini ve Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirleri gözlemek için Düvel-i Muazzama'ya başvurma nedenlerinden biri de yukarıda bahsettiğimiz gazetelerin göç meselesi etrafında yayınladıkları haberlere cevap vermektir. Osmanlı Basını'nda da Makedonya ve Batı Trakya'da Müslümanlara baskı ve zulümler yapıldığına dair birçok haber yayınlanmaktaydı.

"*Makedonya İslamlarının Hali*" başlığı ile 27 Haziran 1914 tarihli *Tanin* gazetesinde yayınlanan ve Makedonya Müslümanlarının durumlarına dair *Neue Freie Presse* gazetesine yapılan açıklamada Müslümanların yaşadığı Drama, Langaza ve hatta Selanik'ten daima şikayetler geldiği, bu şikayetlerde Yunan jandarmasının Müslümanları kovduktan sonra Rum göçmenlerini onların yerine yerleştirdiği ve bu şekilde on binden fazla Rum göçmenin Müslüman evlerine yerleştirildiği, iki yüz binden fazla Müslüman'ın Makedonya'dan çıkartıldığı, kırktan fazla köyde de baskı ve zulümler nedeniyle Müslümanların göç ettirildiğine dair mazbataların geldiği belirtiliyordu.¹⁸⁶

Tan gazetesinde ise "*Yunan Mezalimi*" başlığı ile yayınlanan makalede Makedonya'da Yunan memurlarının silah aramak bahanesiyle Müslümanların evlerine girdikleri, kasaba ve köylerde sebepsiz yere Müslümanları tutukladıkları yazılıyordu.¹⁸⁷

Tanin gazetesinin Midillideki muhabiri tarafından "*Müslümanların Gördükleri Hakaret*" başlığı ile yayınlanan makalede Anadolu'dan kabileler halinde Midilli'ye göç eden Rumların kasaba ve köylerdeki Müslümanları evlerinden çıkardıkları, gelen Rumların sayılarının fazlalığının adanın ekonomisini olumsuz etkilediği Müslümanların bir parça ekmek dahi bulmakta güçlük çektiklerini yazılıyordu.¹⁸⁸

Genel olarak Osmanlı Basını'nda çıkan haberlerde oluşturulan ortak kanı, Balkan Savaşları sonrası Yunanistan'ın eline geçen topraklardaki Müslümanların baskı ve zulümlerle zorla göç ettirildiği şeklindeydi. Aynı şekilde Osmanlı Basını'ndan edindiğimiz bilgilere dayanarak Yunan Basını'nda Osmanlı topraklarında yaşayan Rumların baskı ve zulümlerle göçe zorlandıkları şeklinde yer alan haberler Yunan Hükümeti'ni mübadele kararı alma sürecini etkiledi.

¹⁸⁵ *İkdam*, 10 Haziran 1914, s. 4.

¹⁸⁶ *Tanin*, 27 Haziran 1914, s. 1.

¹⁸⁷ *Tanin*, 11 Haziran 1914, s. 3.

¹⁸⁸ *Tanin*, 18 Haziran 1914, s. 1.

II.2. OSMANLI-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ MÜZAKERELERİ

Galib Kemalî Bey, 18 Mayıs'ta Yunanistan Başbakanı Venizelos'a kendi kişisel fikri olarak sunduğu, İzmir'de yaşayan Rumlar ile Makedonyalı Müslümanların mübadelesi fikrinin Osmanlı Hükümeti tarafından kabul edildiğini bildirdi. Osmanlı Devleti adına, adı geçen bölgede Müslümanlar arasında meydana gelebilecek olan üzücü olaylardan kaçınılması için bu fikrin somutlaştırılması isteğinde bulundu.¹⁸⁹ Yunanistan Başbakanı Venizelos ise, Trakya'da ve Osmanlı toprakları genelinde yaşayan Rumlar aleyhinde bir saldırı ve tecavüz hareketinin var olduğunu, bu durumun devam etmesinden korktuklarını Galib Kemal Bey ile görüşmesinde dile getirdi. Galib Kemalî Bey Venizelos'a Osmanlı Devleti'nin Rumlara ve Osmanlı Devleti'ne karşı olumsuz tavırlarda bulunanlara karşı hiçbir ülkede benzeri görülmemiş şevkatle muamele ettiğini, müsamahakâr davrandığını ve şimdiki meselede de Rumların durumunun Makedonya'da Müslümanların maruz kaldıkları yolsuzlukların yanında "yağma derecesi"nde kalacağını belirttikten sonra meselenin hangi devletin suçlu olduğu, olaylar karşısında kayıtsız kaldığı sorunu olmadığını, iki devletin arasındaki dostane ilişkileri sağlamak için neler yapılması gerektiğinin görüşülerek İzmir Vilayeti Rumları ile Makedonya Müslümanlarının mübadelesi hakkındaki önerisinin hızlı bir şekilde sonuçlandırılmasının çok önemli olduğunu söyledi.¹⁹⁰

Osmanlı Hükümeti Aydın Vilayeti Rumlarıyla Makedonya Müslümanlarının mübadelesinin kararlaştırıldığını, bunun gerçekleştirilmesi için Aydın'da bir komisyon oluşturulması gerektiğini, fakat bunun için zamana ihtiyaç olduğunu bu nedenle Makedonya'dan göç eden Müslümanların sahilden başlayarak iç kısımlara doğru Rum köylerinde misafir edilmelerini Aydın Vilayeti'ne bildirdi. Bölgede güvenliği sağlamak için jandarma kuvveti ve seyyar güvenlik kuvvetlerinin istihdamı da istendi.¹⁹¹ Osmanlı Devleti'nin amacı bu yolla mübadele önerisinin Yunanistan Devleti tarafından kabulünü hızlandırmaktı.

Venizelos, Galib Kemalî Bey'e yazdığı 22 Mayıs 1914 tarihli mektubunda böyle bir mübadelenin yapılabilmesi için öncelikle ön hazırlıklar için zamana ihtiyaç olduğunu, Trakya'yı önceden terk eden Rumların mallarıyla Makedonya'yı terk eden Müslümanların mal varlıklarının hesaplanması, mübadelenin halkların kendi istekleriyle

¹⁸⁹ BOA., HR.SYS. 2035/2, Galib Kemalî Bey 'den Venizelos'a özel mektup 5/18 Mayıs 1914.

¹⁹⁰ HR.SYS. 2033/1, Galib Kemalî Bey'in Umur-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumisine gönderdiği 22 Mayıs 1914 tarihli belge.

¹⁹¹ DH.ŞFR. 41/37, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'den Aydın Vilayeti'ne çekilen 8 Mayıs 1330 (21 Mayıs 1914) tarihli telgraf.

olması ve mübadele işlemlerinin bir muhtelit komisyonun kontrolü altında yapılması gerektiğini belirtti.¹⁹² Ayrıca bu mektupta Rumların göçüne kesin bir şekilde son verilmedikçe hiçbir antlaşmanın söz konusu olamayacağı dile getiriliyordu.¹⁹³

Yunanistan Başbakanı Venizelos İzmir Vilayeti Rumlarıyla Makedonya Müslümanlarının mübadelesinin çözümü işlemini bazı kayıtlara tâbi tutmak istiyordu. Anadolu ve Trakya'da yaşayan Rumların durumları hakkında Yunanistan'a endişe verici haberlerin ulaşması ve Yunan kamuoyunun bu duruma gösterdiği tepki Venizelos'u endişelendiriyordu. Nitekim Galib Kemalî Bey kendisine mübadele önerisinde bulunduğu anda şöyle demişti:¹⁹⁴ "Aman yazacağımız mektupta sakın benim tarafımdan böyle bir teklif vaki olduğu anlaşılmasın, sonra muhâlifinin [karşı düşüncede olanlar] ve efkâr-ı umûmiyenin [halkın düşüncesi] muhâkemesinden [yargılama] kurtulamam."

Sadrızam Said Halim Paşa, Galib Kemalî Bey'e Osmanlı Devleti'nin Yunanlıların yaşadıkları illerde görülen göç hareketini önlemek amacıyla güçlü tedbirler aldığını ve bu konuda güvence verdiğini, o nedenle geç kalınmadan bir komisyon oluşturularak mübadeleye başlanması için Venizelos'a ısrarda bulunulmasını bildirdi.¹⁹⁵ Said Halim Paşa Trakya'nın Yunan halkının mübadelesini genel olarak tamamıyla kabul ederken, bu önlemin İzmir'de uygulanmaya başlanmasına önem vermektedir.¹⁹⁶ Çünkü Aydın Vilayeti'ne Müslümanların göçü hızla artmaktaydı. Venizelos ise Galib Kemalî Bey'e yazdığı 28 Mayıs 1914 tarihli mektupta şöyle diyordu:¹⁹⁷

" Benden göndermemi istediğiniz 25 Mayıs tarihli mektuba cevap olarak; 22 Mayıs tarihlerinde size yazmaktan şeref duyduğum mektupta bildirilmiş olan şartlardan yola çıkarak Küçük Asya ve Trakya'da yaşayan Yunan ve Müslüman halkın mübadelesi konusunu Osmanlı ve Yunan hükümetleri arasında konuşmalara geç kalmaksızın başlanmasını kabul ettiğimi size bildirmekten şeref duyarım."

Osmanlı Devleti Venizelos ile mübadele görüşmelerine başlayınca Anadolu'dan yapılan Rum göçünün engellenmesi için gerekli yerlere emirler verdi. Aydın Vilayeti'ne çekilen 2 Haziran 1914 tarihli telgrafta Venizelos ile başlayan müzakereler sonuçlanıncaya kadar Yunanistan'ın eline geçen topraklardan göç eden Müslümanların

¹⁹² BOA., HR.SYS. 2035/2, Venizelos'dan Galib Kemalî Bey'e yazılan 9/22 Mayıs tarihli mektup.

¹⁹³ Stelio Seferiades, "L'Echange Des Populations", *Recueil Cours de l'Academie de Droit International*, Vol. IV, (Paris 1928), s. 50-51.

¹⁹⁴ BOA., HR.SYS. 2035/1, Sadrızam Said Halim Paşa'ya Galib Kemalî Bey tarafından gönderilen 23 Mayıs 1914 tarihli telgraf.

¹⁹⁵ BOA., HR.SYS. 2035/2, Said Halim Paşa'dan Galib Kemalî Bey'e gönderilen 25 Mayıs 1914 tarihli telgraf.

¹⁹⁶ BOA., HR.SYS. 2035/2, Said Halim Paşa'dan Galib Kemalî Bey'e gönderilen 25 Mayıs 1914 tarihli telgraf.

¹⁹⁷ BOA., HR.SYS. 2035/2, Venizelos'dan Galib Kemalî Bey'e yazılan 15/28 Mayıs 1914 tarihli mektup.

Rum evlerine yerleştirilmemesi emredildi.¹⁹⁸ Karesi Mutasarrıflığına çekilen 4 Haziran 1914 tarihli telgrafta da göçün yasaklanması ve göç etmek isteyenlerin yerlerine döndürülmeleri emrediliyordu.¹⁹⁹

8 Haziran'da Said Halim Paşa, Galib Kemalî Bey'e mübadele projesinde harekete geçmek amacıyla aşağıdaki şartları Yunan Hükümeti'ne bildirmesini istedi :²⁰⁰

1-Trakya'da ve İzmir Vilayeti'ndeki Rum köylerinin halkı boğazlara kadar, Makedonyalı ve Epirli Müslümanlara karşı mübadele edilecek.

2-Mübadele tam bir uzlaşmayla iki hükümetin koruması altında yapılacak.

3-İki hükümet tarafından atanan dört üyeden oluşan muhtelit bir komisyon, mübadeleyi gerçekleştirmek, kırsal kesim halkının taşınabilir ve taşınmaz mallarını tespit etmek mübadelenin düzenliliğini ve göçün güvenliğini sağlamak için gerekli tedbirleri almakla görevlendirilecek.

4-Komisyon İzmir ya da Selanik'te bulunacak ve zorunlu alt kurulu oluşturma yetkisine sahip olacak. (Ek II)

Osmanlı Devleti'nin bu şartlarına karşılık Yunanistan'ın şartları da pek farklı değildi. Yunanistan'ın İstanbul'daki Büyükelçisi Panas tarafından Osmanlı Devleti'nin önerisine karşılık Yunanistan'ın önerisi bildirildi. Bu şartlar şöyleydi :²⁰¹

1-Trakya'da ve İzmir ilinde Rum köylerinin halkı boğazlara kadar, göç etmek isteklerinin saptanmasından sonra, Makedonyalı ve Epirli Müslümanlarla mübadele edilecek.

2- Mübadele tam bir uzlaşmada, iki hükümetin koruması altında yapılacak.

3-İki hükümet tarafından atanan dört üyeden oluşan muhtelit bir komisyon, mübadele etmek için kırsal kesim halkının taşınır ve taşınmaz mallarını tespit etmek ve mübadelenin düzenliliğini ve göçün güvenliğini sağlamak için gerekli tedbirleri almakla görevlendirilecek. Ayrıca, bu komisyon özellikle, göçmenlerin yola çıkış süresi, göç edilecek yerin belirlenmesi gibi mübadelenin özel koşullarını saptayacak.

4-İzmir ya da Selanik'te bulunacak olan bu komisyon alt komisyonlar oluşturma yetkisine sahip olacak.

¹⁹⁸ BOA., DH.ŞFR. 41/141, Dahiliye Nezareti tarafından Aydın Vilayeti'ne çekilen 20 Mayıs 1914 (2 Haziran 1914) tarihli telgraf.

¹⁹⁹ BOA., DH.ŞFR. 41/171, Dahiliye Nezareti tarafından Karesi Mutasarrıflığına çekilen 22 Mayıs 1914 (4 Haziran 1914) tarihli telgraf.

²⁰⁰ BOA., HR.SYS. 2035/2, Said Halim Paşa'dan Galib Kemalî Bey'e çekilen 8 Haziran 1914 tarihli telgraf. Ayrıca bkz., Vakıf, 25 Mart 1338 (25 Ocak 1922).

²⁰¹ BOA., HR.SYS. 2035/2, Subay Necib Bey'den Said Halim Paşa'ya çekilen 10/23 Haziran 1914 tarihli telgraf.

5-Göç etmek halkın doğal isteklerinin saptanmasına bağlı olarak, evlerini aynı zamanda terk eden Makedonyalı ve Epirli Müslümanların varlıkları gibi, evlerini önceden terk eden Trakyalı ve Anadolu Rumların varlıklarının değerlendirilmesi, doğrudan karşılıklı bir saptama ile olacak ve olağanüstü bir alt kurulun sorumluluğunda yapılacaktır.

Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'daki elçisi Galib Kemalî Bey Yunanistan Dışişleri Bakanı Streit ile görüşmesinde muhtelit komisyonda görev alacak Yunan delegelerin atanmasını önerdi. Streit hükümetiyle görüşmeden önce mübadelenin "kaba hat"larını saptamaya başlamak ve ona somut bir şekil vermek için komisyonun toplandığı ili iyi tanıyan -Makedonya eski valisi gibi- kimselerin Başbakanın ve meslektaşlarının fikirlerinin alınmasından sonra delege olarak seçilmesi gerektiğini söyledi. "Kaba hat"tan ne kastettiği kendisine sorulduğunda ise şu açıklama da bulundu:²⁰²

1-Göçün rahatlığını sağlamak için araç bulmak.

2-Göçmenlerin bir çoğunun doğru değerlendirilmesi için gerekli düzenlemeyi yapmak.

3-Trakya'daki halkın mübadelesini ertelememek. Makedonyalı Müslümanlara karşı İzmir'de yaşayan Rumların mübadelesini aynı anda gerçekleştirmek.

Said Halim Paşa Galib Kemalî Bey'e gönderdiği 20 Haziran 1914 tarihli telgrafta önceden Yunanistan'a giden Rumların orada kalmaları gerektiğini Anadolu kıyısında bulunan Rumların ise yeniden yerlerine döneceklerini ve mübadele edileceklerin sayısının hesaplanacağını bildirdi.²⁰³ Bu durum Yunanistan Dışişleri Bakanına bildirildi.²⁰⁴

Yunanistan Dışişleri Bakanı Streit mübadele koşullarını görüşmek üzere Naum'u iki kez Galib Kemalî Bey'e gönderdi. Galib Kemalî Bey kendisine Türk ve Yunan projelerini okudu ve her iki tarafın delegelerinin bir an önce atanmalarının önemli olduğunu belirtti.²⁰⁵

22 Haziran 1914'te her iki devlet mübadelenin hangi şartlarda yapılacağı konusunda anlaşılabilir.²⁰⁶ Dahiliye Nezareti tarafından Aydın Vilayeti'ne çekilen 28 Haziran 1914 tarihli telgrafla mübadelenin halkın kendi isteğiyle olması ve karşılıklı olarak farkların ödenmesi şeklinde iki devlet arasında karar alındığı bildirildi. Yine bu

²⁰² BOA., HR.SYS. 2035/2, Subay Necib Bey'den Said Halim Paşa'ya çekilen 10/23 Haziran 1914 tarihli telgraf.

²⁰³ BOA., HR.SYS. 2035/2, Said Halim paşa tarafından Galib Kemalî Bey'e çekilen 20 Haziran 1914 tarihli telgraf.

²⁰⁴ BOA., HR.SYS. 2035/2, Galib Kemalî Bey tarafından Yunanistan Dışişleri Bakanı Streit'e gönderilen belge.

²⁰⁵ BOA., HR.SYS. 2035/2, Galib Kemalî Bey'in Sadrazam Said Halim Paşa'ya yazdığı 25 Haziran 1914 tarihli belge.

²⁰⁶ Stelio Sferiadis, a.g.m., s. 52.

telgraf ile İzmir’de oluşturulacak muhtelit komisyonda görev alacak Yunan ve Osmanlı delegelerin isimleri Aydın Vilayeti’ne bildirilmekteydi.²⁰⁷

Mübadele işlemlerini yürütecek olan ve İzmir’de toplanması kararlaştırılan muhtelit komisyona Konstantin Dimaras ve Yorgos Thorbatzhoğlu Yunanistan’ı temsil edecek delegeler olarak atandılar.²⁰⁸ Osmanlı Hükümeti 30 Haziran 1914 tarihinde, Türk-Yunan muhtelit komisyonunun birinci delegesi olarak Ahmet Muhtar Bey’in, ikinci delegesi olarak da Mülkiye Müfettişi Şükrü Bey’in atandıklarını ve Yunan delegelerinin yola çıkışları bildirilir bildirilmez, Ahmet Muhtar Bey’in de İzmir’e gitmek üzere yola çıkacağını Yunanistan’a bildirdi.²⁰⁹ Yunanistan Başbakanı Venizelos daha önce Galib Kemalî Bey ile görüşmesinde muhtelit komisyonda Yunanistan’ı temsil edecek delegelerden birinin Osmanlı Devleti tarafından da uygun görülen Sofya Elçisi Naum olacağını söylemişti. Fakat Streit bunun mümkün olmadığını Galib Kemalî Bey’e bildirdi.

İzmir’de muhtelit mübadele komisyonu oluşturulduktan sonra toplu halde göç hareketlerinin önlenmesi ve komisyon bir sonuca varıncaya kadar bu duruma devam edilmesi isteği Yunan memurlarına bildirildi. Bu şekilde Osmanlı ve Yunan limanlarında Rumlara ve Müslümanlara yönelik yapılacak hoşça gitmeyen ve istenmeyen olayların önü alınmak istendi.²¹⁰

Yunanistan muhtelit komisyonda çıkacak anlaşmazlıkların çözümünde görev alacak bir hakemin görevlendirilmesini istemekteydi. Bu nedenle iki ülke arasında bir hakem sorunu ortaya çıktı.

II.3. MÜBADELE GÖRÜŞMELERİNDE HAKEM GÖREVLENDİRİLMESİ

Mübadele işlemlerinin hızlı ve düzenli olarak yürütülmesini sağlayacak olan muhtelit bir komisyonun İzmir’de oluşturulması kararı Osmanlı ve Yunanistan devletleri arasında alındıktan ve komisyonda görev alacak olan her iki ülkenin delegelerinin belirlenmesinden sonra, Yunan Hükümeti komisyonda çıkacak anlaşmazlıkların çözümünde görev alacak bir hakemin seçilmesi gerektiğini Osmanlı Hükümeti’ne bildirdi. Osmanlı Devleti hakem seçimi için zaman kaybetmenin doğru

²⁰⁷ BOA., DH.ŞFR. 42/136, Dahiliye Nezareti tarafından Aydın Vilayeti’ne çekilen 15 Haziran 1330 (28 Haziran 1914 tarihli telgraf.

²⁰⁸ BOA., HR.SYS. 2035/2, Yunanistan Dışişleri Bakanı Bay Streit’in Galib Kemalî Bey’e gönderdiği 13/26 Haziran 1914 tarihli belge.

²⁰⁹ BOA., HR.SYS. 2035/2, Galib Kemalî Bey tarafından Yunanistan Dışişleri Bakanı Streit’e gönderilen 30 Haziran 1914, tarihli belge.

²¹⁰BOA., HR.SYS. 2035/5 belge sıra no: 6 Galib Kemalî Bey’den Said Halim Paşa’ya gönderilen 28 Temmuz 1914 tarihli belge.

olmadığını, komisyonun bir an önce çalışmalara başlamasını ve delegelerin İzmir'e gönderilmelerini, bir hakemden yardım istenip istenmeyeceğine bundan sonra karar verilmesi gerektiğinin doğru olacağını Yunan Hükümeti'ne bildirdi.²¹¹

Galib Kemalî Bey 27 Haziran 1914'te Said Halim Paşa'ya herhangi bir anlaşmazlıkta, araya girecek bir hakemi kabul etmekte bir sakınca görmediğini, tam tersine bu durumun Yunanistan'ın bu isteğinin kabulü olarak iyi bir niyet ifadesi olacağını bildirdi.²¹² Yunanistan Başbakanı Venizelos komisyonda görüşülen konulara ilişkin alınacak kararlarda her iki tarafın oylarının eşit olması durumunda istenilen sonuçların alınamayacağını bu nedenle kesin kararın verilmesi için bir hakeme ihtiyaç olduğunu ve hakem seçiminde her iki ülkenin de aynı çıkara sahip olacağını Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'daki Büyükelçisi Galib Kemalî Bey'e aktardı.²¹³

Yunan Hükümeti hakem seçimi konusunda ısrar ediyordu. Özellikle muhtelit komisyonda mülkiyet meselesi görüşülürken anlaşmazlıklar çıkacağını tahmin ettiklerini, anlaşmazlığı derhal çözmek için komisyonda hakem bulundurulmasının zorunlu olduğunu, bunun için de beşinci bir kişinin seçilmesi gerektiğini düşündüklerini bildiriyorlardı.²¹⁴ Yunan Hükümeti'nin hakem konusundaki ısrarları karşısında Osmanlı Hükümeti, aşağıdaki koşullar ile komisyonda bir hakeminin görev almasını kabul ettiğini Yunanistan'a bildirdi:²¹⁵

- 1- Hakemin seçimi üçüncü bir ülke olmadan iki hükümet arasında yapılacaktır.
- 2- Hakem muhtelit komisyonun çalışmalarına katılmayacaktır. Ve yalnızca iki tarafın delegesi tarafından kendisine sunulan anlaşmazlıkları karara bağlamak zorundadır.
- 3- Hakemin yetkileri, iki hükümet arasında ortak bir anlaşma için zorunlu olan ortak bir yolu saptamak ile sınırlı olacaktır.

Osmanlı Devleti yargılamamın tarafsızlığının tamamen korunması için hakemin komisyon görüşmelerine katılmamasına önem vermekteydi. Yunanistan'ın Dışişleri Bakanı Streit 1 Temmuz 1914'te, Galib Kemalî Bey'in 30 Haziran 1914 tarihli mektubuna cevap olarak Yunan Hükümeti'nin komisyonda oluşacak anlaşmazlıklar durumunda üyelere hakemlik etmek için bir hakemin komisyon görüşmelerine katılmasını zorunlu gördüklerini, hakemin komisyonun görüşmelerine katılmamasının komisyon çalışmalarının iyi yürütmesine engel olacağını ve bu durumun işi

²¹¹ BOA., HR.SYS. 2035/2 Galib Kemalî Bey'de Venizelos'a gönderilen 27 Haziran 1914 tarihli mektup.

²¹² BOA., HR.SYS. 2035/2 Galib Kemalî Bey'in Said Halim Paşa'ya gönderdiği 27 Haziran 1914 tarihli belge.

²¹³ BOA., HR.SYS. 2035/2 Venizelos'un Galib Kemalî Bey'e gönderdiği 15/28 Haziran 1914 tarihli özel mektup.

²¹⁴ BOA., HR.SYS. 2035/2 Galib Kemalî Bey'den Sadrazam Said Halim Paşaya çekilen 29 Haziran 1914 tarihli telgraf.

²¹⁵ BOA., HR.SYS. 2035/2, Said Halim Paşanın Galib Kemalî Bey'e gönderdiği 30 Haziran 1914 tarihli telgraf

sürüncemede bırakacak nitelikte olduğunu yazıyordu.²¹⁶ Fakat Osmanlı Devleti hakemin muhtelit komisyon görüşmelerine katılmaması konusunda ısrar etmekteydi. Sonunda Osmanlı Devleti'nin İzmir'de oluşturulacak muhtelit komisyonda meydana gelebilecek anlaşmazlıkları çözmek için seçilecek hakemin komisyon görüşmelerine katılmaması şeklindeki önerisi Yunanistan tarafından kabul edildi.²¹⁷ İki ülke de hakemin vereceği kararı kayıtsız şartsız kabul edecekti.²¹⁸

Muhtelit komisyonda çıkacak anlaşmazlıklarda anlaşmazlığın çıktığı oturumun tutanakları hakeme okunduktan sonra, hakem komisyon üyeleri huzurunda gerekçelerini belirterek derhal kararını verecekti. Hakemin verdiği karar zabta geçirilecek hakem tarafından imzalanacaktı. Ayrıca, hakemin kararını yazılı olarak vermesi, kararnamesine karar alma gerekçelerini yazması gerekiyordu.²¹⁹ Muhtelit komisyon ile yapılacak haberleşmelerde ve hakemin vereceği kararnamelerde Fransızca kullanılacak,²²⁰ masrafları iki ülke tarafından karşılanacaktı.²²¹

Said Halim Paşa 2 Temmuz 1914'te, İzmir'e doğrudan varabilecek bir hakemi seçmek için tarafsız bir devlete başvurma konusundaki Yunan Hükümeti'nin önerisinin Osmanlı Hükümeti tarafından kabul edildiğini ve bu durumun Yunan Hükümeti'ne bildirilmesini istedi.²²² Osmanlı Devleti'nin bu kararı 3 Temmuz 1914'te Yunanistan Dışişleri Bakanı Streit'e iletildi.²²³ Osmanlı Hükümeti 7 Temmuz 1914'te ise, tarafsız bir hakem seçimi için İsviçre Federal Hükümeti'ne başvurmayı kabul ettiğini Yunan Hükümeti'ne bildirdi.²²⁴ Osmanlı Hükümeti'nin emri üzerine Osmanlı Konsolosu Ziya Bey Bern'e gidip İsviçre Cumhurbaşkanı'na başvurarak göç meselesini çözümlmek için oluşturulan Osmanlı-Yunan Muhtelit Komisyonu'nda çıkabilecek anlaşmazlıkları ortadan kaldıracak ve iki devlet arasında uzlaşmayı sağlayacak bir hakemin atanmasını rica etti. Paris'te bulunan Yunan elçileri de İsviçre Devleti'ne böyle bir başvuruda bulundular.²²⁵ Osmanlı Devleti ve Yunanistan'ın bu teşebbüsleri üzerine İsviçre,

²¹⁶ HR.SYS. 2035/2, Said Halim Paşanın Galib Kemali Bey'e çektiği 2 Temmuz 1914 tarihli telgraf.

²¹⁷ BOA. HR.SYS. 2035/1, Atina sefiri Galib Kemali Bey'den Said Halim Paşa'ya gönderilen 6 Temmuz 1914 tarihli telgraf.

²¹⁸ BOA., HR.SYS., 2034/3, s. 12.

²¹⁹ BOA., HR.SYS., 2034/3, s. 8-9.

²²⁰ BOA., HR.SYS., 2034/3, s. 11.

²²¹ Yannis, G. Mourellos, "The Persecutions and The First Attempt at an Exchange of Minorities Between Greece and Turkey", *Institute for Balkan Studies*, C. 26, Sayı II, (Selanik 1985), s. 407.

²²² BOA., HR.SYS. 2035/2, Yunanistan Dışişleri Bakanı Streit'in Galib Kemali Bey'e yazdığı 1 Temmuz 1914 tarihli mektup.

²²³ BOA., HR.SYS., 2035/2, Galib Kemali Bey'in Bay Streit'e çektiği 3 Temmuz 1914 tarihli telgraf.

²²⁴ BOA., HR.SYS. 2035/2, Said Halim Paşa tarafından Galib Kemali Bey'e çekilen telgraf.

²²⁵ Tanin, 16 Temmuz 1914, s. 5.

Osmanlı-Yunan Muhtelit Komisyonu'nda çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümünde hakem görevini üstlenecek bir memuru İzmir'e göndermeyi uygun gördü.²²⁶

II.4. İZMİR MUHTELİT KOMİSYONU'NDA YAPILAN GÖRÜŞMELER

II.4.a. 11 Temmuz 1914 Tarihli Oturum Tutanakları

Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki göçmen sorununu çözümlenmekle görevlendirilen muhtelit komisyonun ilk oturumu 11 Temmuz 1914 Cumartesi günü yapıldı. Komisyona Osmanlı Devleti'nin I. delegesi olarak Ahmet Muhtar Bey, II. delegesi olarak Mülkiye Müfettişi Şükrü Bey, Yunanistan adına ise I. delege olarak, İzmir'de bulunan Yunan Başkonsolosu Konstantin Dimaras, II. delege olarak Yunanistan'ın Edirne'deki Başkonsolosu Yorgos Thorbatzhoğlu katıldılar.

Oturum başkanlık koltuğunda bulunan Ahmet Muhtar Bey'in başkanlığında açıldı. Ahmet Muhtar Bey amaçlarının kısa sürede her iki hükümetin çıkarlarını koruyan bir anlaşmaya varmak olduğunu dile getirdi. Rum delegeleri de bu dileklere katıldıklarını bildirdiler. Göçmenlerin ve mülkiyetlerin mübadelesi için temel ilke olarak kabul edilecek konular görüşülmeye başlandı.²²⁷

II.4.a.1. Evlerini Terk Etmiş Fakat Hâlâ Osmanlı Topraklarında Yaşayan Rumların Hakları

İlk önce Osmanlı topraklarında yaşayan Rumlardan evlerini daha önce terk eden fakat hâlâ Osmanlı topraklarında bulunan Rum-Osmanlı halklarının haklarının geri verilerek yeniden Osmanlı uyruğuna alınmaları konusu görüşüldü.

Yunan delegeler evlerini terk eden fakat hâlâ Osmanlı topraklarında bulunan Rumların Osmanlı uyruğuna yeniden alındıktan ve köyelerine döndükten sonra zorlama olmadan göç isteklerine bakılarak bir değerlendirme yapılmasını istediler.²²⁸ Yunan delegeler mübadele işlemlerinin muhtelit komisyonun gözetimi altında yapılmasını ve alt komisyonlarca denetlenmesi isteklerini belirttiler.²²⁹

Göç isteğinin saptanması konusunda; Osmanlı delegeleri göç etmek isteyen halkın yerel yetkililere başvurarak göç etmek istediklerine dair imzalı dilekçeler vermeleri gerektiğini belirttiler. Osmanlı delegeleri göç etmek isteyenlerin küçük

²²⁶ İkdam, 12 Temmuz 1914, s. 4.

²²⁷ BOA., HR.SYS. 2034/2, 11 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 1.

²²⁸ BOA., HR.SYS. 2034/2, 11 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 2.

²²⁹ BOA., HR.SYS. 2034/2, 11 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 3.

gruplar halinde gönderilmelerinin kontrol için daha iyi olabileceğini söylediler. Rum delegeler Osmanlı güvenlik kuvvetlerinin bu çıkışları rahatlıkla kontrol edebileceğini, ve Osmanlı güvenlik kurumu gerekli talimatları kabul ederse, Yunan güvenlik kuvvetlerinin de kendilerine yardımcı olacağını ve onların kökenlerini kolayca belirleyebileceğini ve usulsüz çıkışları önleyebileceğini bildirdiler. Osmanlı delegeleri göç bölgelerine giren kıyı boyunda alınan en sıkı tedbirlerin dahi gizli göçleri engelleyemediğini belirttiler.²³⁰

Komisyon görüşmeleri sonucu iki ülke arasında yapılan sözleşmenin* 2. maddesinde Osmanlı delegelerinin Rum göçmenlerin Osmanlı topraklarından çıkışları konusundaki isteğinin kabul edildiği görülmektedir. Buna göre; sözleşmenin imzalanması tarihinden sonra toplu bir şekilde Osmanlı topraklarını terk edecek Rumlara izin verilmesi, göçlerinin kendi istekleriyle olduğuna dair Osmanlı bölge memurlarının araştırmasından sonra, verecekleri karara bağlı olacaktır. Bu karar iki ülkeden dağınık bir şekilde göç edenleri kapsamayacaktır.²³¹ (Ek III)

II.4.a.2. Halkların Değiş-Tokuş Yerlerini Oluşturan Bölgeler

Göçmenlerin mübadelesi için temel ilke olacak hususlarda ele alınan konulardan biri de Müslümanların ve Rumların mübadele yerlerini oluşturacak bölgelerin tespiti idi. Osmanlı delegeleri Aydın Vilayeti'ne bağlı olan ve neredeyse Gelibolu yarımadasını da kapsayan bölgede yaşayan Rumlardan, Makedonya ve Epir Müslümanları ile mübadele edileceğini bildirdiler.²³² Bu karar her iki ülke delegeleri tarafından da kabul edildi ve muhtelit komisyon görüşmeleri sonucunda iki ülke arasında yapılan sözleşmenin 1. maddesinde şu şekilde yer aldı:²³³ “Trakya ile Kale-i Sultaniye boğazı civarında ve bu boğazın Anadolu tarafının ötesindeki Aydın Vilayeti'nde yaşayan Osmanlı Rumlardan, Makedonya ve Epir kıtalarının Yunanistan'ın eline geçen kısımlarındaki Müslümanlar ile mübadele edilecektir”.

II.4.a.3. Mülkiyetlerin Değerlendirilmesi

İki ülke arasında gerçekleştirilecek mübadelede ortaya çıkacak en önemli sorunlardan biri de Osmanlı topraklarından daha önce Yunanistan'a göç etmiş olan

²³⁰ BOA., HR.SYS. 2034/2, 11 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 3-4.

* Sözleşmenin tamamı on sekiz maddeden oluşmaktadır.

²³¹ BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 5-8.

²³² BOA., HR.SYS. 2034/2, 11 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 4.

²³³ BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 5.

Rumlar ile şimdi mübadele edilecek olan Rumların geride bıraktıkları emvâl-i metrûke ile [terk edilmiş eşya] ile, Makedonya ve Epir'den göç eden ve şimdi mübadele edilecek olan Müslümanların geride bıraktıkları emvâl-i metrûkenin durumunun ne olacağıydı.

II.4.a.3.1. Müslümanlara Ait Emvâl-i Metrûke

Balkan Savaşları sonrası gerek Yunanistan'a gerekse Osmanlı topraklarına yapılan göçler her iki ülkenin ekonomisini ve sosyal yapısını büyük ölçüde etkiledi. Batı Anadolu'dan göç eden Rumlar genellikle ticaret ve sanatla uğraşıyorlardı. Yunanistan'ın idaresine geçen topraklardan gelen Müslümanlar ise, büyük ölçüde köylü idiler.

Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ile mübadele görüşmelerinde mübadelenin sadece kırsal bölge halkını kapsamaması şeklindeki önerisinin Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesi Yunanistan'dan göç eden Müslümanların tepkilerine neden olmaktaydı. Serficeli Müslümanlar tarafından Sadrazamlık makamına yazılan belgede bu konu ile ilgili olarak şöyle deniliyordu:²³⁴

“ Emvâlimizin mübadelesi için Hükümet-i Osmaniye ile Yunanistan arasında mün'akid muahedede Yunan Hükümeti açık göz davranarak ve yahud bazı esbab-ı siyasiye icabâtından olarak mübadelenin yalnız kur'a ahali arasında icrasına Hükümetimizi ikna etmiş!... Yunanlılar mübadeleyi kur'a ahalisine hasr ettirdikleri halde bizim gibi şehirlileri tamamen hicrete mecbur ettiriyorlar. Halbuki buradan hicret eden Rumlar ise kültibe sahibi Rumlardır ki bunların terk ettikleri emvâl ancak bizim kur'a ahalisinin onda birine kafi gelecek zira Rumeli'den hicret edenlerin yekûnuyla oradaki arazilerinin kıymet ve kemiyeti (niceliği) buradan hicret eden Rumlar ile kıyası kabul etmez. Sahib-i imza olan bizler ise her birerlerimiz birer, ikişer, üçer, dörder çiftliğe sahibiz. Bu çiftliklere mukabil ise Türkiye'de mütemekkin [oturan] Rum ahalisinin çiftlikâtı yoktur ki malımızı mübadele edelim...Buradaki Rumlar ise, (okunamadı) kaldı. Ve ticarete süluk [bir yola girme, bir yol tutma] ettiklerinden çiftlik sahibi değil pek ender arazi sahibi olmuşlardır. Şu halde biz malımızı kiminle mübadele edeceğiz....”

Balkan Savaşları sonrası Siroz'da (Serez) Müslümanlar tarafından terk edilen evlere I. Balkan Savaşı sonrası Siroz'u terk etmek zorunda kalan ve evleri Bulgarlar tarafından yakılan Rumlar yerleştirildi. Savaş sonrasında Müslümanların bir kısmı buraya geri dönerken bir kısmı da geri dönmeyi istemeyerek evlerini kiraya verdiler. Bu konuyla ilgili olarak Siroz Konsoloslugu'ndan Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazıda şöyle deniliyordu:²³⁵

²³⁴ BOA., HR.SYS. 2035/2 Serficeli Müslümanların Sadaret Makamına yazdığı 13 Teşrin-i evvel 1330 (26.10.1914) tarihli belge.

²³⁵ BOA., HR.SYS.2056/1, Siroz Şebenderliğinden Sefaret-i Seniyyeye gönderilen 7 Mart 1914 tarihli belge.

“İslam köylerine Rum muhacirini iskan edildiği doğrudur. Fakat zannı acizaneme kalırsa hangi hükümet olsa aynı muamele edeceği şüphesizdir. Rum muhacirlerinin iskan ettirildiği köylerin Müslüman halkı Osmanlı topraklarına göç etmişlerdi. Hazır bir köyü haliyle terk etmektense göçmenlerin yerleştirilmesi daha uygundur. Yalnız Osmanlı topraklarını terk eden Rumların terk ettikleri köylere göç eden Müslümanların yerleştirilmeleri suretiyle mukabelede bulunmak uygun olacaktı.”

Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında yapılan Atina Antlaşması'nın beşinci ve altıncı maddelerinde Yunanistan'a terk olunan bölgelerde Müslümanların sahip oldukları hukukun hiçbir şekilde ihlal edilemeyeceği ve terk edilmiş topraklar halkından olup Osmanlı topraklarına veya yabancı ülkelere göç edenlerin taşınmaz mallarını korumaya, iltizama vermeye veya üçüncü şahıslar aracılığıyla idare ettirmeye hakları olduğu kararlaştırılmıştı.²³⁶ Fakat Yunanistan 5 Ocak 1914 tarihli kanuna ek olarak 1 Mayıs 1914 tarihinde aşağıdaki kanunu yayınlamıştır.²³⁷

“Madde 95 –Yeni işgal olunan mahallerde gayri menkul emlakı terk ile diyar-ı ahirde bulunan mutasarrıflar yahud diğer bir suretle nizamen vaz-ı yed [tayin etme] edenler tapularını bir sene zarfında mahalli defterdarlarına ibraz [gösterme] etmezlerse emlaklarına terk olunmuş, ve sahihsiz nazarıyla bakılır ve binaanaleyh hükümetin tah-ı tasarrufuna intikal [geçme] eder daimi bir suretle zira olunmayan arazi-i emiriyedeki hükümetin hukuku arazi kanununa tabi olmağla işbu nizamnameden müstesnadır.”

Yunan Parlamentosu tarafından onaylanan 1 Mayıs 1914 tarihli bu kanun Atina Antlaşmasının yukarıda bahsettiğimiz 5. ve 6. maddelerine aykırıydı. Kanunda belirtilen konular Yunanistan'ın eline geçen toprakları terk ederek Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden Müslümanlar için 12 Mayıs 1914 tarihinden itibaren bir sene içerisinde uygulanacaktı. Bu konu ile ilgili olarak Hariciye Nezareti'ne yazılan 4 Ocak 1914 tarihli belgede ilk olarak Yunanistan'dan göç eden Müslümanların sahip oldukları hukukun Yunan Devletine geçmesi için tanınan bir yıllık sürenin yetersiz olduğu, bu sürenin uruk seçimi için ayrılan üç yıllık süre gibi olması gerektiği, Yunanistan'dan ayrılan Müslümanların dağınık bir şekilde farklı bölgelerde bulduklarını, bir kısmının gazete okuyamadığını ve bu kanundan haberdar olamayacaklarını ve haklarını kaybedecekleri belirtiliyordu. İkinci olarak Yunanistan tarafından tanınan bu bir yıllık süre içerisinde Yunanistan'a dönüp, mal varlıklarını ispat edeceklere mallarının geri verilip verilmeyeceği kanunda açıklığa kavuşturulmalıydı. Üçüncü olarak daha önce alım satım

²³⁶ Erim, a.g.e., s. 479.

²³⁷ BOA. HR.SYS. 2056/9 belge sıra no: 9.

işlerinde halk tarafından tapu işlemlerine dikkat edilmemişti. Çoğu kimsenin elinde tapuları yoktu. Bu nedenle kanunda böyle bir zorunluluk olmamalıydı.²³⁸

Müslümanların Yunanistan'da terk ettikleri mallara el konulduğu şeklinde çok sayıda belge mevcuttur.²³⁹ Yunanistan'ın işgali altında bulunan adalardan Batı Anadolu'ya göç etmiş olan Müslümanlar ise, Yunan kanununun kendilerine uygulanmasının doğru olmayacağını söylemekteydiler, çünkü Osmanlı Devleti adaların işgalini kabul etmemişti.²⁴⁰ Yunan Hükümetine göre 23 Mayıs 1914 tarihinde Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında kabul olunan antlaşma gereğince artık Yunanistan'ın eline geçen topraklardan göç eden Müslümanlar ile Osmanlı topraklarından göç eden Rumların geride bıraktıkları malların değerini mübadele komisyonları belirleyecekti.²⁴¹

11 Temmuz 1914 tarihli oturumda Yunan delegeler, önceden göç eden halkların ve onlara eşlik etmek isteyen köylü halkın doğal isteğinin saptanmasına koşut olarak, taşınabilir ve taşınmaz mallarının değerlendirilmesine öncelikli olarak başlanması gerektiğini savundular. Osmanlı delegeleri, muhtelit komisyonun göçmenler tarafından yalnızca terk edilmiş ve taşınmaz malların değerlendirilmesi ve mübadelesine başlamaya çağrıldıklarını belirttikten sonra, söz konusu değerlendirme konusunda Yunan delegelere katıldıklarını bildirdiler. Osmanlı delegeleri, değerlendirme alt kurulunun Makedonya, Epir, Trakya, Aydın ili ve boğazlar çevresinde aynı anda mübadele işlerine başlamasını istediklerini belirttiler.

İzmir Muhtelit Komisyonu'nda mülkiyetlerin değerlendirilmesi konusunda yapılan görüşmeler sonucunda Epir ve Makedonya'nın Yunanistan'ın eline geçen kısımlarında oturan Müslümanlar ile Trakya ve Kale-i Sultaniye civarı ve Aydın Vilayeti Rumlarından sözleşmenin hazırlandığı tarihe kadar göç etmiş olanlarla sözleşme yürürlükte olduğu sürece göç edeceklerine ait olarak, karşılıklı malların defterlerinin düzenlenmesi ve değerlerinin tespit edilmesi hükmü karara bağlandı. Ayrıca bu kararda mübadele sonucu hangi taraf diğerine borçlu kalırsa farkı ödeyecektir hükmü yer alıyordu. Karşılıklı olarak terk edilmiş taşınmaz malların değerleri belirtilen defterler dikkate alınarak muhtelit tali komisyonlar tarafından yapılacak araştırma ve inceleme sonucu düzenlenecekti.²⁴²

²³⁸ BOA., HR.SYS.2056/9. Hariciye Nezaretine Başşehbender vekili tarafından gönderilen 4 Ocak 1915 tarihli belge.

²³⁹ BOA., HR.SYS. 2058/1.

²⁴⁰ BOA., HR.SYS. 2056/9, Dahiliye Nazırı adına Hariciye Nezaretine yazılan 23 Mart 1331 (5 Nisan 1915) tarihli belge.

²⁴¹ BOA., HR.SYS. HR.SYS. 2035/1, Atina Sefaret-i Seniyyesi'nden Hariciye Nezaretine gönderilen 26 Eylül 1914 tarihli ve 780 no'lu telgraf tercümesi.

²⁴² BOA., HR.SYS.2034/3, İzmir Muhtelit Komisyonu Mukavelenâme Lâyihası, s.7-8-9.

Terk edilmiş binalar her iki tarafın delegelerince alınan ortak karara göre; mübadele edilecekti, fakat bu değerlendirme kıymetli ve şehir içinde olan binaları kapsayacaktı.²⁴³

II.4.a.3.2. Rumlara Ait Emvâl-i Metrûke

Rum emvâl-i metrûkesi iki çeşitti. Birincisi kesin şekilde Yunanistan'a kaçmış veya göç etmiş kişilere ait emvâl-i metrûke, ikincisi zorunlu askerlik ve siyasi nedenlere dayalı olarak iç kısımlara göç ettirilen Rumlara ait mallardı. Birinci kısım şahıslara ait emvâl için muhtelit komisyon görevlendirildi. İç kısımlara göç ettirilen Rumlar ise daha sonra görüleceği üzere tekrar eski yerlerine göç ederek mallarına sahip olmak isteyeceklerdir.²⁴⁴

Edirne, Hüdavendigâr, Aydın ve diğer bazı vilayetlerden Yunanistan'a göç eden Rumlardan bazılarının Ziraat Bankasına borçları bulunuyordu. Ticaret ve Ziraat Nezaretleri'nden bildirilen karar gereğince bu borçlar temin edilip banka zarardan kurtarılmadıkça Rumların göçü engellenecekti. Taşınır ve taşınmaz mallarını rehin göstererek bankadan borç alan ve bir daha geri dönmek üzere göç eden Rumların yerlerine göç eden Müslümanlar geçici olarak yerleştirilse dahi hiçbir kimseye tahsis edilmeyecekti. Rumların terk ettikleri mallar açık artırma ile satılarak bankaya olan borçları ödenecek, geriye kalacak miktar olursa bu da yerel mal sandıklarına teslim edilecek tapu senetleri ise banka şubelerinde saklanacaktı.²⁴⁵

Mülkiyet meselesi görüşülürken Rum delegeler komisyondan burada kalacak olan malların açık arttırmayla satılmamasını ve bu durumun Osmanlı Hükümeti'ne bildirilmesini istediler. Bozulan yıpranan malların satılabileceği ancak bunun mutlaka idarenin kontrolünde olması kararlaştırıldı.²⁴⁶

Muhtelit mübadele komisyonu başkanı Ahmet Muhtar Bey tarafından muhtelit mübadele komisyonundaki Osmanlı delegelerine verilen 23 Kasım 1914 tarihli emirde, o güne kadar göç eden ve edecek olan Osmanlı Rumlarının devlet hazinesine ve şahıslara olan borçlarının terk edilmiş mallarının değerinin genel toplamından çıkartılacağı kararının Yunan delegelerine kabul ettirilmesi isteniyordu. Ancak şimdilik bunun uygulanmasına imkan olmadığından ileride bu malların sahiplerine geri verilmesi işlemlerini gerçekleştirebilmek amacıyla terk edilen malların değerini gösteren

²⁴³ BOA., HR.SYS.2034/2, 11 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 6.

²⁴⁴ BOA., BEO. No: 333353., 333740.

²⁴⁵ BOA., DH.SYS.80/2, Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Temmuz 1914 tarihli yazı.

²⁴⁶ BOA., HR.SYS.2034/2, 11 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 6.

cetvellerin hazırlanmasının gerektiği, Edirne, Aydın, Çatalca, Karesi ve Biga metropolitlerine bildirildi. Bu cetveller Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında görüşülecek olan “Mübadele-i Muhacirin Sözleşmesi”nin imzalanmasından sonra ve uygulanması sırasında dikkate alınmak üzere yavaş yavaş muhtelit komisyona gönderilecekti. Osmanlı Devleti’ni zarara sokabilecek durumlara meydan verilmemesi için Osmanlı topraklarında Rumların sorumluluğunda bulunan taşınmaz malların alınıp satılması Osmanlı Devleti tarafından yasaklandı ve bu konuda ilgili dairelere gerekli emirler verildi.²⁴⁷ Rumların terk etmiş oldukları zeytinliklerin ürünleri ise 14 Temmuz 1914 tarihli Meclis-i Vükela kararı gereğince hazine tarafından idare olunacaktı. Ayazmend dahilindeki arazinin sahipleri göç ettiği için hazinenin vergiden yoksun olmaması ve arazinin boş kalmaması için bir kısmı Müslüman göçmenlere verilmiştir.²⁴⁸

Osmanlı topraklarında yaşayan Rumların geride terk ettikleri taşınır ve taşınmaz mallara ait bilgileri içeren cetvellerin hazırlanması muhtelit mübadele komisyonunda emlâk-ı metruke sorununun çözümü için son derece önemliydi. Bu nedenle cetvellerin hazırlanması için bir talimâtname hazırlandı. (Ek IV) On altı maddeden oluşan bu talimâtnamede özetle şunlara yer veriliyordu: ²⁴⁹ Rumların yaşadıkları kaza, sancak, vilayet isimlerinin yazılması ve buralardan ne kadar Rum’un göç ettiği, göçün topluca mı yoksa bireysel olarak mı yapıldığı, göç edenlerin geride ne kadar emlâk ve arazi bıraktıkları, ödedikleri vergi miktarları, geride mirasçılarının bulunup bulunmadığı, Ziraat Bankasına ve Maliyeye olan borç miktarlarının tespiti. Bu cetveller kısa bir süre sonra hazırlanarak muhtelit komisyona gönderildi. (Ek V)

Rumların Edremit, Burhaniye ve Ayvalıkta sahip oldukları emlâkın korunması ve idaresi için vekaletnameler hazırlayarak vekiller atadıkları Midilli’de bulunan Rumlardan birine yazılmış olan mektuptan anlaşılması üzerine bu üç kaza halkından olup, göç esnasında Osmanlı Devleti’nin değişik bölgelerinde bulunan buraya gelemeyen Rumlara ait olan terk edilmiş malların düzenlenecek vekaletnamelerle başkalarının sahiplenilmesini engellemek amacıyla göç sorunu çözümleninceye kadar

²⁴⁷ BOA., DH.SYS. 80/2, Muhtelit Mübadele-i Muhacirin Komisyonu Reisi Ahmet Muhtar tarafından mübadele komisyonuna verilen 23 Teşrin-Sani 1330 (6 Ocak 1914) tarihli irade-i umumiye.

²⁴⁸ BOA., DH.SYS.80/2, Aydın valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Muharrem 1333 (6 Ocak 1914) tarihli belge.

²⁴⁹ BOA., HR.SYS. 2035/1, belge sıra no:83.

bu yolla vekaletname düzenlenmemesi, bu konuda bölge mahkemelerine yapılacak başvuruların dikkate alınmaması kararlaştırıldı.²⁵⁰

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girince kıyı bölgelerinde oturan Rumları iç kesimlere doğru göç ettirdi.* Göç ettirilen Rumların geride bıraktıkları mallar ise, 26 Eylül 1915 tarihinde çıkartılan geçici bir kanunla Osmanlı Devleti'nin kontrolü altına alındı.²⁵¹ Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru cephe durumlarının değişmesi dünyada meydana gelen siyasi değişiklikler gibi nedenlerle Osmanlı Devleti iç kısımlara göç ettirdiği Rumların tekrar eski yaşadıkları bölgelere göç etmeleri kararını aldı ve 26 Eylül 1915 tarihli kanun iptal edilerek Rumlara ait emlak-ı metrûkenin iade edilmesine başlandı. 1920 yılının ilk aylarına kadar iade işlemlerinin büyük bir çoğunluğu gerçekleştirildi.²⁵²

II.4.b. 18 Temmuz 1914 Tarihli Oturum Tutanakları

Oturuma Osmanlı Hükümeti adına Ahmet Muhtar Bey ve Şükrü Bey, Yunanistan adına da Konstantin Dimaras ve Yorgos Thorbatzhoğlu katıldılar. Oturum saat 10 'da Ahmet Muhtar Bey başkanlığında açıldı. Tutanaklarda yazılanlar üzerine yapılan karşılıklı görüş alışverişinden sonra, Yunan delegeleri, her iki taraftaki karşılıklı göçmenlerin uyruklarını içeren bir belge sundu. Belgenin içeriği şöyleydi:

Yunanistan topraklarına yerleşmiş olan Müslümanlar, aksini tercih edenler hariç, Atina Anlaşmasının dördüncü maddesi gereğince, üç sene içinde Yunan uyruğuna geçme hakkına sahip olacaklar, Osmanlı İmparatorluğu topraklarına göç eden Müslümanlar Osmanlı uyruğuna gireceklerdi.

Aynı şekilde, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Yunanistan'a göç eden Rumlar, Yunan uyruğuna gireceklerdi. Ancak, Yunan yetkili makamlarınca yayınlanan bir deklarasyon uyarınca o tarihten itibaren (Yunan uyruğuna geçtikleri tarih) bir sene boyunca Osmanlı uyruğunu koruma hakkına sahip olacaklardı.²⁵³

²⁵⁰ BOA., DH.SYS. 80/2, Emvâl-i Metrûke Heyet-i Teftişiyesi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Şubat 1330 (20 Şubat 1914) tarihli yazı.

* Osmanlı topraklarında yaşayan Rumlar gibi Ermeniler de bu tarihte göçe tabi tutulmuşlardır. Ayrıntılar için bkz. İbrahim Ethem Atnur, "Tehcirden Dönen Rum Ve Ermenilerin Emvalinin İadesine Bakış", *Toplumsal Tarih*, Sayı 9, (1994).

²⁵¹ Atnur, a.g.m., s. 45.

²⁵² Atnur, a.g.m., s. 45-48.

²⁵³ BOA., HR.SYS.2034/2, 5/18 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 1-2.

II.4.c. 20 Temmuz 1914 Tarihli Oturum Tutanakları

Bu oturumda da Osmanlı'yı Ahmet Muhtar Bey ve Şükrü Bey, Yunanistan'ı ise Konstantin Dimaras ve Yorgos Thorbatzhoğlu temsil ediyordu. Oturum Ahmet Muhtar Bey'in başkanlığında saat 10'da açıldı. Birinci oturumun tutanakları sekreter tarafından okundu. Birtakım değişiklikler yapıldıktan sonra bundan sonra tutanakların toplantılarda imzalanmasına karar verildi. Osmanlı delegelerinin sekreteri, son oturum boyunca göç edenlerin veya göç edeceklerin gittikleri ülkenin toprakları üzerinde edinecekleri uyrukluğa ilişkin Rum delegeleri tarafından sunulan belgeyi okudu.²⁵⁴

18 Temmuz tarihli oturum tutanaklarında yer alan ve üç paragraf halinde yazılan, üçüncü paragrafı daha önce Yunanistan'a tercihen göç etmiş Osmanlı Rumlarının, bir sene içinde doğdukları ülkenin vatandaşlığını tekrar elde edebilme haklarının kabulü ile ilgili olan belge üzerine kısa bir tartışmadan sonra, Osmanlı delegeleri bu belgenin birinci paragrafında açıklananları prensipte aynen kabul ettiklerini açıkladılar.²⁵⁵ Son paragrafa gelince; böyle bir yetkinin Osmanlı Rumlarına verilmesiyle bu komisyonun ve çalışmalarının bittiği, tek ve doğal sonucun bu halkların uyruklarını değiştirmek olduğu kabul edilebilir diyerek, tamamıyla reddettiler. Zaten İzmir muhtelit mübadele komisyonu başkanı Ahmet Muhtar Bey'e gönderilen telgrafta göç edenlerin göç ettikleri ülkenin uyrukluğunu seçmeleri gerektiği bunlardan sonradan geri dönmek isteyenlerin bu isteklerinin kabul olamayacağı uyruklarının hükümsüz olacağı bu nedenle de bu konuda Yunan delegelerinin önerileri karşısında ısrar edilmesi bildiriliyordu. Ayrıca bu telgrafta Osmanlı delegelerinin hangi konularda nasıl hareket etmeleri gerektiği bildirilmekteydi.²⁵⁶

Yunan delegeleri bu son paragrafın kabulünün, bu nüfusun göç karakteri ve kendiliğinden istenen göçün genel prensipleriyle haklı gösterilebileceğini ileri sürdüler. Bu nüfus içerisinde kendi anavatanlarına kabul edilme isteklerinde ısrar edenler olduğu sürece, bunları zorla Yunanistan'a yerleştirme gibi bir tutum sergilemenin daha da ötesi, bu göçmenlerin büyük çoğunluğu şehirlerde yaşayan nüfus kategorisine dahil olmakta ve bunlara mesleklerinin ve yaşam standartlarının gereğinden ötürü, bu değişimin prensiplerini tamamıyla uygulamanın imkansız olacağını eklediler.²⁵⁷

²⁵⁴ BOA., HR.SYS.2034/2, 7/20 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 1.

²⁵⁵ BOA., HR. SYS. 2034/2, 7/20 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 1.

²⁵⁶ BOA., DH.ŞFR. 43/129, Dahiliye Nazırı Talat Bey tarafından İzmir'deki muhtelit Mübadele Komisyonu Ahmet Muhtar Bey'e çekilen 17 Temmuz 1330 (30 Temmuz 1914) tarihli telgraf.

²⁵⁷ BOA., HR.SYS. 2034/2, 7/20 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 1-2.

Yunan, delegeleri iki ülke arasında karşılıklı tutulan notlarda yer alan şu terimler üzerinde durdular: nüfus değişimi, göç isteğinin kendiliğinden olması, eşzamanlı değişim. Kırsal nüfusun mübadelesinin yalnızca, göç isteğinin kendiliğinden olduğunun belirtilmesi ve sayısal eşitliğin sağlanarak eş zamanlı olması şartıyla gerçekleştirilebileceğini belirttiler.

Osmanlı delegeleri, komisyonun mübadele edilecek halkın sayısından çok onların mal varlıklarıyla ilgilenmesi gerektiğini ileri sürdüler.²⁵⁸

Uyrukluğun korunması veya değiştirilmesiyle ilgili tartışmanın tekrar ele alınmasıyla, Osmanlı delegeleri, bir ülke vatandaşlarının diğer bir ülke topraklarına yerleştirilmesinin zorunlu olarak uyruklarının değişmesine neden olacağını belirttiler. Yunan delegeleri, Köylü nüfus ile şehirli nüfus arasında bir ayırım yapılmasını önerdi ve şehirli nüfusun değişimin bir parçası olmaması gerektiğini söyledi.

Osmanlı delegeleri böyle bir ayrıcalığın yapılmasını reddettiler ve Osmanlı topraklarını önceden terk edenlerin kırsal veya kentsel nüfus ayırımı olmaksızın değişim kurallarına tabi tutulması gerektiğini belirtti.²⁵⁹

Muhtelit komisyon görüşmeleri sonunda iki taraf arasında yapılan sözleşmenin 11. maddesinde uyrukluk ile ilgili olarak, “Sözleşmenin imza tarihine kadar göç bölgelerinden karşılıklı olarak göç etmiş olan Müslüman ve Rumlar göç edip yerleştiği ülkenin uyruğunu seçmiş kabul edilecektir” kararı hükme bağlandı.²⁶⁰

II.4.d. 25 Temmuz 1914 Tarihli Oturum Tutanakları

Oturum Ahmet Muhtar Bey’in başkanlığında saat 10’da açıldı. Müslüman ve Rum halklar ile bu halkların mal ve mülklerinin mübadelesinin eş zamanlılığı yeni sorundu.

Osmanlı delegeleri Yunan Hükümeti’ne bağlı olan Makedonya’daki Müslüman nüfus ile Osmanlı topraklarında yaşayan Rum nüfusun 11 Temmuz 1914 tarihli oturum tutanaklarında belirtilen şekilde mübadelesi ve onların mülkleri ile ilgili görüşlerini tekrarladılar.

Her iki ülke tarafından da bu ikili göç hareketinin düzenlenmesindeki amacın gerek Osmanlı Devleti topraklarından gerekse Yunanistan’dan göç eden halkların akınından ileri gelebilecek feci, düzensiz olayları önlemek ve bu halk kitlesini düzene

²⁵⁸ BOA.,HR.SYS.2034/2, 7/20 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 2-3.

²⁵⁹ BOA., HR.SYS. 2034/2, 7/20 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 3-4.

²⁶⁰ BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 13.

sokmak, meydana gelebilecek olan ekonomik karışıklığın yıkıcı sonuçlarına çare bulabilmek olduğu belirtildi.²⁶¹

Yunan delegeler, mübadelenin eşzamanlılığı üzerinde durulmasına dikkati çekmekte idiler. Özellikle iki nokta üzerinde duruldu.

1-Göç etmeyi kendiliğinden isteme.

2-Mülkiyetlerin eş zamanlı değiş-tokuşu.

Aksi takdirde bu basit ve pürüzsüz bir mübadele değil kişileri zora sokan bir mübadele olacaktı.²⁶² Komisyon tarafından sonuca bağlanmak istenen bu değişim konusunda nüfus kategorilerinin belirlenmesi görüşüldü. Bu tartışma iki farklı soruya cevap bulabilmek için devam etti:

1-Makedonya'daki ve Yunanistan'daki Müslümanlar lehine, Atina Konvansiyonu tarafından sağlanan seçme hakkının fes edilip edilmeyeceği.

2-Bireysel ayrılışların, toplu göçe benzeyip, yurttaşlık, mal varlığı ve göç beyanına ilişkin şartlara bağlanıp bağlanmayacağı.²⁶³

Osmanlı delegeleri yurttaşlık ve göçmenlerin mal varlıklarının değişimi ile ilgili sorunların muhtelit bir komisyon tarafından kesin olarak çözülmesini ve bu konuyla ilişkili alınacak kararların, göç ve yurttaşlık sorunlarını içeren bir raporla tamamlanmakta olan konvansiyona eklenmesini önerdi. Muhtelit komisyonun çalışma süresi konusunda, Osmanlı delegeleri konvansiyonun değişimi onaylaması itibariyle, yetersizlik durumunda süreyi üç ay uzatma yetkisi ile bir yıl olarak saptanmasını ve bu üç aylık sürenin bitiminde de iki hükümetin süreyi uzatmak için tekrar karşılıklı görüşmesini önerdi. Yunan delegeleri bu öneriye prensipte katıldılar.

Yunan delegeleri, göç etme beyanının muhtelit komisyon tarafından yazılı kaydının tutulmasıyla ilgili sorunu yeniden gündeme getirdi. Osmanlı delegeleri bu konuya ilişkin kesin olan yönergelerini beyan ederek görüşlerini savundu. Yunan delegeleri değişim notlarında yer alan prensiplerin gözden geçirilmesinde ısrar etti.

Büyük mal varlıklarının isteğe bağlı değiştirilmesi hususunda, Yunan delegeleri böyle bir değişimin zorunlu olarak, değişim isteğinin ve nedenlerinin sözlü kaydını tutacak ve mal senetleri ile bunların gerçek değerlerini inceleyecek muhtelit komisyonun kontrolü altında gerçekleşeceğini belirttiler.²⁶⁴ Osmanlı delegeleri, bu konuda muhtelit komisyonun sadece tapu kayıtlarını, mal senetlerini ve ilgili kişiler

²⁶¹ BOA., HR.SYS. 2034/2, 12/25 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 1.

²⁶² BOA., HR.SYS. 2034/2, 12/25 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 2.

²⁶³ BOA., HR.SYS. 2034/2, 12/25 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 2-3.

²⁶⁴ BOA., HR.SYS.2034/2, 12-25 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 6-4.

arasında imzalanan noter senetlerinin incelenmesinin yeterli olduğunu söylediler ve bu malların değerlerinin mal senetlerinde belirtilmiş olması ve şüphelerin artması durumunda ulusal kadastro kayıtlarının kullanılacağını dile getirdiler.

Gelecek toplantının tarihi olarak 30 Temmuz 1914 belirlendi.²⁶⁵ Fakat, 30 Temmuz 1914'te bir toplantı yapıldığına dair bir belge bulunmamaktadır.

Atina Elçiliği'nden Osmanlı Hariciye Nezaretine gönderilen 26 Eylül 1914 tarihli telgrafta Yunan Hükümeti tarafından Selanik'te bir komisyon oluşturulması ve bu komisyonun derhal göreve başlamasının istenmesi, İzmir'deki muhtelit komisyonun ise tekrar göreve başlamaya çağırılması²⁶⁶ bu tarihte İzmir'deki muhtelit komisyonun çalışmalarını durdurduğunu göstermektedir.

İzmir'deki muhtelit komisyonun İstanbul'a nakli konusunda görüşmelerin yapılmasının gündeme gelmesi üzerine, Yunanistan tarafından Konstantin Dimaras yerine Yunan birinci delegeliğine ikinci delege Yorgos Thorbatzhoğlu atanmıştır. İkinci delegeliğe ise, İstanbul'daki Yunan elçiliği baş tercümanı Panas tayin edilmiştir. Osmanlı delegesi Şükrü Bey'in hastanede bulunması nedeniyle görüşmeler bir süre ertelenmiştir.²⁶⁷

Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında yapılan 22 Haziran (5 Temmuz) 1914 tarihli mübadele antlaşması Osmanlı Devleti'nin 28/29 Ekim 1914'te fiilen I. Dünya Savaşı'na katılmasıyla uygulanamamış fakat, Yunanistan'ın Türkiye ile resmen savaşa girdiği 29 Haziran 1917 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır.²⁶⁸

²⁶⁵ BOA., HR.SYS.2034/2, 12-25 Temmuz 1914 tarihli oturum, s. 4-5.

²⁶⁶ BOA., HR.SYS.2035/1, Atina Sefaret-i Seniyyesi'nden Hariciye Nezaretine gönderilen 26 Eylül 1914 tarihli ve 780 no'lu telgraf tercümesi.

²⁶⁷BOA., DH.KMS.1332.Z.4 Muhtelit Komisyon Başkanı Ahmet Muhtar Bey tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 22 Eylül 1330 (5 Ekim 1914) tarihli telgraf.

²⁶⁸ Stelio Seferiades, a.g.m., s. 54.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nda on yedinci yüzyılın sonlarından itibaren toprak kaybı ile başlayan gerileme süreci on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda devletin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısında büyük değişmelere neden olmuştur. Devlet yöneticileri devletin içine düştüğü durumdan kurtarılması için birtakım ıslahat hareketlerine girişmişlerdir. On dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar yapılan ıslahat hareketleri askeri alanda iken, on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren yapılan ıslahat hareketlerinin Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan gayrimüslim tebaayı da kapsadığı görülmektedir. Askeri alanda yapılan ıslahatların devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmaması, on sekizinci yüzyılın sonlarından itibaren de İmparatorluk içinde yaşayan gayrimüslimlerde bağımsızlık fikrinin uyanması, Avrupalı büyük devletlerin gayrimüslimleri Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahalede bir araç olarak görmeleri gibi nedenler, Osmanlı Devleti'nin yaptığı ıslahat girişimlerinde gayrimüslimlere birtakım haklar tanınmasında etkili olmuştur. 1856 tarihli Islahat Fermanı bunun en güzel örneğini oluşturmaktadır. Ancak ferman ile gayrimüslimlere tanınan haklar gayrimüslimlerin Osmanlı Devleti'ne olan bağlılıklarını sağlayamamış, 1830 tarihinde Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması ile başlayan Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopma süreci 1878 tarihinde Berlin Antlaşması kararları gereğince Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsızlıklarını kazanmaları ile had safhaya ulaşmış, 1908 tarihinde ise Avusturya-Macaristan Bosna Hersek'i topraklarına katmış, Bulgaristan da bağımsızlığını ilan etmiştir.

Osmanlı Devleti yirminci yüzyılın başlarına kadar sınırları içerisinde yaşayan gayrimüslimleri Osmanlılık siyaseti ile bir arada tutmaya çalışmış ancak bu siyasetin gayrimüslimleri bir arada tutamayacağı on dokuzuncu yüzyılın sonları ile yirminci yüzyılın başlarında yaşanan bu gelişmeler ile iyice belirginleşmiştir. Balkan Savaşları Osmanlılık siyasetinin iflası olmuştur. 1913-1918'de Osmanlı Devleti'nde iktidarı elinde bulunduran İttihat ve Terakki Hükümeti Osmanlılık siyasetini terk ederek Türkçülük politikasını uygulamaya başlamıştır. Bu politikanın uygulanması Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında mübadele kararının alınmasında doğrudan etkili olması bakımından son derece önemlidir. Çünkü İttihat Terakki Hükümeti bu politikayı ilk olarak gayrimüslimler unsurlardan Rumlar üzerinde uygulamaya geçirmiş ve bu politika devletin siyasi ekonomik ve sosyal yapısını şekillendirmiştir. Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında yapılan 1914 mübadele girişimi tamamen bu siyasetin bir sonucudur.

Balkan Savaşları sonrası Yunanistan'ın eline geçen topraklardan Osmanlı topraklarına göç eden Müslümanların Rumların yaşadıkları bölgelere yerleştirilmesi bu bölgelerden kitleler halinde Rum göçünün başlamasına neden olmuştur. Günümüz koşullarında da düşündüğümüzde birbirlerini hiç tanımayan insanların aniden aynı evi ve aynı eşyaları paylaşmaları düşünülemez. Rum göçünde etkili olan en önemli nedenlerden biri de 1914 tarihinde Rumlara uygulanan boykotajdır.

Soruna Yunanistan açısından bakıldığında, Yunanistan'ın başlangıçta mübadeleye sıcak bakmadığını söylemek mümkündür. Balkan Savaşları sonrası Yunanistan topraklarına yönelik Rum göçünün artması sonucu Osmanlı Devleti'nin mübadele önerisini kabul etmek zorunda kalmıştır. Bunda Yunanistan'ın nüfus siyaseti ve *megali idea* başta olmak üzere bir çok nedeni vardır. Yunanistan öncelikle göç eden ve mübadele edilecek olan Rumlara iş ve yer imkanı sağlamak gibi bir çok sorunla karşı karşıya kalacaktı. Nitekim iki devlet arasında yapılan mübadele görüşmelerinde Yunanistan'ın bu endişeleri açıkça görülmekte, Yunanistan Başbakanı Venizelos yapılacak bir mübadelede öncelikle mübadelenin kaba hatlarının belirlenmesinde ısrar ederek, gönüllü ve eş zamanlı bir mübadele istemektedir. Yunanistan'ın bu önerisinin Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesinde Balkan Savaşları'ndan yenik çıkmış olması etkilidir.

Burada önemli olan bir diğer husus her iki devletin mübadele önerisinin kimden geldiği konusunda ve mübadele kararını haklı çıkarma konusunda birtakım çekinceler yaşadığıdır. Osmanlı Devleti'nin Atina'daki elçisi Galib Kemalî Bey bu düşüncenin Said Halim Paşa'ya kendisi tarafından götürüldüğünü belirtirken, Venizelos'ta Said Halim Paşaya gönderdiği belgede bu önerinin kendisi tarafından Osmanlı Devleti'ne sunulduğu şeklinde yanlış bir anlaşılmaya meydan verilmemesini bildirmekte ve Galib Kemalî Bey'den Yunanistan'a yapılan mübadele teklifinin resmen Osmanlı Devleti tarafından yapılmasını istemektedir. Bu da mübadelenin her iki ülke halkı üzerindeki etkileri açısından son derece önemlidir. Her iki devlet de, mübadelenin getireceği birtakım felaketlerin yaşanabileceği tereddüdü içindedir. Nitekim 1923 yılında Lozan'da Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi'ni imzalamış olan Yunanlı devlet adamları imzayı atmış olmaktan ötürü hep eleştirilmişlerdir. Özellikle Venizelos bir milyondan fazla insanı yerinden eden bu zorunlu nüfus mübadelesi fikrinin 1914'ten beri savunucusu olmakla suçlanmış ve Balkan Savaşları'ndan yaklaşık on altı yıl sonra, o dönemde mübadele fikrine hangi şartlarda sıcak baktığını açıklamak zorunda kalmıştır.

Osmanlı Devleti yöneticilerinin ise özellikle, Osmanlı topraklarında yaşayan Rumlara yönelik herhangi bir saldırı olmadığı konusunda Avrupalı devletlere bir teminat sunmaya çalıştıkları görülmektedir. Avrupalı büyük devletlerin elçilerinin Rumların yaşadıkları bölgelerde araştırma yapmaya davet edilmeleri buna örnek verilebilir.

Çalışmamız sonucunda Rumların herhangi bir katliama uğratılmadıklarını söylemek mümkündür. Rum göçü tamamen Osmanlı Hükümeti'nin homojen bir nüfus yaratma politikasının doğal sonucu olmuştur.

Mübadele kararı alındıktan sonra her iki devletin de ortak bir noktayı bulmaya çalıştıkları görülür. Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında yapılan mübadele girişimi, adından da anlaşıldığı gibi bir girişim olarak kalmış, I. Dünya Savaşı'nın çıkması ile gerçekleştirilememiştir. Bunun için 1923 yılına kadar beklemek gerekmiştir.

1914 Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan arasında gerçekleştirilen mübadelenin ilk provası niteliğindedir. Ayrıca eğer bu mübadele 1914 yılında gerçekleştirilmiş olsaydı Batı Anadolu'daki Rum nüfus epeyce azalacak ve belki de 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali ile başlayan süreçte Yunanistan'ın demografik tezlerinin dayanağı çok zayıflayacaktı

EK I B.O.A. DH.KMS.19/68. DAHİLİYE NAZIRI TALAT BEY TARAFINDAN DAHİLİYE MÜSTEŞARLIĞINA GÖNDERİLEN 6 HAZİRAN 1330 (19 MAYIS 1914) TARİHLİ TELGRAF.

TELEGRAMME

تلگرافنامه

دولت علیهم السلام تلگراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'Etat n'assume aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

دولت تلگراف معاملات میں ذمہ داری قبول نہیں کرتی (۱۹۱۴)

Destinataire ou Expédition		تکرار کثیدہ و یا سبق		RECEPTION			اخذ	
کثیدہ اولیٰ ان شوقہ	مركز	Date	تاریخ	مأمور امضای	تاریخ	مأمور امضای	واسطہ مرکزی	سره نومردی
transmis à				Signature de l'employé		Signature de l'employé	Reçu de	N° d'ordre
		۱۱ ۱۱ ۱۳۳۰	۱۱ / ۱۱ / ۱۳۳۰	<i>[Signature]</i>	۱۱ / ۱۱ / ۱۳۳۰	<i>[Signature]</i>	-	۲۸

Pour *[Signature]* موردی *[Signature]* انور
 Mots *[Signature]* Date *[Signature]* ۱۱ / ۱۱ / ۱۳۳۰ ساعت *[Signature]* ۷:۴۷ کلمات
 Indic. Eventuelles *[Signature]* اشارت عتله

صده حضور صدر تنه اطفاله
 اهد منت لغت
 اولکه کیوا تنف اخته عاجز انمده عده استیک وصله والیا اقله بلر لکه
 اولکه کیم نازیکه کیدارک دونک بنتم کونی نازیکه ایسه سوک آنا سلوغ
 تنه خصم ایله یولده تضاد ای دلنه کویله دور و تقسه اولنور
 مأموریه مله و ضابطه تعلیمه لازمه اعه و اهالی استیمه و حریتمه ده
 نضای مؤنه اجرا نمده یوجوالیده هیچ بر فرد همده اینها قده اهالی حریتمه
 یالکز بر یقوتارده شایسته انتد و بونکه ملکنده اقتصادیت اولده سوانته
 اهالییده ایله جلدن یوقام اوزم و اضای ایله کیم دوام نامیه
 اولنور بالیکر و قلم ستانیم متفراننده التانه یوم رابورده اوحوالیه
 کونه نفر ایله هرک ایش کوجیله مقوله اولنور اولدیقی بلدیله
 اولنور عده معلومه اولنور

راخذ ناقری
 طاعت
 غزوه نیله ناهمه سده بلطفه
 تقیرا *[Signature]*
[Signature]
[Signature]

**EK I. B.O.A. DH.KMS.19/68. DAHİLİYE NAZIRI TALAT BEY TARAFINDAN
DAHİLİYE MÜSTEŞARLIĞINA GÖNDERİLEN 6 HAZİRAN 1330 (19 MAYIS
1914) TARİHLİ TELGRAF.**

Huzûr-ı Sadâretpenâhî

Dâhiliyye Müsteşarlığına

Evvelki gece telgrafnâme-i âcizânemle arz ettiğim vecihle Vali Bey Efendi ile birlikte evvelki gece Nazilli'ye gidilerek dünkî Perşembe günü Nazilli, Aydın, Söke, Ayasuluk, Tire kasabalarıyla yolda tesâdüf edilen köyler devr-i tefîş olunarak memurîn-i mülkiyye ve zabıtaya talîmat-ı lâzime itâ ve âhâlî-i İslâmiyye ve Hıristiyaniyede nasâyih-i müessere icrâ kılınmıştır. Bu havâlden hiçbir ferd hicret etmemiştir. Ahâli-i Hıristiyanie yalnız boykotajdan şikâyet etmişler ve bununda memleketin iktisâdiyyadına olan sû-i tesfiri ahâlden ileri gelenlerine lâyıkıyla ifhâm [anlatma] ve iknâ edilerek adem-i devâmı temîn olunmuştur. Balıkesir ve Kale-i Sultaniye mutasarrıflarından alınan yevm'i raporda o havalide sükûnun tekrar ederek herkesin işiyle gücüyle meşgul olmakta olduğu bildirilmiş olmağla arz-ı malûmât olunur.

Dahiliyye Nazırı

6 Haziran 1330 (19 Mayıs 1914)

Talat

İmza

EK II. B.O.A. HR. SYS. 2035/1.OSMANLI DEVLETI'NIN HANGI ŞARTLARDA BİR
MÜBADELE İSTEDİĞİNİ GÖSTEREN BELGE.

۱ - تراکیبا و بوغازلر جواری و ایبری و لایچی روم کوپری الیسیله مالدونیا و ایبری قطعه لریسه بو مالدونیا سلام کوپری لریسه
سادره ایبره جتلارو -

۲ - ادره ایکی حکومت صمیمی فتحه و کوپریک تمامه بادلیکی صورتده وقوع بولاجقد -
اگر حکومت خاندان نیمی ابره جت فتحه برقیسیوه تابع سادره کوپری الیسیله مالدونیا و ایبری قطعه لریسه مالدونیا
بیردی شریک شریک ایدر نیتده بوشو سیریه و لایچی لریسه مالدونیا ایبره جت شریک شریک
بوشو سیریه

۳ - قوپونک مرکز معادن و مالدونیا ایبری دیلر سونک ایلرجه

**EK II. B.O.A. HR. SYS. 2035/1 OSMANLI DEVLETİ'NİN HANGİ ŞARTLARDA
BİR MÜBADELE İSTEDİĞİNİ GÖSTEREN BELGE.**

Dahiliyye Nezâreti

Kalemi Mahsûsa

1-Trakya ve Boğazlar civârı ve İzmir Vilâyeti Rum köylüleri Makedonya ve Epir kıtalarında bulunan İslâm köylüleri [ile] mübadele edilecektir.

2-Mübadele iki hükümetin himâyesi tahtında ve köylerin tamamıyla mübadelesi sûretinde vukû bulacaktır.

3-İki hükümet cânibinden tayîn edilecek ve dört kişiden mürekkebe olacak muhtelit bir komisyon mübadeleye tabi köylerin emlâk-ı menkûle ve gayri menkûlelerini tayîn ve kıymetlerini takdir edecektir. Bu komisyon muhâceretin kemâl-i emniyetle icrâsına âid tedâbiri dahi ittihâz eyleyecektir.

5-Komisyonun merkez muâmelât ve müzâkerât [yeri] İzmir ve yahud Selanik olacaktır.

İZMİR MUHTELİT KOMİSYONU MUKAVELENÂME LÂYİHASI.

OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI

ازیر
مختلک قومسیرنی

Commission Mixte
de
Imyune

مقاولنامه لایحه سی

Projet de Convention

La guerre balkanique

et ses suites ayant provoqué
tant dans la Macédoine
et l'Épire helléniques que
surtout dans la
Chace, les Pardaoulles et
le vilayet d'Aidin, un
violent courant d'émig-
ration qui'il m'portait
de régulariser; et une
émigration se produisant
sur une échelle aussi
vaste n'ayant point
laisse d'occasionner de
part et d'autre une
perturbation économique

بالقائه و تواجی ندرت ماکدونیا و ایپروسه
دکون با تینی تراکیاده و قند سه نیه بوغاری
هدایله آیدیه ولایتده تمدن بر جویان
مهاجران معدود آیدیه و داخ مقیاسده
فهرده رفاق اولان بوسی مهاجران کو آبی
مقدده لاجم بر بحران اقتصادی نو لید
ایسه اولدیتندن کورک مهاجران مذکورده
بر انتظ منبیطی دکون بحران واقف
انانل ثابته ای لزومنه نای اولان محتاجی
دیوان مکتوری تراکیاده و قند سه نیه بوغاری
هدایله و آیدیه ولایتده کیم محتاجی
دیگرده ماکدونیا دایره قلمه لیزن یوشان
انتظ ایون اقامده مکتد اهالی هلاکت
ار بارده سی؟ و آبی طرف لا جریز تقابل
زوت ایتدوری اموش و ارضی/ ولایت
مقدده ایسه ایله دا لاتی ثابته ایمن

İZMİR MUHTELİT KOMİSYONU MUKAVELENÂME LÂYİHASI

Balkan Savaşları sonucunda gerek Makedonya ve Epir ve gerek bunun neticesinde Trakya'da ve Kale-i Sultaniye Boğazı civarıyla Aydın Vilayeti'nde şiddetli bir göç hareketi meydana geldi ve bu göç hareketi her iki ülkenin ekonomik ve siyasi yapısını olumsuz etkiledi. Bu durumun etkilerini ortadan kaldırmak ve göç etrafında meydana gelebilecek felaketleri önlemek için her iki devlet mübadele kararını aldı. Yine her iki toplumun terk ettikleri bölgelerde bıraktıkları arazi ve emlakın değerinin saptanması için bir komisyon oluşturulması kararı alındı.²⁶⁹

Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasındaki anlaşmazlığın giderilmesi için bir sözleşme yapılmasına karar verildi. Her iki tarafın delegeleri aşağıdaki maddelerin kabulünü uygun gördüler.²⁷⁰

1. maddede Trakya ile Kale-i Sultaniye boğazı civarında ve bu boğazın Anadolu tarafının ötesindeki Aydın Vilayeti'nde sakin Osmanlı Rumları, Makedonya ve Epir kıtalarının Yunanistan'ın eline geçen kısımlarındaki Müslümanlar ile mübadele edilecektir kararı hükme bağlandı.²⁷¹

2. maddede, "birinci madde de adı geçen Rumlardan bu sözleşmenin imzalanması tarihinden sonra toplu bir şekilde Osmanlı topraklarını terk edeceklere izin verilmesi, göçlerinin kendi istekleriyle olduğuna dair Osmanlı bölge memurlarının araştırmasından sonra verecekleri karara bağlıdır" denildi.²⁷²

3. maddede, "her iki ülkeye mensup göçmen kabilelerinin gerek limanlara sevki ve gerekse gemilere bindirilmeleri işlemlerinin Osmanlı Devleti ile Yunan Hükümeti'nin ve ilgili bakanların kontrolü altında yapılacaktır" denildi. Her iki devlet toplu halde evlerini terk ederek göç etmeye hazırlanan göçmenleri birbirine bildirmekten sorumlu olacaktır kararı hükme bağlandı.²⁷³

4. maddede, sözleşmenin ikinci maddesinde alınan kararın her iki ülkeden az miktarda müteferrik (dağınık, ayrı ayrı) bir şekilde göç edenler için geçerli olmayacağı kararlaştırıldı.

5. maddede, Epir ve Makedonya'nın Yunanistan'ın idaresine geçen kısımlarında oturan Müslümanlar ile Trakya ve Kale-i Sultaniye civarı ve bu boğazın

²⁶⁹ BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 1-2.

²⁷⁰ BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 2.

²⁷¹ BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 5

²⁷² BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 5.

²⁷³ BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 6.

Anadolu ötesi ve Aydın Vilayeti Osmanlı Rumlarından o güne kadar göç etmiş olanlarla bu sözleşmenin devamı yürürlükte olduğu sürece göç edeceklere ait olarak karşılıklı terk edilen taşınmaz malların defterleri tanzîm (düzenleme, düzen verme) edilecek ve kıymetleri belirlenecektir” denildi. Yine bu maddede “mübadele sonucu hangi taraf diğerine medyun [borçlu] kalırsa farkın nakden ödeneceği” kararı belirtildi.²⁷⁴

6. maddede, “göçmenler tarafından karşılıklı olarak terk edilmiş taşınmaz malların değerleri başlangıçta beşinci madde de adı geçen defterler üzerine muhtelit tali komisyonlar (alt komisyonlar) tarafından yapılacak araştırma ve inceleme sonucu düzenlenecektir” denilmekteydi.²⁷⁵

7. maddede, “yukarı da kararlaştırıldığı gibi düzenlenecek taşınmaz malların değerleri toplamından göçmenlerin maliyeye, belediyeye, eytâm (yetimler) sandıklarına ve Ziraat Bankasına olan borçlarıyla şahıslara olan borçları ve rehin edilmiş malların bedelleri indirilecektir” hükmü karara bağlanmaktaydı.²⁷⁶

8. maddede, “göçmenlerin üçüncü kişilere senet ve defter ile var olduğu iddia edilen borçlarından hatta muhtelit komisyon tarafından incelenenler dahi mevcut mal ve mülk toplamından çıkarılacaktır” denilmektedir.

9. maddede, “her iki ülke göçmenlerinden çiftlik veya fabrika gibi arazi ve emlak sahiplerinin mübadele edilecek arazi ve malları da genel toplamdan çıkarılacaktır” deniliyordu.

10. maddede, “halkı göç eden bölgelerde bulunan binalar ile her çeşit emlak ve arazinin değeri tespit edilerek genel toplamdan çıkarılacaktır” deniliyordu.

11. maddede, “sözleşmenin imza tarihine kadar göç bölgelerinden karşılıklı olarak göç etmiş olan Müslüman ve Rumlar göç edip yerleştiği ülkenin uyruğunu seçmiş kabul edilir”, kararı hükme bağlanmıştır. Yine aynı maddede “Yunanistan’ın eline geçen Makedonya ve Epir Müslümanları 1-14 Kasım 1913 tarihli Atina Antlaşması’nın dördüncü maddesinde belirtilen haklardan yararlanmak isteyenler sözleşme yürürlükte olduğu sürece bu haklarını koruyacaklardır” denilmektedir.²⁷⁷

12. maddede, Osmanlı sınırları içerisindeki şehir ve kasabalardan Yunanistan’a veya başka bölgelere şimdiye kadar göç eden Rumların evlerine dönmeleri hususi surette kararlaştırılmıştır.²⁷⁸

²⁷⁴BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 8.

²⁷⁵BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 8-9.

²⁷⁶BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 10.

²⁷⁷BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 13.

²⁷⁸BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 14.

13. maddede, “altıncı maddede adı geçen muhtelit tali (alt komisyonlar) komisyonların oluşturulması ve görevlerinin, yetkilerinin tespiti için muhtelit komisyon tarafından bir talimatname düzenlenecektir” hükmü karara bağlanmıştır.²⁷⁹

14. maddede, muhtelit komisyonda ve gerekse muhtelit tali komisyonlarda bu sözleşmenin maddelerinin uygulanmasında ortaya çıkacak sorunların muhtelit komisyon tarafından çözüme kavuşturulması durumunda sözleşme gereğince konu hakeme havale edilecektir.²⁸⁰

15. maddede, sözleşmenin uygulanabilmesi için tarih akdinden itibaren bir buçuk senelik süre tespit edilmiştir.²⁸¹

16. maddede, “muhtelit tali komisyonların muamelâtını (dairelerde yapılan kayıt, takip, ve saire gibi işler) göz altında bulundurmak ve meydana gelebilecek anlaşmazlıkları çözmek için muhtelit komisyon gerektiğinde göç bölgelerine gidecektir” hükmü karara bağlanmıştır.²⁸²

17. maddede, “1/14 Kasım 1913 tarihli Atina Mukavelenâmesinin bu sözleşme maddelerine uymayan maddeleri olduğu gibi kabul edilir” denilmektedir.²⁸³

18. maddede, sözleşmenin hızlı bir şekilde onaylanarak tasdiknâmelerin mümkün olduğunca hızlı bir şekilde teâtîsi (birbirine verme) kararlaştırılmıştır.²⁸⁴

On sekiz maddeden oluşan ve İzmir’de hazırlanan bu sözleşme taslağının imzalandığına dair bir belge mevcut değildir. I. Dünya Savaşı’nın çıkması ile uygulama imkanı elde edilememiştir.

---

²⁷⁹ BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 14.

²⁸⁰ BOA., HR.SYS.2034/3, s. 15.

²⁸¹ BOA., HR.SYS.2034/3, s. 15.

²⁸² BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 17.

²⁸³ BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 17.

²⁸⁴ BOA., HR.SYS. 2034/3, s. 18.

MÜBADELE-İ MUHÂCİRİNE AİT CEDVELLERİN SÛRET-İ İMLÂSİ HAKKINDA TALİMÂT.

مبارك مہاجرینہ عالمہ جبروللہك صورت اموسى عقندہ تعلیمات

- ١ — جدیدالردہكى اسامى قرا خذاسنه هر قضاهه روملره مہكون قرا وقصبة نه تابع اولدئلى نایه قنسانجناق وولایتك اسملرى یازیلجق ومقابندہكى خانلره عائد معلومات ارقامیه قیودات رسمیه دن بالاستخراج دوائر مہتمم ماریتدن املا ایدیلجک وزیرى رسمى مہرله تخیم یاہضا ایدیلجکدر .
- ٢ — اہالیسی صرف روم اولوبدہ کاملاً ہجرت ایتش اولان قرا وقصباته عائد اوقات ارقامیه قید ایدیلکد نصکرہ ملاحظات خانہسنہ کاملاً ہجرت ایتشدہ قیدی علاوہ ایدیلجکدر .
- ٣ — روم اہالیسی نسلماً ہجرت ایتش اولان قرا وقصبات ایکیہ بالفریق ہجرت ایدلرہ عائد املاک واراضیک قیقی آیری و ہجرت ایتاش اولانلرہ عائد املاک واراضیک قیقی دخی آیری وبربرینک آتہ یازیلجق ملاحظات خانہسنہ نواعلرینہ کورہ ہجرت ایتشدہ وا تاشدہ دینلجکدر .
- ٤ — اہالیسی روم واسلام محتاط اولوبدہ روملری کاملاً ہجرت ایتش اولان قرا وقصباتہ اسلاملرک املاک واراضیسی نظر اعتبارہ آنہرق یالکوز روملرک املاک واراضی متروکلری قیمت عمومی درج ایدیلجک وملاحظات خانہسنہ روم اہالیسی ہجرت ایتشدہ دینلجکدر .
- ٥ — اہالیسی محتاط اولوبدہ روم اہالیسی ہجرت ایتش اولان قرا وقصباتہ ہجرت ایتش اولان روملرک آیری و ایتاش بوانلرک آیری اولہرق املاک واراضیسی قبتلری درج ایدیلجک وبوکیت ملاحظات خانہسنہ اشارت اوانہ جدر .
- ٦ — اہالیسی محتاط اولوبدہ روم اہالیسی ہجرت ایتش اولان قرا وقصباتہ عائد اوقات ارقامیه بر نوال مشروح درج ایدیلجک وملاحظات خانہسنہ روم اہالیسی ہجرت ایتش ایتکی اشارت اوانہ جدر .
- ٧ — وبرکوخانہسنہ روم اہالیسی ہجرت ایدوب ایتکلی تہ ریح ایدلک شرطہ یالکوز روملرک ویرکری قید ایدیلجکدر .
- ٨ — املاک قیمت و ویرکوسی آیری ہجرت ایدیلجکی جہتہا اتر خانہسنہ یالکوز ہجرت ایدلن زنی اراضیسنہ زیتون پیس ، باغ و اثرہ بولٹان مزروعان سنہ اولان عشرک پیس ، اروسہنسی درج ایدیلجکدر .
- ٩ — جدیدالردہ و ویرکوزک درجندن مقصد ہجرت ایتش اولان روملرہ عائد املاک واراضیک تقدیر قیقی اولدنی جہتہ قراوقہ اہالیسنک صورت ترکہ کورہ و ہجرت ایتش اولان روملرہ ایتمارک قیقی شرطہ یالکوز روملرک اراضی غیر مشروسہنہ مزروعانندن استیفا اولان اعشارک مہتمم علی وجہ التخصیرین قید ایدیلجکدر .
- ١٠ — هر قریہ وقصبہ کرک ایتمالی و کرک کذات مقداسلہ ایلہ اولدین روملرک ذرات ہاتمہسنہ اولان دینلری مجموعی قید و اشارت ایدیلجک و فقط اہالیسی نسلماً ہجرت ایدلرہ ایتلرک مقدار دینلری آیری آیری یازیلجکدر .
- ١١ — روملرہ عائد اولوبدہ ہجرتہ محلول ، مرہون بوان املاک واراضیک قیقی حسابات عمومیہ ایدیلجکدر .
- ١٢ — هر قریہ وقصبہ کیدنرہ کیتہ بیلرک آیری آیری درجی شرطہ روملرک جہت مالیہ اولان دینلری قید ایدیلجکدر .
- ١٣ — هر قریہ وقصبہ کذا ہجرت ایدلرہ ایتلرہ عائد دیوتانک آیری آیری درجی شرطہ روملرک حکوم بہ وقابل اجرا اولان دیوتات عادیلرینک بکونی خانہسنہ روملرہ قید ایدیلجکدر .
- ١٤ — روم کوزلرندہ کائن اولوب اسلاملرہ عائد بوان املاک واراضیک قیقی حسابات عمومیہ ایدیلجکدر .
- ١٥ — هر قضایہ لزومی قدر جدول کوزلرانی اولانہ جدیدالردہ شرائط آتہ دائرہ نمدہ درجی مہتمم ، نواع ارقامیہ قید و تخریرہ ، اور اولان دوائر عائدہ سنک ، امور ، سؤالی کیلرینہ اعلا ایدلن ، اداولی سرت وصحت ممکنہ دائرہ سنندہ بالاملا متضارہ قائمقاملرہ ولوا مرکز متزلزندہ متصرفلرہ تودیع ایدیلجکدر .
- ١٦ — قائم مقام و متصرفلرہ دائرہ ادا ایلرہ عائد بوالرک مارین ، اتمہنسی مارین سرت وصحت املاک لیتہ نظارت ایدیلجکدر و نقائص و اتمہنی تصحیح ایدلرہ کد نصکرہ معلومات وارده بولولہ کی خانہسنہ مخصوصہ لیتہ آیری آیری صورت منتظمہ قید ایدیلرہ بلامہال آیدین ولایت جلیہسی واسطہ سیلہ ازمیردہ منعقدہ مبادلہ مہاجرین غنایہ قویسی بونہ ارسال ایدیلجکدر .

**MÜBADELE-İ MUHÂCİRİNE AİT CEDVELLERİN SÛRET-İ İMLÂSİ
HAKKINDA TALÎMÂT**

- 1- Cetvellerdeki esâmî-i kurâ [köy adları] ihdasına her kazada Rumlarla meskun kurâ ve kasabâtle tabi oldukları nahiye, kaza, sancak, ve vilayet isimleri yazılacak ve karşılığındaki hanelere ait malûmât-ı erkamiye kuyudat-ı resmiyeden bila-istihrâc [netice çıkarma] devâir-i müteallikası [bağlı olduğu daireler] tarafından imlâ'[doldurularak] edilerek zîr [alt, aşağı] i resmi mühürle tahtîm [mühürleme] ve imza edilecektir.
- 2- Halkı sadece Rum olup da kâmilen [noksansız,tam olarak] göç etmiş olan köyler ve kasabalara ait ma'lûmât-ı erkamiye kaydedildikten sonra mülâhazât hânesine [bir konu hakkında düşüncenin yazılacağı yer] kâmilen göç etmiştir kaydı eklenecektir.
- 3- Rum halkı kısmen göç etmiş olan köyler ve kasabalar ikiye ayrılarak göç edenlere ait emlâk ve arazinin değeri ayrı ve göç etmemiş olanlara ait arazinin değeri dahi ayrı ve birbirinin altına yazılarak mülâhazât hanesine sınıflarına göre göç etmiştir veya etmemiştir denilecektir.
- 4- Halkı Müslüman ve Rumlardan oluşan fakat Rumları tamamen göç etmiş olan köyler ve kasabalardaki Müslümanların emlâk ve arazileri dikkate alınmayarak yalnızca Rumların terk ettikleri emlâk ve arazinin genel değeri toplanarak mülâhazât hanesine Rum halkı göç etmiştir denilecektir.
- 5- Halkı karma olup da Rum halkı kısmen göç etmiş olan köyler ve kasabalardan göç etmiş olan Rumların ayrı ve etmemiş bulunanların ayrı olarak emlâk ve arazilerinin değeri toplanacak bu mülâhazât hanesine yazılacaktır.
- 6- Halkı karışık olup da Rum halkı göç etmemiş olan köyler ve kasabalara ait gerekli bilgiler verilerek mülâhazât hanesine Rum halkın göç ettiği yazılacaktır.
- 7- Vergi hanesine Rumların göç edip etmedikleri belirtilmek koşuluyla yalnız Rumların vergisi kaydedilecektir.
- 8- Emlâkın vergi değeri derc edileceği cihetle işar hanesine yalnız hububattan yani arazisinden zeytin, yemiş, bağ, vesaire bulunmayan mezrûâtтан [ekinler] istifa olunan öşrûn senelik miktarı derc edilecektir.
- 9-Cetvele öşrû verginin dercinden maksat, göç etmiş ve etmemiş olan Rumlara ait emlâk ve arazinin değerini tespit etmek olduğu için köyler ve kasabalar halkının suret-i terkine göre ve göç etmiş olan Rumlarla etmeyenlerin tafsilatı şartıyla yalnız Rumların

arazi-i gayri menkulesi mezzûâtta istifâ olunan aşârın miktarı tahminen kaydedilecektir.

10-Her köy ve kasabada gerek teminatı ve gerek kefaleti-i müteselsile [zincirleme giden] ile olsun Rumların Ziraat Bankasına olan deynleri [borçları] bir araya getirilip kaydedilecek ve yazılacak, fakat halkı kesin olarak göç edenlerle etmeyenlerin borç miktarları ayrı ayrı yazılacaktır.

11-Rumlara ait olup ta mahcuz, mahlûl [mirasçısı bulunmayan ve hükümete kalan], merhûn [rehin edilmiş] bulunan emlâk ve arazinin değeri genel toplama katılacaktır.

12-Her köy ve kasabada gidenlerle gitmeyenlerin ayrı ayrı toplanması şartıyla Rumların maliyeye olan borçları kaydedilecektir.

13-Her köy ve kasabada göç edenlerle etmeyenlere ait düyûnâtın ayrı ayrı derci şartıyla Rumların düyûnât-ı âdiyyelerinin [alışılmış borçlar] toplamı özel haneye kaydedilecektir.

14-Rum köylerinde bulunan Müslümanlara ait olan emlâk ve arazinin değeri genel hesaba katılmayacaktır.

15-Her kazaya gereği kadar cetvel gönderilmiş olmakla cetvellere şerait-i anife dairesinde derci muktezi malumat-ı erkamiyeyi [yazılar,sayılar, resimler] kayd u tahrire memur olan devair aidesinin memuru mesulleri kendilerine ita edilen cetveli sûrat ve sıhhat-i mümkinde dairesinde kazalarda kaymakamlıklara ve liva merkez kazalarında mutasarrıflara tevdi edeceklerdir.

16-Kaymakam ve mutasarrıflıklar daire-i idariyelerine ait cetvellerin memurin-i müteallikası [ilişği olan memurlar] tarafından sür'at ve sıhhat-i imlâlarına nezaret edecekler ve nekâis [eksikler]-i vakayı tashîh [düzeltme] ettirdikten sonra malûmât-ı vârideyi cedveldeki hane-i mahsuslarına ayrı ayrı suret-i muntazamada [düzgün surette] kaydettirerek bilâ-imhâl [hiç vakit geçirmeden] Aydın Vilayet-i celilesi vasıtasıyla İzmir'de mün'akid mübadele-i muhâcirîn-i muhtelita komisyonuna irsâl edeceklerdir.

**EK V-1 B.O.A. HR.SYS.2035/2 AYDIN VİLAYETİ'NDEN GÖÇ EDEN RUM
NÜFUSUN MİKTARINA AİT BİLGİLERİ İÇEREN CETVEL.**

№	Adı	Yaşı	İş	Öğrenim Durumu	Diğer Bilgiler
1	...	...	...	...	...
2	...	...	...	...	...
3	...	...	...	...	...
4	...	...	...	...	...
5	...	...	...	...	...
6	...	...	...	...	...
7	...	...	...	...	...
8	...	...	...	...	...
9	...	...	...	...	...
10	...	...	...	...	...
11	...	...	...	...	...
12	...	...	...	...	...
13	...	...	...	...	...
14	...	...	...	...	...
15	...	...	...	...	...
16	...	...	...	...	...
17	...	...	...	...	...
18	...	...	...	...	...
19	...	...	...	...	...
20	...	...	...	...	...
21	...	...	...	...	...
22	...	...	...	...	...
23	...	...	...	...	...
24	...	...	...	...	...
25	...	...	...	...	...
26	...	...	...	...	...
27	...	...	...	...	...
28	...	...	...	...	...
29	...	...	...	...	...
30	...	...	...	...	...
31	...	...	...	...	...
32	...	...	...	...	...
33	...	...	...	...	...
34	...	...	...	...	...
35	...	...	...	...	...
36	...	...	...	...	...
37	...	...	...	...	...
38	...	...	...	...	...
39	...	...	...	...	...
40	...	...	...	...	...
41	...	...	...	...	...
42	...	...	...	...	...
43	...	...	...	...	...
44	...	...	...	...	...
45	...	...	...	...	...
46	...	...	...	...	...
47	...	...	...	...	...
48	...	...	...	...	...
49	...	...	...	...	...
50	...	...	...	...	...
51	...	...	...	...	...
52	...	...	...	...	...
53	...	...	...	...	...
54	...	...	...	...	...
55	...	...	...	...	...
56	...	...	...	...	...
57	...	...	...	...	...
58	...	...	...	...	...
59	...	...	...	...	...
60	...	...	...	...	...
61	...	...	...	...	...
62	...	...	...	...	...
63	...	...	...	...	...
64	...	...	...	...	...
65	...	...	...	...	...
66	...	...	...	...	...
67	...	...	...	...	...
68	...	...	...	...	...
69	...	...	...	...	...
70	...	...	...	...	...
71	...	...	...	...	...
72	...	...	...	...	...
73	...	...	...	...	...
74	...	...	...	...	...
75	...	...	...	...	...
76	...	...	...	...	...
77	...	...	...	...	...
78	...	...	...	...	...
79	...	...	...	...	...
80	...	...	...	...	...
81	...	...	...	...	...
82	...	...	...	...	...
83	...	...	...	...	...
84	...	...	...	...	...
85	...	...	...	...	...
86	...	...	...	...	...
87	...	...	...	...	...
88	...	...	...	...	...
89	...	...	...	...	...
90	...	...	...	...	...
91	...	...	...	...	...
92	...	...	...	...	...
93	...	...	...	...	...
94	...	...	...	...	...
95	...	...	...	...	...
96	...	...	...	...	...
97	...	...	...	...	...
98	...	...	...	...	...
99	...	...	...	...	...
100	...	...	...	...	...

OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI

**B.O.A. HR.SYS.2035/2 EK V-1 AYDIN VİLAYETİ'NDEN GÖÇ EDEN RUM
NÜFUSUN MİKTARINA AİT BİLGİLERİ İÇEREN CETVEL**

Kazası	Gidenler		Kalanlar		Mülâhazât [bir düşüncenin yazılacağı sütun]
	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	
Ödemiş Kazası					Kaza merkezinde 38 Birgi'den, Adagide'den 6 ki cem'an 49 hane İzmir'e gitmişlerse de avdete [geri dönme] başladıkları.
Tire Kazası			678	3155	34 Haneden 159 nüfus İzmir'e gitmişlerse de avdete başladıkları.
Çeşme Kazası Merkezi		10805		40	
Aşağı Çiftlik Karyesi		4256		6	
Ovacık Karyesi		985			
Köste Karyesi		3988		5	
Ildırı Karyesi		1610			
Birgi Karyesi		540			
Reis Dere Karyesi		3462			
Alaçatı Nahiyesi		12895			
Menemen Kazası Merkezi				4445	
Menemen Ali Ağa Çiftliği		1193		7	
Menemen Arab Çiftliği				12	
Menemen Ulucak Çiftliği				670	
Menemen Seyrek Çiftliği				983	Seyrek ve Ulucak ahalisi İzmir'e gitmişlerse de avdete başlamışlardır.
Bayındır Kazası				3738	
Kuşadası Kazası	0	0			
Foça Kazası Merkezi		7064		39	
Söğüt Hacı Karyesi		606			
Giran Karyesi		755			
Foça-i Cedid Nahiyesi		6536			
Koz Beyli Karyesi		139			
Seferi Hisar Kazası					
Karaburun Kazası Merkezi		706		5	
Anberseki Karyesi		161			
Manastır		362			
Karareis		1772			
Küçükbağçe		156			
Salman		429			
Deniz Giran		341			
Boynak		725			
Mercigan-ı Sağır		704			
Teke Karyesi		756			
Gice Pınar Karyesi		1098			
Tepeboz Karyesi		514			
Haseki Karyesi		437			
Yeni Liman Karyesi		449			
Sarıncak Karyesi		164			
Sazak Karyesi		562			
Eğri Liman Karyesi		65			
Nif Kazası					Müteferrik Köylerden ve bilhassa Ulucak Karyesi'nden İzmir'e gitmişlerse de avdet etmekte oldukları.
Urla Kazası					
Torbalı Nahiyesi		26			
Tepeköy Karyesi		5			Elyevm köylerine avdet etmişlerdir,
Seydiköy Nahiyesi					Nahiyeden bir müddet 1300 kadar nüfus ayrılmışsa da nüfus avdet ettikleri.
Bornova Nahiyesi					

EK V-2 B.O.A. HR.SYS.2035/2 AYDIN VİLAYETİ'NDEN GÖÇ EDEN RUM NÜFUSUN MİKTARINA AİT BİLGİLERİ İÇEREN CETVEL.

Şehre	Şehere	Şehere	Şehere	Şehere	Şehere
Adı	Nüfus	Nüfus	Nüfus	Nüfus	Nüfus
Şehre	۵۷	۵۷	۵۷	۵۷	۵۷
Şehere	۵۷۰	۵۷۰	۵۷۰	۵۷۰	۵۷۰
Şehere	۷۸۹	۷۸۹	۷۸۹	۷۸۹	۷۸۹
Şehere	۸۹۰	۸۹۰	۸۹۰	۸۹۰	۸۹۰
Şehere	۹۰۰	۹۰۰	۹۰۰	۹۰۰	۹۰۰
Şehere	۹۱۰	۹۱۰	۹۱۰	۹۱۰	۹۱۰
Şehere	۹۲۰	۹۲۰	۹۲۰	۹۲۰	۹۲۰
Şehere	۹۳۰	۹۳۰	۹۳۰	۹۳۰	۹۳۰
Şehere	۹۴۰	۹۴۰	۹۴۰	۹۴۰	۹۴۰
Şehere	۹۵۰	۹۵۰	۹۵۰	۹۵۰	۹۵۰
Şehere	۹۶۰	۹۶۰	۹۶۰	۹۶۰	۹۶۰
Şehere	۹۷۰	۹۷۰	۹۷۰	۹۷۰	۹۷۰
Şehere	۹۸۰	۹۸۰	۹۸۰	۹۸۰	۹۸۰
Şehere	۹۹۰	۹۹۰	۹۹۰	۹۹۰	۹۹۰
Şehere	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰
Şehere	۱۰۱۰	۱۰۱۰	۱۰۱۰	۱۰۱۰	۱۰۱۰
Şehere	۱۰۲۰	۱۰۲۰	۱۰۲۰	۱۰۲۰	۱۰۲۰
Şehere	۱۰۳۰	۱۰۳۰	۱۰۳۰	۱۰۳۰	۱۰۳۰
Şehere	۱۰۴۰	۱۰۴۰	۱۰۴۰	۱۰۴۰	۱۰۴۰
Şehere	۱۰۵۰	۱۰۵۰	۱۰۵۰	۱۰۵۰	۱۰۵۰
Şehere	۱۰۶۰	۱۰۶۰	۱۰۶۰	۱۰۶۰	۱۰۶۰
Şehere	۱۰۷۰	۱۰۷۰	۱۰۷۰	۱۰۷۰	۱۰۷۰
Şehere	۱۰۸۰	۱۰۸۰	۱۰۸۰	۱۰۸۰	۱۰۸۰
Şehere	۱۰۹۰	۱۰۹۰	۱۰۹۰	۱۰۹۰	۱۰۹۰
Şehere	۱۱۰۰	۱۱۰۰	۱۱۰۰	۱۱۰۰	۱۱۰۰
Şehere	۱۱۱۰	۱۱۱۰	۱۱۱۰	۱۱۱۰	۱۱۱۰
Şehere	۱۱۲۰	۱۱۲۰	۱۱۲۰	۱۱۲۰	۱۱۲۰
Şehere	۱۱۳۰	۱۱۳۰	۱۱۳۰	۱۱۳۰	۱۱۳۰
Şehere	۱۱۴۰	۱۱۴۰	۱۱۴۰	۱۱۴۰	۱۱۴۰
Şehere	۱۱۵۰	۱۱۵۰	۱۱۵۰	۱۱۵۰	۱۱۵۰
Şehere	۱۱۶۰	۱۱۶۰	۱۱۶۰	۱۱۶۰	۱۱۶۰
Şehere	۱۱۷۰	۱۱۷۰	۱۱۷۰	۱۱۷۰	۱۱۷۰
Şehere	۱۱۸۰	۱۱۸۰	۱۱۸۰	۱۱۸۰	۱۱۸۰
Şehere	۱۱۹۰	۱۱۹۰	۱۱۹۰	۱۱۹۰	۱۱۹۰
Şehere	۱۲۰۰	۱۲۰۰	۱۲۰۰	۱۲۰۰	۱۲۰۰
Şehere	۱۲۱۰	۱۲۱۰	۱۲۱۰	۱۲۱۰	۱۲۱۰
Şehere	۱۲۲۰	۱۲۲۰	۱۲۲۰	۱۲۲۰	۱۲۲۰
Şehere	۱۲۳۰	۱۲۳۰	۱۲۳۰	۱۲۳۰	۱۲۳۰
Şehere	۱۲۴۰	۱۲۴۰	۱۲۴۰	۱۲۴۰	۱۲۴۰
Şehere	۱۲۵۰	۱۲۵۰	۱۲۵۰	۱۲۵۰	۱۲۵۰
Şehere	۱۲۶۰	۱۲۶۰	۱۲۶۰	۱۲۶۰	۱۲۶۰
Şehere	۱۲۷۰	۱۲۷۰	۱۲۷۰	۱۲۷۰	۱۲۷۰
Şehere	۱۲۸۰	۱۲۸۰	۱۲۸۰	۱۲۸۰	۱۲۸۰
Şehere	۱۲۹۰	۱۲۹۰	۱۲۹۰	۱۲۹۰	۱۲۹۰
Şehere	۱۳۰۰	۱۳۰۰	۱۳۰۰	۱۳۰۰	۱۳۰۰
Şehere	۱۳۱۰	۱۳۱۰	۱۳۱۰	۱۳۱۰	۱۳۱۰
Şehere	۱۳۲۰	۱۳۲۰	۱۳۲۰	۱۳۲۰	۱۳۲۰
Şehere	۱۳۳۰	۱۳۳۰	۱۳۳۰	۱۳۳۰	۱۳۳۰
Şehere	۱۳۴۰	۱۳۴۰	۱۳۴۰	۱۳۴۰	۱۳۴۰
Şehere	۱۳۵۰	۱۳۵۰	۱۳۵۰	۱۳۵۰	۱۳۵۰
Şehere	۱۳۶۰	۱۳۶۰	۱۳۶۰	۱۳۶۰	۱۳۶۰
Şehere	۱۳۷۰	۱۳۷۰	۱۳۷۰	۱۳۷۰	۱۳۷۰
Şehere	۱۳۸۰	۱۳۸۰	۱۳۸۰	۱۳۸۰	۱۳۸۰
Şehere	۱۳۹۰	۱۳۹۰	۱۳۹۰	۱۳۹۰	۱۳۹۰
Şehere	۱۴۰۰	۱۴۰۰	۱۴۰۰	۱۴۰۰	۱۴۰۰
Şehere	۱۴۱۰	۱۴۱۰	۱۴۱۰	۱۴۱۰	۱۴۱۰
Şehere	۱۴۲۰	۱۴۲۰	۱۴۲۰	۱۴۲۰	۱۴۲۰
Şehere	۱۴۳۰	۱۴۳۰	۱۴۳۰	۱۴۳۰	۱۴۳۰
Şehere	۱۴۴۰	۱۴۴۰	۱۴۴۰	۱۴۴۰	۱۴۴۰
Şehere	۱۴۵۰	۱۴۵۰	۱۴۵۰	۱۴۵۰	۱۴۵۰
Şehere	۱۴۶۰	۱۴۶۰	۱۴۶۰	۱۴۶۰	۱۴۶۰
Şehere	۱۴۷۰	۱۴۷۰	۱۴۷۰	۱۴۷۰	۱۴۷۰
Şehere	۱۴۸۰	۱۴۸۰	۱۴۸۰	۱۴۸۰	۱۴۸۰
Şehere	۱۴۹۰	۱۴۹۰	۱۴۹۰	۱۴۹۰	۱۴۹۰
Şehere	۱۵۰۰	۱۵۰۰	۱۵۰۰	۱۵۰۰	۱۵۰۰

EK V-2 B.O.A. HR.SYS.2035/2 AYDIN VİLAYETİ'NDEN GÖÇ EDEN RUM NÜFUSUN MİKTARINA AİT BİLGİLERİ İÇEREN CETVEL

Kazası	Gidenler		Kalanlar		Mülâhazât
	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	
Manisa Merkez Kazası	31	57			Manisa Kazası merkezinden ve kurasından Rumlardan muhacereten giden olmayıp ticaretle bulunan ve alakadarları olmayan işbu yabancılar İzmir'e Alaçatı'ya gitmişlerdir. Kasaba merkezinden 420, mülhakatından Ahmedli nahiyesinden 50, Urganlı'dan 480 Rum esnafı erbabı harf-i askerlikten firar etmişlerdir. Esbabı mahuleye mebnî merkezden yani Kasaba'dan İzmir'e 390 genç kız kaşmışlarsa da bazıları dönmeye başlamışlardır.
Kasaba Kazası		150			
Ahmedli Nahiyesi		24			
				2332	
Kasaba ve Ahmedli					Bunlar alakası olmayan yabancı amele olup oralardan gitmişlerdir.
Salihli Kazası Merkezi	25	83			Memalik-i Osmaniye haricine gitmişlerdir. İzmir ve Akhisar'a gitmişlerdir.
Sart Karyesi	4	4	3060	1240	
Gördüs (Gördes)	3	14 Kamilen			
"	5	6 Kismen			
"	6	32 Kamilen			
"	13	34 Kismen		789	
Kırkağaç Kazası			502	2320	Giden 50 hane peyderpey avdet etmektedir. Bütütün hicret eden yoktur.
Gelenbe Nahiyesi	50		197	851	
Bakır Karyesi			67	254	
Soma Kazası			465	1895	250 nüfus kadarı İzmir'e gitmiş ise de nisfi gelmiş mütebakisi peyder pey avdet etmekte bulunmuştur.
Akhisar Kazası				5190	Merkez kazadan ve Marmara Nahiyesinden Süleymanlı Medar (Ovaköy) Morahlar, Harmandalı Karyelerinden 550 kişi gitmiş ise de bu muntazım bir hicret olmayıp ekserisi İzmir'e firar ederek ahiren bir kısmı avdet etmiştir.
Alaşehir Kazası					
Kula Kazası					
Kazası	Gidenler		Kalanlar		Mülâhazât
	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	
Eşme Kazası					
Demirci Kazası					
Aydın Merkez Kazası				8621	Aydın'dan altısı Yunanlı yirmisi Osmanlı 26 Rum Kaplıcalara gitmek üzere infikak [yerinden ayrılma] etmişlerdir. Bir işle meşgul değillerdir.
Nazilli Kazası		598		1698	
Aşağı Nahiyesi		150		250	
Sultan Hisar		51		34	
Kuyucak		9			Ticaretle meşgul yabancı olup memleketlerine gitmişlerdir.
Karasu Kazası		72		40	
Bozdağı Kazası					
Söke Kazası					
Denizli Sancağı					Sarayköy, Buldan, Tavas, Garbi Karaağaç kazalarını havi olan bu livadan hiçbir Rum gitmediği bildirilmiştir.
Bergama Kazası Merkezi		5108	3	13	Bu kazadan toplam "13794" nüfus göç etmiştir.
Kınık Nahiyesi		2110			
Kaşıkçı Karyesi		62			
Dikili Nahiyesi		1953			
İsmailler Karyesi		210			
Kayakum		167			
Çandarlı Nahiyesi		959			
Encanoz Karyesi		537			
Reşadiye Nahiyesi		522			
Koyuneli Karyesi		9			
Aşağı Şakran		18			
Ayazmend Nahiyesi		259			
Zağnos Karyesi		27			
Bölice Karyesi		26			
Alibeyli Karyesi		18			
Rum Köy		471			
Soğançı		571			
Galarga		328			
Saz Çiftliği		46			
Aşağı Kınık		65			
Köçekli		186			
Sarıcalar		52			

EK V-3 B.O.A. HR.SYS 2035/2 YUNANİSTAN'A GÖÇ EDEN RUM NÜFUSUN
EMLÂK-I METRÜKESİNE AİT BİLGİLERİ İÇEREN CETVEL

Mülk No	Mülk Adı	Mülk Sahibi	Mülk Durumu	Mülk Değeri		Mülk Geliri		Mülk Türü	Mülk No	Mülk Adı	Mülk Sahibi	Mülk Durumu	Mülk Değeri		Mülk Geliri		Mülk Türü	
				İnceleme	Yeni	İnceleme	Yeni						İnceleme	Yeni	İnceleme	Yeni		
1	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
2	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
3	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
4	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
5	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

**EK V-3 B.O.A. HR.SYS 2035/2 YUNANİSTAN'A GÖÇ EDEN RUM NÜFUSUN EMLAK-I METRÜKESİNE AİT BİLGİLERİ
İÇEREN CETVEL**

Nahiye	Esami-i Kurra	Mikdar-ı Nüfus	Kaza Emlak		Kasaba		Sancak		Saruhan		Arazi Dönüm		Kıymet	Köyün Vergisi	Köyün beş aşar Vergisi	Köyün Miriye deymi [borç]	Ziraat Bankasına deymi	Köyülere Eşhasa ait deymi	Mülâhazât [düşüncenin yazılacağı sütun]
			Hane	adedi	Akar	adedi	kiymet	Dönüm	kiymet	kiymet	kiymet	dönüm							
Yanıkklar (Ataköy) Karyesi	781	131	22987 5	7	22230	162	51500					16	9000	2807 35	20000				Rum ahaliisi kamilen [bütün, tamamı] hicret etmiştir.
Congara (Hayrabolu) Karyesi	666	271	10693 75	80	160000	1500	210000					150	5000	14220 15	17000				Rum ahaliisi kamilen hicret etmiştir.
Kurudere Karyesi	257	80	10112 5	10	2750	130	12500					25	3250	109125	12500				Rum ahaliisi kamilen hicret etmiştir.
Yine Karyesi	1872	557	11340 00	100	71500	2100	325250					500	65000	14192 30	36000				Rum ahaliisi kamilen hicret etmiştir.
Pınarhisar Karyesi	1266	433	11012 50	120	45000	2250	522500					150	4750	18409 20	100000				Rum ahaliisi kamilen hicret etmiştir.
			5 Kamun-ı evvel 1330 (18.12 1914)											12 Ağustos 1330(25.08 1914)					

EK V-4 B.O.A. HR.SYS.2035/2 YUNANISTAN'A GÖÇ EDEN RUM NÜFUSUN EMLAK-I METRÜKESİNE AİT BİLGİLERİ İÇEREN CETVEL.

تصفا

Emlak	Mevki	Dükkân	Makam	Emanet	Sahib	Emlak						Tahsilat	Mevzuat	Tahsilat	Mevzuat		
						Emanet										Tahsilat	Mevzuat
						Yıldırım	Yıldırım	Yıldırım	Yıldırım	Yıldırım	Yıldırım						
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		

OSMANLI ARŞIVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

EK V-4 B.O.A. HR.SYS.2035/2 YUNANİSTAN'A GÖÇ EDEN RUM NÜFUSUN EMLAK-I METRÜKESİNE AİT BİLGİLERİ İÇEREN CETVEL

Eşham'ı Kura	Nahiye Mikdar-ı Nüfus	Saruhan										Mülhazat						
		Kaza		Kasaba		Sancağ		Arazi		Kıymet	Köyün beş senelik aşar Vergisi		Köyün Mirriye deyni	Ziraat Bankasına deyni	Köylülerin Eşhasa ait deynleri			
		Hane	Akar	Bağ	Zeytinlik	Bahçe	Dönüm	Dönüm	Dönüm									
Nüfus-ı Kasaba	2623	aded	Kıymet	Aded	Kıymet	Dönüm	Kıymet	Dönüm	Kıymet	Dönüm	Dönüm	Kıymet	4574425	2677785	376757	150225	46973	Kasaba Kazası dahilinden hicret etmiş Rum ahali yoktur. 19 Temmuz 1330 (01. 08. 1914) Memur İmza Mühür
Ahmedli Karyesi	400	87	501400	90	471400	770	246400	0	21	22720	2589	828480	11665	750000	64967	2250	4784	Nüfus Kasabadan hicret etmişdir Baş Katib Mühür İmza
Urganlı Karyesi	150	18	73050	24	121700	312	63024	0	41	8282	1538	311809	14068	362500	7190	1500	0	
Yekün	3173	655	3820170	358	358	2697	388559	0	389	167222	15850	5114714	97526	3490285	448914	167475	48757	İşbu cedvel-i muvafik tasdik kılınır. 20 Temmuz 1330 (02. 08. 1914) İmza

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bâb-ı Âli Evrak Odası, 333353, 333740.

Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı, 80/2.

Dahiliye Nezareti Şifre Kalemı, 29/138, 41/37, 41/78, 41/141, 41/171, 41/208, 42/136, 42/199, 42/198, 43/129.

Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus, 19/68, 19/53.

Dahiliye Nezareti Sicil-i Nüfus Tahrirat Kalemı, 58/291.

Dahiliye Nezareti Mebani Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti, 12/20.

Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı, 2033/1, 2034/2, 2034/3, 2034/5, 2035/1, 2035/2, 2035/5, 2056/1, 2056/9, 2058/1.

İrade Meclis-i Mahsus, 21/30.

Kitaplar

AĞANOĞLU, H.Yıldırım, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi ,Göç**, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2001.

AHMAD, Feroz, **İttihatçılıktan Kemalizme**, İstanbul, 4.Basım, Kaynak Yayınları, 1999.

AKBAYAR, Nuri, **Osmanlı Yer Adları Sözlüğü**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2001.

AKTAR, Ayhan, **Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, C. 1, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 1995.

BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Giriş**, İstanbul, Baha Matbaası, 1967

BAYRAKTAR, Bayram, **Osmanlıdan Cumhuriyete Ayvalık Tarihi**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2002.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi** ,C. 2, kısım 3, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983.

BIYIKLIOĞLU, Tefik, **Trakya'da Milli Mücadele**, C.2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1955.

BİNARK, İsmet, **Türk-Yunan Münasebetlerinin Dünü ve Bugünü**, İstanbul, Türk Yurdu Yayınları, 1998.

CARTHY, Mc. J., **Ölüm ve Sürgün**, Çev: Bilge Umar, 3.Baskı, İstanbul, İnkılap Yayınları, 1998.

DAĞLI, Yücel- ÜÇER Cumhure, **Tarih Çevirme Klavuzu**, C. 5, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 13. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi, 1996.

DİMİTRİ, Pentzopoulos, **The Balkan Exchange of Minorities and Its Impact Upon Greece**, Paris .

DÜNDAR, Fuat, **İttihat ve Terakkinin Müslümanları İskan Politikası (1913-1918)**, İstanbul, İletişim Yayınları 2001.

EREN, Ahmet Cevat, **Türkiye’de Göç ve Göçmen Meselelerinin Başlaması**, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1966.

ERİM, Nihat, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, C.1 Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1953.

EKREM, Reşat, **Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar**, İstanbul, Türkiye Matbaası, 1934.

HALAÇOĞLU, Ahmet, **Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.

HATİPOĞLU, Murat, **Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)** Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1988.

ORAN, Baskın, **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1986.

Osmanlı Mebusan Reisi Halil Mentеше’nin Anıları, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986.

ÖNDER, Selahattin, **Balkan Devletleriyle Türkiye Arasındaki Nüfus Mübadeleleri (1912-1930)**, Eskişehir, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1990.

İPEK, Nedim, **Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri (1877-1890)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.

KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C.5, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.

Köylerimiz, İstanbul, Dahiliye Vekaleti Yayınları, 1928.

Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler, C. 1 Çev: Seha L.Meray, C.1, Takım 1, Ankara, AÜ.Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969.

MACAR, Elçin, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

MACAR, Elçin, **İstanbul'un Yok Olmuş İki Cemaati, Doğu Ritli Katolik Rumlar ve Bulgarlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

N.ŞİMŞİR, Bilal, **Rumeliden Türk Göçleri Belgeler, Doksanüç Muhacereti 1877-1878**, C.1, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1968.

POPOVİC, Aleksandre, **Balkanlarda İslam**, Çev: Komisyon, İstanbul, İnsan Yayınları, 1995.

SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemalî, **Canlı Tarihler**, C. 5, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1946

SMİTH, Michael Llewellyn, **Yunan Düşü**, Çev: Halim İnal, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2002.

SVORONOS, N.J., **Yunanistan Nüfusu ve Yunanistan Nüfus Sayımları**, Çev: M.Galib, Ankara, Aydınlik Basımevi, 1935.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C. 3, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.

Türkçe Sözlük, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988.

UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995.

URAN, Hilmi **Hatıralarım**, Ankara, (y.y), 1959

Gazeteler

Tanin, Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül 1914.

İkdam, Haziran, Temmuz, Ağustos 1914.

Tasvir-i Efkar, Haziran, Temmuz, Ağustos, 1914.

Vakit, 25 Mart 1338.

Makaleler

AKARLI, Engin Deniz, "XIX.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki Nüfusunun Dini ve Irki Bileşimi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C. X, Sayı 59, (Ağustos1972).

AKGÜNDÜZ, Ahmet, "Osmanlı İmparatorluğu ve Dış Göçler, 1783-1922", *Toplum ve Bilim*, (İstanbul 1999).

AKGÜN, Seçil, “Birkaç Amerikan Kaynağından Türk-Yunan Mübadelesi Sorunu”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, (1986).

ATNUR, İbrahim Ethem, “Tehcirden Dönen Rum Ve Ermenilerin Emvalinin İadesine Bakış”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 9, (Eylül 1994).

BARAN, Tülay Alim “Balkan Savaşından, Sonra İzmir’de Rumların Göç Hazırlığı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. II, Sayı 6-7, (1996-1997).

BAYKARA, Tuncer, “Batı Anadolu’daki Rum Nüfusunun XIX.Yüzyıldaki Durumu Yeni Yunan Göçleri ve Yerli Hıristiyanların Yunanlaştırılması”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, (1986).

BERBER, Engin, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayeti’nde İç Güvenlik Sorunu”, *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı 28, (1990).

HANIOĞLU, Şükrü, “Osmanlılık”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. V. İstanbul, İletişim Yayınları, t.y.

HATİPOĞLU, Murat, “Elefterios Venizelos’un 1910 Yılında İktidara Gelmesiyle Megali İdeanın Kazandığı Yeni Karakter”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, (1986).

ÖNDER, Selahattin, 1913 Türk- Bulgar Mübadelesi, *Yeni Türkiye*, Sayı 31, (Ocak-Şubat 2000),

MEHMETEFENDİOĞLU, Ahmet, “Rahmi Bey’in İzmir Valiliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.I, Sayı 3, (1993).

SEFERIADES, Stelio, “L’Echange Des Populations”, *Recueil Cours de l’Academie de Droit International*, Vol. IV, (Paris 1928).

SHAW, Stanford “The Ottoman Census System and Population 1831-1914”, *International Journal of Middle East Studies*, 9, (1978).

TOPRAK, Zafer, “İslam ve İktisat:1913-1914 Müslüman Boykotajı”, *Toplum ve Bilim*, Sayı 29/30, (1985).

TOPRAK, Zafer, Osmanlı Donanması, “Averof Zırhlısı ve Ulusal Kimlik”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 113, (2003).

TURAN, Ömer, “İkinci Meşrutiyet ve Balkan Savaşları Döneminde Osmanlı Diplomasisi ”, *Çağdaş Türk Diplomasisi, 200 Yıllık Süreç*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, (1999).

YANNİS, G. Mourellos, “The Persecutions and The First Attempt at an Exchange of Minorities Between Greece and Turkey”, *Institute for Balkan Studies*, C. 26, Sayı II, (Selinik 1985).